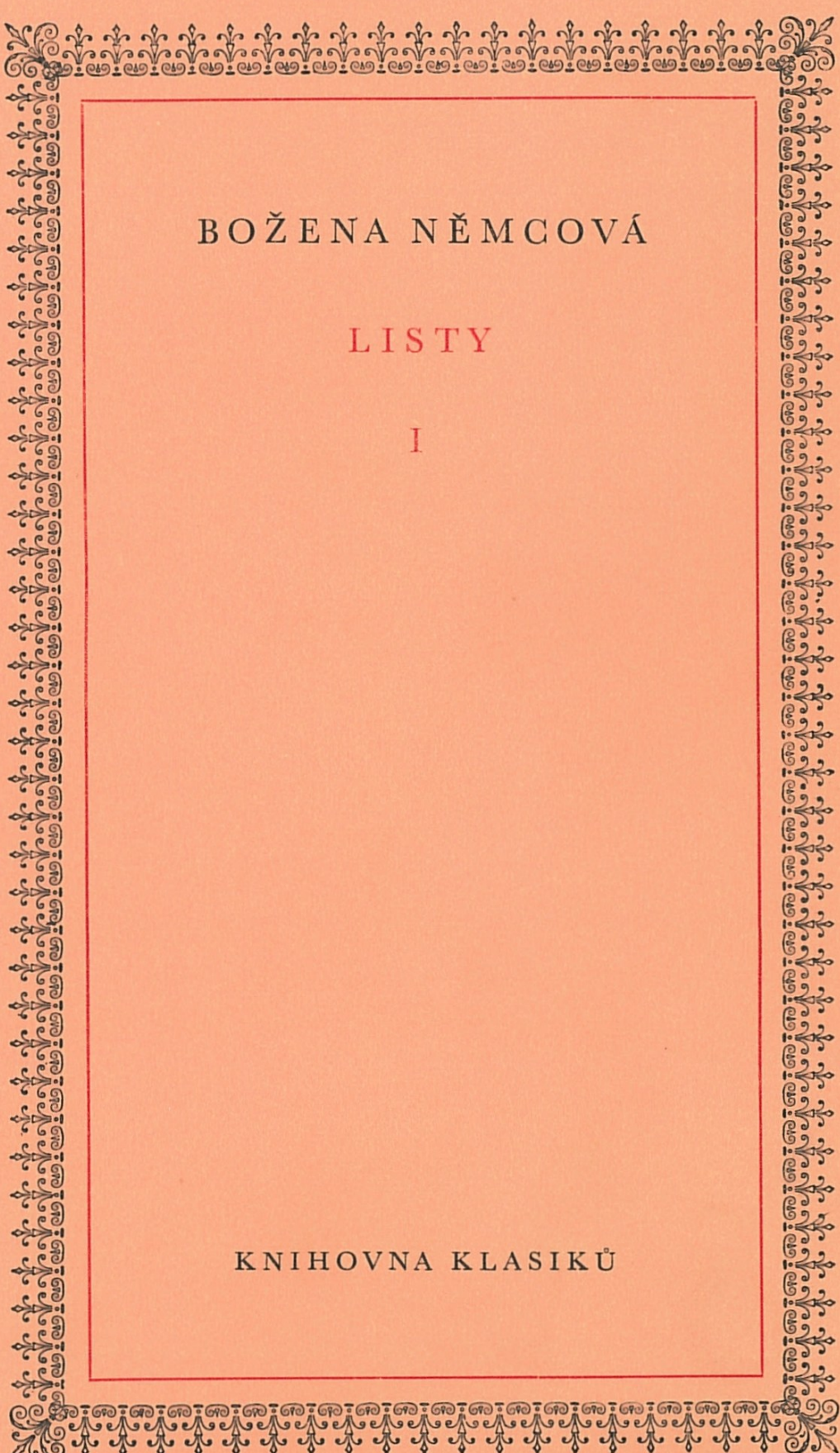

BOŽENA NĚMCOVÁ

LISTY

I

KNIHOVNA KLASIKŮ

KNIHOVNA KLASIKŮ

SPISY BOŽENY NĚMCOVÉ

Svazek dvanáctý

BOŽENA NĚMCOVÁ

Dne 26. Leden. 1859.

Milý Lene.

Zajisté myslíte si že se staré přísloví
„bejdn oči, bejdn z mysle.. i na nás upotřebil
se da, že totiž i my dávno již jíme na Vaš a
na všechny ostatní zapomeli. To se ale nedomý.
šlejte nás, a nedejte se nikdy našim dom-
ním mluvením mylit, proto přece zpomínáme
často na Vaš věci, a zláost já s potěšením
zpomínám na doby co jsem s Vámi všemí ob-
vít, a nikdy nezapomenu na obyvatele okolí
Domazliického. Víte Lene, Vy umíte se poutat na
to, že ste samější rodák, tak potlivých a upří-
mných lidí, jako jsou krajané Vaši nenajdete
vůdo, ba málo kde, toho opětný důkaz nám
v zdejším okolí. Sedláci zdejší jsou bohatí
někteří luze bohatí, že nemí šůka věc, aby del
sedlák dceri 30-40. ba třeba 60,000. Za to ale
je opanožilý a ve voem opír se po měšťáku.

BOŽENA NĚMCOVÁ

LISTY

I

KNIHOVNA KLASIKŮ

Československý spisovatel

Praha 1951

LISTY

I

Drahá přítelkyně!

Ráda bych Vás již byla navštívila s otcem, ale nemohu, protože můj muž vždy ještě nemocen je. Při mé poslední návštěvě jsem docela zapomněla se Vás na věc zeptati, kterou jsem připověděla zaříditi. Mám se totiž poptat, do kterého ústavu by nejlépe bylo děvče dáti; prosila mě o to Chlumecká doktorka, která an nemůžete sestru k sobě vzíti, nyní neví, kam by nejlépe bylo, ji dáti. Vy to zajisté lepší znáte a proto bych Vás snažně prosila, kdyby jste mně o tom správu dala, an jí to co nejdříve psáti mám. Zdali Vám povědomo co se kde platí, i to bych Vás prosila připsati. Odpuste že Vás takovými starostmi obtěžuji, an jich sama dost máte; ale nevím věru, kam jinám bych se stranu toho obrátiti měla. Jestli Vám možno, mně několik řádků po sestře odeslati, bych tomu velmi povděčna byla. Na brzkou oustní rozmluvu se těšíc zůstávám s uctou Vaší vždy

upřimnou přítelkyní

Boženou.

V Praze dne 8^{ho} Srpna 1844.

Mnohovážená!

Velice mně milá přítelkyně!

Bolně mě včera Vaše slova dojaly, a neustále se v mém srdci ozývají. Vím jak těžko je v té věci radu dáti; ale co mohu, a jak myslím, to chci Vám zjeviti; zdali s Vámi ne-souhlasím, nuže, odpuste mně.

Je-li to opravdivá láska, ta vašeň, pro kterou člověk na vše, co se v cestu klade, zapomene, jemuž předmět milený jedinkým cílem blahostí jest, je-li to taková láska, jenž pro H— cítíte, tedy jsou moje slova marná; známť touhu po té vlnadné růži, pro kterou rády saháme, ať by i trny její nás píchly. Ale je-li to láska, kterou chcete pro vlast, pro naši věc obětovat, ctíte-li v něm jen mučedníka slovanského národu, pro nějž tak velkou ztrátu my Vámi zde by jsme utrpěli, o to prosím Vás nečiňte, uchylte se k druhé straně, kde více působiti můžete, kde slávu celého českého národu udržíte, otce rodině a rodinu k radosti otce, a pro sva-tou naši věc; pomyslete co na té roli pro nás pracovati můžete; víte že muž byť by sebe slavný byl, nesvede tolik, co rozumná žena, a Vy s Vaším nadáním, tou vroucí láskou k drahé vlasti; když Vy se co skvělá hvězda na té tmavé obzore objevíte, kdo nebude bažit, by jen jedinký paprslek toho blahodějného světla dosáhl!— věřte, Vy nám po boku našeho pěvce, toho skvělého slovanského slunce nejvíce pomoci můžete. Ve Vás skládají celou svou naději mnozí — mnozí (což jsem ovšem nikdy říci nechtěla) zdali Vy jej neochráníte, kdo by to mohl? aby pro nás nebyl ztracen. —

Co se dotýče bližších okolností, které v domácnost sahají, i ty jsou lepší na té straně, což také velká výhoda jest,

neb duch trátí sílu, když starost o vezdejší chleb jej tíží. —

Já bych ještě mnoho mohla psat, ale již děti vstávají, a já musím přestat.

Odpuste mou sesterskou radu, jestli Vás snad bolně dojmula; já psala jen v tom pádu, jestli láska taková, jak jsem zprvu podotknula; jinak ale, zdali opravdivá, pak by ji jen horoucí láska k vlasti přemohla. Já Vás líbám a zůstávám

vždy Vaše vroucí přítelkyně

Božena Němcova.

Spalte líst ten. Pište jestli Vám čas dovolí, a dejte líst mému muži.

[ADRESA:]

V Praze.

Mnohovážené | Slečně, Slečně Bohuslavě Rajské

Drahá duše!

Nejmilejší přítelkyně!

S radostí, ale spolu i úzkostí jsem Váš list obdržela; já ani nepomyslela, jaké následky by mohl mít, až jsem teď Váš obdržela a viděla, co Vy dobrá, obětující se duše jste učinila. Je to ovšem pro nás dobře, a vlast Vám o jedno dobré více povinována bude, ale co tomu snad srdce říká; ulehly všecky bouře, jenž ním zmítaly? uhostil se mír v něm? Mnoho bych za to dala, kdybych do tvého mutného oka, ty můj dobrý anjeli, hleděti mohla, já bych poznala, zdali to *oběť*, aneb opravdivé přesvědčení o pravém stavu té věci bylo. První bych nepřijala; já bych zase napravila, co jsem zkazila, mě by každá písmena toho osudného listu na duši pálila, kdybych pomyslela, čím příčinou se stal. A co by jsme tím získali? Vy neznáte břemeno, jenž taková oběť sebou přináší — a jste dosti silná, je nest? Ale co to povídám; — Vím že to nebylo žádné přenáhlení, a že Váš zdravý rozum zajisté rozeznal, co pro Vaše blaho lepší bude. Jestli snad něco nerovného na té nové draze, snad se lehko narovnatí dá. A tak děkuju ve jménu všech přátel a ctitelů Vašeho ctěného ženicha, že jste nám jej pro vlast zachovala jakož i jeho rodinu; přeji Vám, by lásky Bůh drahu Vašeho života růžemi *bez trnu* postlal. Zarmoutí se Praha, když svou okrasu ztratí; ale Ona svou matku nezapomene, které život zasvětila, ale pro její dobro i ve vzdálené krajině pracovati bude. Kýž mi to Bůh dá dočkat, bych po několika letech aspoň Vás zase spatřila; a sobě říci mohla, že jsem, kdyby jen jedinkým slovem, k Vašemu štěstí přispěla, pak bych byla šťastná. Lituji H., ale po čase

jeho mladé ještě srdce snad zase náhradu najde; a nyní myšlenky jeho zaujímá vlast. Jen jste-li Vy tiše a spokojena, pak jsem i já; a bude vše zase dobře; po bouři slunce svítí a modré nebe se na nás směje. Já jsem zde tak idyllicky živa, jako v Arkadii. Zdraví se však ještě nezlepšilo; ba ani snad nikdy —. Děti jsou zdravé a mají zde dosti zábavy. Nezapomeňte na nás, a pište brzo. Mou úctu panu Dkto- rovi i paní sestře. Pozdravení pana Čelakovského mě velmi těšilo, a líst by mě byl ještě více těšil, ač si ani nesmím opo- vážít říct; vím že to neřeknete, by mě za smělou nedržel. Budte s Bohem a pište brzy Vaší upřímné přítelkyni

B. Němcovy.

Mnohovážený příteli!

Podivila jsem se, že můj list ještě nemáte, který jsem hned před novým rokem Vám odeslala skrze mladého Sadila, on ho ale bezpochyby nějakému vozkovi dal, a tím se snad opozdil. Kdybyste ho tedy neměl dostat, píšu Vám raději o tom, oč jsem Vás prosila.

Bude se zde jako lonského roku na masopustní pondělek dávat maškarní merenda, v které se chtějí zdejší vlastenky v národních krojích presentovat. An žádný zde ten kroj okolo Polné nezná, ráda bych já, jestli šat dostanu, Polenskou selku dělala. Já však nevím, jestli to původně český, neb německý kroj je, to ale nic nedělá, jen jestli se v českých vesnicích nosí. Myslím ty širokaté sedlky s těmi modrými sukněmi a tím čepením. Buďte tak dobrý, zdali Vám to možná, objednejte mně to. Musela bych mít ale všecko, totiž: sukni, zástěru, šněrovačku, kabát, košili, a pak to čepení do hlavy; teď ale nevím, je-li to již z vlasů udělané, a s jehlicí se to jen přidělá, aneb si to každá sama udělati musí; prosila bych tedy, by jste mně to psal a jen pentli a jehlici poslal, nejsou-li ty rulíky falešné. Že černé vlasy mám, to víte snad; ale pro větší jistotu Vám posílám míru délky, šířky ramenou a v polo. Největší nít je délka, nejmenší šířka ramen a prostřední v polo. O červené punčochy a přasky k střevicům se nějak postarám, jakož i o červený šátek. Co děláte ve Vaší Polně? Nebudete mít žádný český bál aneb besedu? Myslím kdybychme tam teď byli, že by nás to víc těšilo. Kdy přijedete zase do naší Prahy? Až bude železná draha, to bude příteli

slávy, a všecko české— Také máme mnoho naděje k vystavení nového českého divadla.

Nyní Vás ještě jednou prosím, jestli Vám to možná bude, by jste šaty dostal, a Vám to jinak žádné obtíže činit nebude, mně je co nejdříve odeslat; ale to Vás budu prosit, kdybyste mně hned psal, zdali je dostanu, a neb ne, a po kom je posíláte.

Pozdravení od mého muže na Vás a všechny známé, jakož i ode mě; obzvláště mě Vaší milé choti mějte odporučenu.

S uctou zůstávám

Vaše Božena Němcová.

[ADRESA:]

*Blahorodému | Pánu Panu Antonínovi | Pittnerovi
obchodníku v | Polné | v Čáslavském kraji | p. Ně-
mecký Brod. | franco*

ANTONÍNU PITTNEROVI DO POLNÉ

V Praze dne 18^{ho} Února 1845.

Mnohovážený příteli!

Odpuste že jsem tak nezdvořilá a teprv teď Vám za Vaši službu děkuju; byla jsem ty dni, když vozka přijel, trochu churavá, a posud mně není tuze dobře; poslala jsem tedy šaty bez řádky psaný. Ty punčochy a to tílko beztoho že ste selce dal; já jsem si ho nechala z tenší látky ušít, ale kdyby jí to nebylo milé, nechala jsem plátno při tom, snad si ho ale nechá tak. Já Vám mnohokrát srdečně děkuju za Vaši starost, i Vaši choti; a budete-li čeho kdy ode mě žádati, mileráda Vám to udělám. Jestli co ještě k placení přijde, tedy mně to pište, já to zapravím. Jak jste se v besedě bavili? A jak jste masopust strávili? Jak merenda vypadla, budete beztoho ve Květech od Tyla číst; bylo toho mnoho, a nebylo to tak srdečné jak v loní; můj kroj se líbil. Ještě dvě léta, a bude z merendy česká redouta. Byl jste spokojen s Vaším referátem ve Včele?

Pište brzy zase něco tak prospěšného a potěšitelného jako o Moravě; bylo by zapotřebí, kdyby se to v Čechách také stávalo.

Nyní ještě jednou Vám díky vzdávám; Vaší drahé choti, jakož i všem známým, mějte mě doporučenu.

S uctou

Božena Němcova.

Od mého muže srdečné pozdravení.

ANTONII BOHUSLAVĚ RAJSKÉ
PŘED 2. DUBNEM 1845

Drahá přítelkyně!

Přijmete od mé matky ten malý dárek, možná že se nahodí přece jednou příležitost, že Vám oustně poděkovat bude moct.

Ráda bych s Vámi ještě jednou chvíli sama promluvila, skažte mně po sestře, kdy a jestli to možná; mou uctu vzkazuju Panu Profesoru. Vaše upřímná přítelkyně

Božena

[ADRESA:]

Blahorodé | Slečně Bohuslavě | Rajské | zde.

V Praze $\frac{20}{5}$ 1845.*Moje drahá vroucně milovaná přítelkyně!*

Ne jednou ale dvakrát, třikrát jsem Váš milý list přečtla a pak z upřímného srdce vzdychla „Bože popřej trvání jejímu štěstí!“

Když jsem posledně se sestrou doma byla, tak nás na zpáteční cestě o půlnoci šikovný vozka v jednom lese z polehoučka svrhl; i museli jsme tedy hezký kousek cesty jít, což mně nebylo nepříjemné. Nebe bylo čisté jako moře; hvězdy se trpýtily a měsíc tak tiše na něm plynul, že bych se byla do něho zakoukala. Tu se najednou přihrne množství chmůr, rozprostírají široké rámě a zakryjou svým černým pláštěm jasnou tvář měsíce, tak že jen slabý odstín jeho záře pod nimi viděti. Tak to přes něj táhne, jako divý lov! Konečně všecko přejde, měsíc se chvíli třese, ale pak zase jasně, ba ještě jasněji než před tím svítí. Bylo mi, jako bych v té jasnoskvělé tváři životopis mé drahé Bohuslavy čísti měla! —

Píšete mi, že Vás dítky Vaše milují; a jakž by to mohlo jinak být? Stýská se jim, když na chvíli odejdete — Nám se po Vás také stýská, a žádný nedá náhradu, žádný stesk neukojí.

Právě píšu pohádku o zaklené holubici, ba věru bych na chvíli ní chtěla být. A víte proč? Hned Vám to povím.

Letěla bych vysoko přes hory a doly až do země jednohlavého orla k vysokému zámku. Tam bych sedla na srdce matičce, na hlavu otcovu, pozobala sestry a bratry, a zase dále letěla. V malé zahrádce kvete růže, kol ní čtvero poupat, nad ní pějící slavík. Tam bych usedla a naslouchala

jeho zpěvu. Pak se kloním k rdící a jedno slovo jí pošeptám; a z růžového kalichu mně tiché „ano“ odpovídá. S Bohem slavíku a růže! —

Musím se však do skutečností obrátit a všechny otázky hezky po pořádku zodpovídat. Ptáte se na mé zdraví, laskavá Toninko? To není ani lepší ani horší. Prozatím jsem spokojená. Můj Drahotin byl však, a právě když jsem byla doma, nebezpečně nemocen, měl záškrť. Nyní je ale zase dobře, a dobrého rozmaru neztratil ani za mák. Ti druzí dva kluci jsou zdraví; jen má ubohá Dora má boule. Čím dále tím více jich má; ovšem že by nemusela od nich umřít, ale co zkusí? Zpomíná často na tetinku, a nechce posud věřit, že jste odtud pryč. Předěšlý měsíc—20— se odstěhovala matka do Zagan. Marie Vás líbá a bude-li to moct jen poněkud být, že se k Vám podívá. Stýská se jí tam, jak mi psala.

Podobizna je již hotová a dle usudku všech velmi zdařilá. Radší bych byla ovšem visela ve Vašem pokoji, než u pana švagra v tom uměleckém cechu. Stydím se, neboť toho ani nezasluhuju. Myslím však, že je to památka přátelům.

Ptáte se také, co dělá Almanach? Posud nemám ani řádek v rukou, a jak se dozvídám, velmi málo se píše. Tuším že to na příští rok sotvy bude; a skoro by bylo lépe, neboť by se jistě důkladnější věci podati mohly. Když Vy si stěžujete, že jste nevěděla posud co to je, česky psát, co tedy my říct máme? Co jsem přijela z domova, nemohla jsem pro vlastní a holčinu churavost skoro ani vyjít; chci tedy co nejdříve do přednášky k Jonákové, bych se s těmi děvčaty sešla a jich se pozeptala. Paní Zapovou jsem před několika dny u paní sestry seznala. Je to něžná žena s přemilým okem; již se jí prý nestýská. Spisy Vašeho drahého manžele jsem, kromě písni litevských a popsání města Božího, již několikráte všechny přečtla. Věřte že Vám tako-

vého učitele zavidím! — Včera byla u mě utulná Bradkova. Zdali prý si na ní zpomenete? Líbá Vás nastokrát.

Nyní má drahá ještě jednu nemilou novinu, a ta jest, že co nejdříve Prahu opustit musíme. Jistá věc to ovšem není, ale skoro tak. Máme přijít do Nepomuk pod zelenou horou. Říkavaji „Co člověk musí, rád udělá“. To je lživé přísloví. Ale co je dělat? Vždyť nemůže pořád slunce svítit a nemá-li noc též své příjemné stránky? Komu mám svůj čestný ouřad odevzdat?

Ještě jednu prosbu, má jediná drahá Bohunko! Dokud jste zde byla, nebylo stranu mých povídek nic jistého vyjednáno. Protož jsem také nic řícti nechtěla. Prohodila jsem však mé mínění někomu, koho jsem se bála, aby Vám to přece nevyblebtal, musela jsem to tedy vymluvit. Čejka mně to obstarával; by ale loudavého Pospíšila neurazil, ukázal mu je, a ten si je nechal; co mě mrzí, neboť to je bez konce, co on do rukou dostane. Teprv je arch vytištěn.

Nasbírala jsem ty něžné kvítka po mezích a lukách naší drahé vlasti a do věnečka je uvila. Komu bych je měla věnovati, než mé nejmilejší přítelkyni? Nepohrdněte tím malým dárkem a přijmete jej ode mě na památku. Jestli Vás v kruhu Vaší rodiny jen chvíli bavít budou, jsem sladce odměněná.

Ostatní noviny, stranu divadla a literatury, Vám beztoho pan švagr píše. Něco si nechme napodruhy. Můj muž a Dktr Čejka nechají Vám ruku líbat, a pana manžele srdečně pozdravují. Ode mě též budu prosit nejsrdečnější pozdravení; dítky polibte za mě. Tisíckráte Vás v duchu líbá Vaše

Božena.

*V Praze dne 18 $\frac{24}{7}$ 45.**Drahá přítelkyně!*

Jakž jsem se mohla hněvat, že ste mi tak dlouho nepsala, vždyť vím co to je, když čtyry dovádivé motýlky kolem poletujou, sužují a škádlí, a k tomu domácí zanepráždění na člověka čeká. An jsem ale podpis míti musela, poprosila jsem Paní sestru, by se na místě Vás podepsala, což s ochotností učinila.

Děkuju Vám tedy, že ste dárek malý přijmula, je mi to opět ní důkaz přátelské Vaší lásky.

Byla bych již dávno první svazek poslala, čekala jsem však na druhý, který ve čtrnácti dnech vyjde. Pan Doktor Staněk bude již tak laskav a zašle Vám je. Myslím že jich nejméně na šest svazků bude. Je to jen sebraná věc, a přece musím hlavu pod ostrý meč kritiky sklonit. Jeden povídá, že to není dost národně vypravováno, druhý že je snad mnoho přidáno a naše vlastenky mně docela všecko odepřely, že jsem to ani sama nepsala. Můj Bože! Posud se nenarodil člověk, který by se všem zachoval. — Já je napsala, jak je lid povídá, ovšem že některé hloupé zbytečnosti vynechat se museji; snad je to chyba, že jsem to sprosté dětátko trochu fábory a kvítím vyšnořila. Ale nemohu si jinak pomoci. Tak jako Erben své „Tři přádelny“ v lonské Včele vypravuje, nebudu snad nikdy umět vypravovat, leč bych dlouho na venku byla a ducha národního skrz na skrze tak pojala jako on. Ta jediná „Jak Jaromil k štěstí přišel“, ta není docela národní; kousek látky jsem si pamatovala z dětských let, a že se mi líbila, přidělala jsem si to ostatní sama. To mi již odpuste; píšete, jak se Vám a Panu

manželi líbiti budou; s Vaším rozsudkem se spokojím. Ale upřímně! —

S tím almanachem je strast a bída. Já nemám od žádné ani řádky a čas již vypršel. Avšak ráda svůj ouřad složím, ať jej převezme, která si umí lásku spisovatelkyň více získat, než já. Ony mě nemají rádi. Mám prý pro takový úřad málo ohně, řekla sleč. Volfova, a sleč. Ružičkova: „Kdyby nebylo Němcové, tak by byl almanach jistě letos vyšel, ale ona mnoho požaduje. Ani tu báseň nepochválila, co jsem tenkrát v sezení čtla.“ Pamatujete se? Což mám dělat? Vždyť mně nic k posuzování nedaly. Drahá duše! vždyť ono jim nezáleželo tak mnoho na tom, proč se to vlastně státi by mělo, ono jim bylo jen o slávu. Myslely že se to překlady a trochu básničkami odbyde, ale když slyšely o původních prácech, ochably k letu natažené perutě. A já je měla snad na ten nešťastný Parnas bičem dohánět. Velmi málo by jich vybral, který s námi stejně smejsleji.

Jestli pak se Vám již ty boje mezi Havlíčkem a Tylem do rukou dostaly? Ta první kritika je přece jen hanebná; když přišel Havlíček z Rus a venku, kde se krátký čas zdržoval, epigramy na naše nejslavnější muže jako „Kollár. Jungman“ a t. d. dělal, to bylo křiku o jeho drzosti, a nyní na všechno zapomněli. On blamíroval dle mého uznání i naše pány, kteří Tylovi přece premii přiřknuli, a „Posledního Čecha“ co tendenční román za dobrého uznali; nevím jak to mohl Storch přijmout. Je to ale samá osobní zášť a vězí jich v tom několik. Závidějí Tylovi ten perný chléb — a přízeň obecenstva. Ovšem neměl Tyl tak náruživou odpověď psát; avšak když se viděl tak hanlivě stepán od člověka, který kouska srdce a mravného citu nemá, věřím že jej náruživost v prvním okamžení zavedla, a on napsal, čeho později litoval. Ach ta nesvornost je kletba, která snad věčně na našem národu lpíti bude! —

Rodiče Vás srdečně pozdravují a sestra nechá ruku líbat. Stýská se jim tam, a mně zde. Často si zapláču, když na to milé místočko, kde jsem ty nejblazeňší doby prožila, zpomenu. A ty upomínky mi duší vanou jako znění zvonků, jako drahá milená píseň. Vidím se na té louce plné kvítí, nad mnou nezkalené modré nebe. Kvítí záhy uvadlo a nebe zkalil mrak. Avšak to jinak být nemůže. Slunce vždy nesvítí, a vždy není zamračeno! —

Za čtyry nejdéle pět neděl nebudu více po té milé Praze chodit. Sama nevím proč, ale vždycky je mi tak bolno, když na to pomyslím, jako bych tu naší Mekku více spatřit neměla. Avšak to jen Tobě duše má povídám.

Jak Vám přeju, že ste šťastná. Ráda věřím, že Vás láska blaží. Jen v šetrné ruce laskavého zahradníka kvete růže domácího štěstí, v hrubých rukou — zvadne! —

Moje Dorynka je posud nemocná, avšak doufám v slova Čejkova, že se brzy uzdraví. Já jsem vždy stejná, ani mnohem lépe ani hůř. Nyní následuje krátký feuilleton!

Pan baron Villani měl 22. svatbu. Pan Picek je též ženat, a dostal mladou bohatou paní. 20. Září se má v přítomnosti nejosvícenějšího, nejdobro., nejslav. zeměpána železná draha poprvé otevřít, při kteréž příležitosti se velké slavnosti na všech koncích Prahy konati mají. Avšak nevím, bude-li to určitý den, an právě dnes klenutí bran spadlo a pět lidí k smrti porouchalo. Třinácte životů stojí ta dražší samotna již, a to není ještě dohotovená. Ti nešťastní Angličané mají mnoho millionů slzí na těch vyschlých duších. Na podzim půjde pan Nevole do Srbska, co dvorní stavitel, a též na podzim má Innocencie Němečková s p. Dokt. Svobodou svatbu. Pan Franta Šumavský se zase nešťastně zamiloval; ubohá Fanny, kdy se ten dotouží! Ptáte se koho? Až po druhý Vám to napíšu. Besedy se budou až na konec Září začínat. Až na druhý rok se podívám do Zagan, a pak se uhlídáme!

Můj muž a pan D. Čejka nechají Vám ruku líbat a Panu
manželi svou úctu vzkazují. Vás a dítky Vaše mnohokráte
líbám a Pana manžele – jen se neškaredte – srdečně po-
zdravuju. Pište mně brzy a hodně mnoho. Vaše Vás milu-
jící

Božena.

V Domažlicích dne 17^h [října] 1845.

Drahá přítelkyně!

Již mnoho dnů uplynulo, co mne osud z Vašeho květného sboru vyloučil, a daleko až k patě tmavých hor zasadil! Toužím, toužím po té milé Matičce Praze! Toužím po Vás! drahé duše! Zde není žádný, s kým bych mohla promluvit. Město je špinavé a nepěkné; byt máme dost velký, ale nepohodlný. Lid je dobrý a rázný; obzvláštěně sedlský a měštanský. Panstva je zde málo, ale několik zpanštělých fílen a hejsků, kteří si dávají jméno honoracii. Nechme je, škoda papíru. Německy se málo mluví, ba málo kdo rozumí německy z měšťanů, ale ve školách trápí navzdor tomu děti tak němčinou, že se jim div v hlavě nepojurdí! „Jiné školy,“ by měly křičet matky plným hrdlem a dříve nepřestat, dokud by je neměly.

Ale ta řeč zde, to je poklad! Mně to okolí české mezi těmi Němci vůkol přichází jako nějaké zaklené údolí! Zde to bylo ještě před padesáti lety jako v Praze a v kraji před sto a více. Je to zachovalost řeči a způsobu. A což moje Bůlky! To jsou zdravé holky, jen škoda že svůj sedlský prastarý kroj svlekly a do německého, aspoň od polo se přestrojily. Ale já je také dost hubuju; ony se vymlouvají, že to skrze zimu udělaly, ty sukně byly prý velmi chladné. Ale ti staří v tom přece nepomrzli!

A jak se Vám vede? Zdaž-li přece na mne zpomenete? Já vím že ano. Kdybych se byla měla ve Vás zmýlit, tak bych zvolala: „Světě, tys lživý, podvodný skrz na skrz“, a zamkla bych srdce na deset zámků. Prozatím mám jen jeden! —

Prosím píšte mi brzy, a píšte nápis, neboť po poště je lépe psát. Na Pana otce, matku a sestru mou uctu že vzka-
zuju. Podobizna Pana otce visí v čele všech druhých, a
kdykoliv do pokoje vkročím a do té vážné upřímné tváře
se podívám, zpomenu na naše rozloučení, a slza mi oko
zvlhne. Bůh Nám ho ještě dlouho zachovej, i Vám. S Bo-
hem má drahá, dobrá duše!

Vaše upřímná

Božena Němcová.

JAROSLAVU POSPÍŠILOVI

V Domažlicích $\frac{18}{12}$ 45.

Vážený pane!

Vaši dvornost k paním znajíc nemyslím že Vás líst můj mrzeti bude.

Hned za první svazky báchorek myslela jsem že dostanu po osmi zlatých. P. Dktr. Čejka mi ale řekl, že se bojíte, jak Vám odcházet budou, a proto jsem to nechala při šesti. Nyní však slyším, že si na odbyt stýskat nemusíte, a protož bych myslela, že byste mi bez škody k těm šesti ještě dva zlaté přidati mohl. Můžete-li to udělat, stojím ještě déle k službám, neboť mám látky dost.

Choti Vaší prosím uctivé poroučení.

S uctou zůstávám

Božena Němcová.

V Domažlicích dne $\frac{7}{1}$ 1846.

Velectěný pane!

Dlouho jsem přemýšlela, ke komu se obrátit mám, aby mi nižepsanou slavnost důkladně popsal, a byla jsem věru na rozpacích, an mi bezděky staročeské přísloví „Sejdu z očí“ a t. d. na mysli tanulo, a ono bývá za časté pravdivé. Tu jsem zpomněla na Vašnosti, a znajíc šlechetné a vlastenecké Vašnostino srdce, začala jsem ihned psát, doufajíc že mi mojí prosbu neodepřete, neboť nevím, ke komu bych se potom obrátila.

Potřebuji do jedné povídky národní obyčej děvčat aneb spíše přástevnic z našeho kraje. Já se sice ještě trochu pámatuji, jak to Žernovské holky mívaly, ale nevím nejsem-li na omylu, a v takové věci bych nerada lhala.

Tuším že je to tak: „Děvčata, které dohromady chodí a přástvy drží, spočtou v druhém aneb třetím masopustním týhodni svojí přízi, a která nejvíce napředla, ta je královnou, a dává *dlouhou noc*. Každé děvče od příze něco pro sebe má, a to potom prodá, a koupí něco k dlouhé noci. Která je královnou, ta musí dát ale nejvíce, a u té se večere drží. Večer pozvou děvčata své hochy, a všickni jdou k večeri. Na stole musí být naditý kůžel s pěknou pentlí otočený. Když jsou po večeri, dá se kůžel na přeslici, královna ho vezme a každá se svým milým jdou v páru s muzikou do hospody. Ovšem že královna nejvíce tančí. Její hoch je ale povinen jí vrkoč dát, který k půlnoci přinese a jí věnuje.“

Nyní nevím, je-li to tak, čili není, a jaké písně se při tom zpívají. Je mi velmi mnoho na tom záleženo, abych to

důkladně věděla a co možná záhy. Velmi škoda by bylo, kdyby se ta národní slavnost byla již opovrhla, což ale nemyslím. Na Žernově by to nejspíše k doptání bylo.

Jak se daří Vašnosti po všechny časy? A co dělají moji milí Ratibořičane? Až se Vašnosti s kýmkoli, kdo se na mne laskavě upamatuje, sejdete, rače vyřídít srdečné pozdravení každému. Často na tu milou krajinu a na všechny ty dobré duše zpomínám.

Nám se vede prostředně, jednou zle, po druhé dobře, jednou jsme nemocni, jednou zdrávi. Jak se mi tu líbí a jaký zde život je, Vašnosti se ve Květech dočte.

Prosím Vašnosti, mou smělost mi prominouti; kdybych mohla já něčím sloužit, s radostí to učiním. Vašnosti odpustí, že prosím o brzkou odpověď; mám to brzy zaslat.

S nejhlubší úctou zůstávám

Vašnostina služebnice

Božena Němcová.

*V Domažlicích $\frac{14}{2}$ 1846.**Moje nejvroucnější pozdravení Vám vřkazuju,
přítelkyně moje drahá!*

Již jsem myslela, že ste na mne zapoměla, a hle! na hromnice dostala jsem Váš mně milý list. Těší mne, těší, že ste s celou Vaší rodinou zdráva. O kýž bych to mohla též říci, ale bohužel u nás je stálá nemocnice. Moje dobrá Dora je v posteli, co jsme zde; brzy se jí rány zacelí, a hned se zase všecko rozkvasí. Jako poutník bloudící po poušti Saharské s toužebností hledí, kdy zelený trávník uvidí, tak hledím i já, kdy sníh roztaje a kvítí se probudí, bych mé ubohé dítě na Boží světlo poslala; to je ten jediný lík. K tomu všemu máme vlhký byt, a teprv za několik dní se budem stěhovat. To bylo příčinou, že se nám všechny děti rozstonaly; na mne to vlhko též zlé působí, tak že se mi zhoršilo. Po velkonocích pojedu z té příčiny do Prahy, bych s Čejkou promluvila; je to trapný stav, když člověk ani den bez bolestí strávit nemůže, a snad ani žádné pomoci očekávat nesmí. Ještě dobře, že se chráním melancholie, sice bych byla již pod zeleným rovem, z čeho bych si ale, kdybych neměla svaté materské povinnosti, pranic nedělala. Řeknete že mám ale ještě jednu povinnost, vidíte? — Nu chvála Bohu, již se naše lípa zelená, již je v plném květu a nepozná, kdy lístek upadne! Jen aby nám Bůh její květ od vsí pohromy uchránil! — Lituju, a jak velice, uvěříte jistě, že musíte i s Vaším nám všem tak drahým manželem od vlasti vzdálená žítí, a očitě se o pokrocích předsvědčiti nemůžete, které se denně činí.

Jsemť v Čechách, nedaleko té naší matičky Prahy, a přece je mi teskno; zde je lid ještě tak tuze pozadu, že se

toho člověk zhrozí. Oni *mluví česky, proto že neumějí německy*; ale o vyšší vzdělanosti, o národním citu nevědí ani za mák. A co mám říct o selském lidu! V jedné vesnici učí zedník, tu zase truhlář, jinde též takový, který neumí ani pořádně číst, a když chce aby děti psaly, musí si dát předpis napsat. Sama pomyslete, kam to vede. Krvavé slze by člověk nad tím lidem plakal. Ale anděl páně nad ním bdí a nedá mu zahynout. Jak mnohé vlohy, jak mnohá bystrá hlava zajde, aniž k pravému usvědčení přijde. Oni to cítí, oni by se učili, ale což mají dělat, když jim žádný mesiáš nepošle. Málokterý, aby o historii co věděl, aneb knihu jak živ byl přečetl; než nyní přicházejí z vesnic, kde jsem známa, sami pro knihy, a večer při přástvách čtú. Ten selský lid, je moje radost; vždy okřeju, když mi podá selka mozolovitou pravici, a upřímně se zeptá: „Nu paní jak se máte? proč tak dlouho k nám nejdete?“ —

Co zde v několika vesnicích pravá zkáza je, ten v peklo prokletý Jesuitismus! Jsou zde na blízku dva Jesuité, od tak řečeného bratrstva, blázni! Ale nemáte pojmu, jak ti ubohý lid zbalamutili, do miziny přivedli, tak že chodí jako bludné ovce. Ani pomyslit na to nechci, neřku-li abych o tom psala. A toho stohlavého draka se nesmí žádný dotknout! — Ostatní ste beztoho v Květech čtla a něčeho se i dále ve Včele dočtete, nebudu Vám to tedy zevrubněji popisovat. Jen to se zmíním, že bych skrze ty „*obrazy*“ málem od zdejších pánů měšťanů bití dostala, a to proto, že jsem napsala, tovaryši že okna tlučou, že spávali za starodávna nazi a že jsou po tu dobu pověreční! O sprostnost! Nejdu ani krok, kromě do vesnic, a o ty zdejší honorace se pranic nestarám. Jsou to šosáci! —

Vaše, ač trochu tuze pochlebná kritika, mne přece velmi potěšila. Tedy přece to může dětem číst; a přece se povídá, že to pro děti není. Inu ráda věřím, že není, a přisvědčím. Ale ne všecko, dá se několik i těm nejmladším dětem číst,

to v druhých svazcích uhlidáte! Nemohu se tomu vyhnout někdy, sice bych musela celou látku předělat, ale myslím, když je takový otec aneb matka čte, jako Váš pan manžel a Vy, že se tomu snadno vyhnout může, co by se pro dítě nehodilo. Do čtvrtého svazku mám udělat předmluvu a přiznat se, co je moje, a co národní; udělám to, ač neráda musím se k mnohému přiznat, co není národní, a budou mi to za zlé pokládat. Mně to nedá, když slyším pohádku, ale docela převrácenou a zostuděnou, abych ji tak napsala, přidám kde je potřeba ze svého, a to nehezky vynechám. Celé jsem udělala ale jenom dvě, a více žádnou neudělám. Třetí svazek se tiskne, ale já píšu již na pátý. Ten Pospíšil je k promrzení s jeho loudáním, ale co počít.

Pražské děvčata budou tedy vydávat „almanach“. Zdař Bůh. To mne ale mrzelo, že neměly tu čest, aby si byly paní za redaktorku udělaly. Není-liž tam paní Zappová? Která tak pěkně píše; ne, ony to ujednaly mezi sebou, a udělaly si tajemníkem p. Havlíčka Borovského. Nevím, mám-li co poslat, čili ne; snad by to ani ode mne nepřijmuly. Věřím má drahá, že Vás to mrzelo! Ono není všechno zlato co se blýští! Bohuslavy mezi nimi již nejsou. Avšak nechme to být. Já si z nich nic nedělám, ale také si jich nemohu vážit. Napsala jsem jednu vesnickou povídku, nevím ale bude-li se líbit. Jestli ji přijmou, napíšu ještě jiné; jenže mám velmi málo času k tomu, a jen večery a neděle použít mohu. Avšak když se na pouť jede v pohodlném voze, to prý není taková zásluha, jako když jde pěšky!

Nedávno jsem dostala také list od p. Zappové. Je ztrátou milého děcka k smrti zarmoucená, beze vší utěchy. Bylo to choré poupě, kterému by líky nikdy byly nepomohly; ale matce to marné povídat. Je to vroucí, přítulná duše, vlast svou s celým srdcem milující. Avšak doufám že se zase zotaví a potěší, jen co jí nové poupě, posud v klíně materském drímající, vykvete. —

V letě, dá-li nám Bůh zdraví, snad se uhlídáme, neboť myslím že se dojista k rodičům podívám; pak si budeme povídat, máme toho mnoho nastrádáno, vidíte?

Moje Bohdanka Vás líbá, již se učí písmenky, a nezapomněla posud na tetinku; i malý Jaroušek se učí již. Moje děti šly poprvé s pláčem do školy, že musely mít německý slabikář! Dost těžko to i nám oboum přicházelo, ale co na plat, když to jinak nejde. Než Němec ze žádného nebude, za to ručím. Vyřídte panu manželci moji úctu a srdečné pozdravení, jak ode mne, tak od mého muže. Vám nechám ruku líbat. Píšte mi brzy, abych věděla, zdali ste líst obdržela. Buďte zdráva a zpomeňte často na Vaši upřímnou přítelkyni Boženu. Líbám Vás i se všemi dítkami. S Bohem.

Mnohovážený pane doktore!

Dávno již bych na Váš dopis byla odpověděla, ale chtěla jsem, aby moje zásilka přece za něco stála, a tedy jsem se u mojích známých dříve poptávala; mnoho toho není, co posílám, ale říkává se z kousku kus, a tedy se i Vám snad kousek hodí, který by k celku přispěl. Něco mám odtud, něco jsem si pamatovala z domů; zde se více zaříkává, což také umím, ale vypsát je to těžko, až jednou do Prahy přijdu, potom Vám to oustně povím. Záleží to jen v důvěře v Boha. Zde je mnoho lidí, kteří se zanášejí s léčením na zapřenou; sama jich několik znám, ale ti mají všecku svou zkušenost z herbářů, jichž se zde mnoho ještě nalezá. Ani by člověk nevěřil, jakou praktičnost v tom mají, z většího dílu ale ženy, taková zná každou travičku, proč je a kdy ji smí trhat, a kdyby takové někdy ve vesnici nebylo, mnohý by tu svou nedbalost smrtí zaplatil. Málokterý lékař věří, bojí se ho zavolat buď pro nedostatek peněz, aneb důvěry, a kdyby i hned přišel, on se dle jeho rozkazu nedrží, nešetří se, a naposled jde přec jenom ke kmotře kováře, k pohodné aneb k babičce pro nějaké koření, a musí mu to zaříkat. Zvlášť se v takových věcech dobře znají pohodny, a člověk se často diví, když se vidí přinucena jejímu léčení věřit. Avšak velmi nerádi co povědí, a kdyby mne neznali, sotva bych se byla čeho dověděla. Oni říkají „Co zavání městem, tomu nevěříme, ale vy ste paní výjímka“, ale já si také na jejich důvěře zakládám. Kdo má příležitost se selským lidem v bližší známost přijít, sezná, že je milování hoden. Já Vám přeji, pane doktore, aby se

začaté Vaše léčení dobrého zdaru dočkalo, a čím budu mo-
ci přispěti, to s radostí učiním.

Choti Vaší vyřídíte poroučení ode mne, a velice by mne to
bylo těšilo, Vás navštívit, když jsem v dubnu v Praze po-
byla, bylo to ale jen na tři dny, a čas tak vyměřen, že jsem
ani polovic předsevzatých návštěv neprošla, což mi bylo
velmi líto. Odpuste tedy; až podruhé si to potěšení vyna-
hradím. Zůstávám

s úctou vždy ochotná

Božena Němcová

*V Domažlicích 7 Máje 1846.**Mnohovážený Velebný pane!*

Dávno již se chystám na Vašnostin srdečný dopis odpovédit, ale vždy a vždy mi něco překáží, že nemohu list dokončit, a také jsem v tom čase, co jsem Vašnostin list obdržela, naší starou Prahu navštívila, což vlastně jedinou příčinou jest, že bych o málo u Vašnosti v podezření nezdvěřlosti byla upadla.

Nápěv k vodníku se mně i mému muži velmi dobře líbí, já děkuju Vašnosti za to srdečné upamatování, a ujistuji, že mne velice potěšilo. Nyní si na mne mnohá krajanka často zpomene. Bůh žehnej a popřej zdaru počínání Vašnostinu. Čtouce o vzrůstu blahopůsobicích prádelen, vždy se z toho těšíme a žehnáme v duchu šlechetné původce a každého podporovatele ubohé chudiny! —

Nemohu na tu milovanou krajinu, na můj bývalý rozkošný domov zapomenout, kde jsem tu nejbláženější dobu mého života ztrávila. Ráda bych ho ještě jednou do mé smrti spatřila! Mám radost, že si Skalicští tak statně počínají. Jen svornost a pevné setrvání, a musíme zvítězit! —

Jaký život zde je, dočtete se v „Obrazích z okolí Domažlického“, pro které jsem ve městě velmi nenáviděná, takže já i můj muž docela ode všech odstranit jsme se museli pro hrubianství!! Že pravdu píší, dosvědčí dopis redaktorův ve Včele, odpověď to pánům Domažlickým. Ve městě je lid velmi netečný, zpozdlý, svévolný, a žádné napomínání neplatí. Ti zůstanou věčně věkův pozadu. Zato si ale libuju venkovské sedláky a selky, to je zdravota rozumu a upřímnost, a člověk si mezi nimi oddechne, to se

zdá ale těm městským sprostákům bláznovství! Zde je velmi hodný kaplan, pan páter Švehla, který je horlivý Čech.

Až se Vašnosti příležitost naskytne, s panem děkanem Regnerem mluvit, prosíme od nás uctivé poroučení vyříditi; pana pátera Rozšlapila srdečně pozdravujem, jakož i jiné známé, které by se na nás laskavě upamatovali. Němec Vašnost upřímně pozdravuje a já zůstávám s uctou

Vašnostina

Božena Němcová.

Vašnosti se bude divit, že list od 7^{ho} Máje psaný tak dlouho do Bohuslavic jde. Ale mně se lépe nevedlo, když jsem ty dny dostala psaní nazpátek, a na něm stálo, že Bohuslavice v Čechách k nalezení nejsou. To máme zběhlé ouředníky v českém zeměpisu, či že ne? — Němec chce žalovat, to jest, chce mi jen žalobu napsat.

[ADRESA:]

*Z Domažlic | Blahorodému | Vele důstojnému Pánu
panu Karlovi Rojkovi duchovnímu správci | v Bohu-
slavicích | v Kralohradeckém kraji. [Rukou úřední-
ka připsáno:] ležte Post Neustadt Königrätzer
Kreises Nachod*

Mnohovážený pane!

Je mi líto, že musím s mými listy Vašnosti nelibost působit, ale není mi jinak možná. Slyšela jsem, že třetí svazek již vyšel; a proto žádám, Vašnost, abyste mi tu službu prokázal a honorár hned za tento do rukou pana doktora Čejky složil, od něhož jsem při mém pobytí v Praze peníze si vypůjčila, nechť Vašnost obtěžovat.

Také ste se Vašnosti zmínil, že mi dáte za náhradu nějaké knihy. Jsem spokojena, když mi dá Vašnost Květy. Pro Vašnost je to maličkost, a mně to je milý příspěvek. Pan Havlíček mi zašle Noviny a Včelu, a bude-li Vašnost Vaše tak laskava a dle mé prosby učiní, přiloží pan Havlíček Květy k druhým časopisům. Psala jsem panu doktorovi Čejkovi, aby po vyjití třetího svazku k Vašnosti došel, že mu Vašnosti honorár doručíte. Přála bych, aby se, ovšem dle možnosti, v pokračování s báchorkami lépe pospíšilo, než se to dělo s třetím svazkem. Odporučte mne paní manželce. S největší úctou zůstávám Vašnostina

Božena Němcová.

Mnohovážený pane!

Já prosila p. Havlíčka, když mi posílá Noviny a Včelu, aby pod tou obálkou i Květy šly; nevím, proč to neobstáral. Dostávám Nov. i Vče., ale Květy při tom nejsou. Obrácím se tedy k Vašnosti a prosím, byste od té laskavosti byl a mi Květy též pod tu obálku přidal. Předešlé dvě čís., které již zde jsou, můžete, Vašnosti, kdyby se pod obálku nevtěsnaly, p. doktorovi Čejkovi dát.

Bylo mi velmi milé, že ste Vašnosti na přípověd nezapomněl; knihy, avšak nejvíce Květy, jsou mi velmi milé. Děkuji.

Přičiním se, bych co nejdříve nějaký příspěvek do Květů zaslala, bude-li totiž rád viděn. Pan doktor Čejka mi psal, že si Vašnosti stěžoval na menší odbyt, to nevěřím, aspoň kdo bral první, bude brát druhé též. Myslíte že by tomu byla kritika uškodila? Já myslím, že nebude žádného mýlit, jako mne nemýlí. Pan kritikant se trochu přenáhlil, a zvláště kde mi nedbalost předstírá. Při prvních svazcích se povídalo, že píši málo národně, chtěla jsem chybu dle možnosti napravit, není to zase vhod. Ostatně nemám-li si je vymyslet, nenajdu do každého svazku samé zlaté kolo-vrátky. Méně a více pěkné jsou v každém svazku, to může dosvědčit „Anděl strážce“, kterou Vašnosti p. doktor Čejka snad odevzdal. Také mi psal, že Vašnosti s tiskem až do pátého pokračovat chcete, ale potom si na čas oddechnout. Já bych myslila, že by to bylo lépe až po šestém svazku, an již dva a dva vycházejí. Prosím Vašnosti, račte mi to oznámit, musela bych do šestého svazku ještě několik připsat.

Nebude-li to pro Vašnosti tuze obtížné, prosila bych o honorár za IV svazek, po odrážce dluhu za odebrané knihy. V outery aneb ve středu musím ject do lázní, a p. doktor Čejka by mi peníze odeslal, an jsem u něho něco ke koupí objednala; bude-li možná, prosila bych Vašnosti, byste jemu peníze odevzdal.

Prosím odpuste, že jsem Vás tak dlouhým listem obtěžovala. Ano ještě něco; račte mi odeslat, aneb raději p. doktorovi odevzdat III sv. Jarohněva z Hrádku, nevím kam se mi poděl.

Vaší choti prosím uctivé poroučení. Zůstávám vždy ochotná

Božena Němcová

V Domažlicích dne 11^{ho} Července 846.

*V Domažlicích dne 25 Listopadu 846.**Moje drahá přítelkyně!*

Že ste kolikráte řekla „nedbalá písarka ta Božena“, to věřím, ale že ste v mé srdce důvěru ztratila, to nevěřím. Mé dlouhé mlčení přátelství naše nezměnilo, vidíte duše rozmilá, že ne? — Váš poslední dopis obdržela jsem zrovna den před odjezdem do Lázní Františkových, kamž jsem od lékařů poslána byla. To bylo příčinou, že jsem slovu svému, Vás to léto navštívit, nedostála. Čtyry týhodně byla jsem od dětí vzdálena; co mne to peněz stálo, co trápení, a vše nadarmo. Po nějaký čas mi bylo lépe, ale nyní se moje staré bolesti navrátily a jsem tak churavá jako dříve. Lékař praví, že musím na jaře buď zase do Lázní, aneb někam na jiné povětrí. Myslím tedy, že do Lázní nepojedu, ale raději se k rodičům podívám, a to bychom se tedy jistě shledali. Chtěla sem Vám psát, hned jak sem přijela, ale duše moje byla sklíčená, a každý den byl můj rozmar jiný, veselý však nikdy. Churavý člověk promrzí sebe i jiného, to jsem již zkusila. Já nevyhlížím špatně, ale zdraví mé je podkopáno a sotva mi je kdo více navrátí. Ale nelekejte se, má drahá, té lamentací, já jsem nyní docela pokojná, a duch můj nabyl zase té světlosti, kterou dříve měl. Já si připadám jako temeno Čerchova, na něž se z okna dívám, když je ohromné balvany šedých chmůr zahrnují a tísní, dokud je světlo nebeské nezaplaší. Snad mi Atropos nit mého života tak nakrátce neustríhne. Ještě jsem nic neučinila; proč bych byla žila? Trudně se to s světem loučí, když má zanechat tolik nevykonaného díla. Slze a vzdechy mých sirotek by duši mou z nebes výše k světu přivábily a pev-

nými pouty ji držely, že by se nemohla ze své proměny těšit. Možná kdybych byla zkažená nepřirozenou filosofií, která slovem smrt duši i tělo pochovává, že bych snad zoufala, ale tak mi ani nenapadne bát se smrti. Vždyť umřít nemůžeme! — Ale drahá, já bych se zabrala do takových myšlének, které Vás nebaví, raději o něčem jiném, aby se Vaše černé oči radostí zaleskly a ústa se usmála, a to dokáže asi jediné slovo „Jaromír“, neni-liž pravda? Co dělá ten klučina? Je zdrav, hodně rozpustilý a zlobí matičku hodně? Vždy ste byla matkou, ale nyní ste pravou matkou a řekněte, zdali je větších rozkoší nad rozkoše materské, chová-li srdce lidské čistší lásky nad tu, kterou matka své dítě objímá? Dobře praví Scheffer: „Eines nur ist schöner und besser als ein Weib, und das ist die — Mutter!“ Je-li zdrav Váš manžel? Chtěla bych Vás vidět ve Vaší domácnosti. Co chybí ještě k Vašemu štěstí? — Vlast! — Vroucně bych přála, by se i to poslední přání vyplnilo a žádný mráček oblohu Vaší domácí blaženosti nekalil. Jednou se toho snad přece dočkáme, do té doby již buďte pokojná.

Já se velice potěšila, slyšíc že ste *těžký krok* — tak šťastně přetrpěla a s milým synáčkem zdráva ste. Pěkně líčíte Vaše blaho, ty drahé dítky, Vašeho milovaného Ladislava, na něhož můžete právem pyšná býti! — Takového manžela ste k Vašemu štěstí potřebovala a náš milovaný básník takovou ženu, při níž by mysl jeho okřála, čistou vznešenou duši, jako ste Vy drahá Toninko! Běda, kdyby byl dostal ženu, která by myšlenkám a citům Jeho nerozuměla a k le-tu smělému duše Jeho vznést se nemohla. — Ale to by se bylo bohda nestalo. Zdárná rodina je ten nejkrásnější dar Boží! Já bych ji přirovnala k naladěné lyře; každá struna jiný tón a přece v spolku nejčistší souhlas. Takové štěstí Vám přeju, přítelkyně, zasloužila ste si je.

Máme se odtud dostat zase jinám, buď na samé hranice bavorské mezi Němce, anebo dá-li Bůh a pan dvorní rada

blíže Prahy někam, ale kam, to posud žádný neví. Již se to zde přece trochu zmáhá, ale při každém kroku se potká člověk s překážkami, jako by šel řekou, kde popukal led, a kry se mu v cestu staví. Ještě bude muset hezký dlouho slunce svítit, než tady všecka tvrdá kůra roztaje. Když lítal svatý duch po světě, na ten zdejší koutek zapomněl. Abych Vám popisovala školy a tu všecku zdejší správu, toho na mně nežádejte, žluč by mi pukla. Od prvního, to jest pana děkana, až do nejposlednějšího úředníka nestojí za nic víc, než aby je hodil přes plot. — Já lituju ty moje kluky! Selský lid je sice nevzdělaný, ale hodný a s tím já nejraději zacházím. Pěkných báchorek jsem zde nasbírala. Nyní bude prý p. Pospíšil tisknout VI. sv., nařiká si, že má nyní špatnější odbyt než ze začátku. To je špinavý člověk v jeho jednáních. Copak ste říkala kritice p. Malýho. Vidíte, kdyby někdo napsal nestrannou pořádnou kritiku, byť dost přísnou, byla bych mu velice povděčna, ale tomu pánu já nevěřím. Někteří mi vytýkali při prvních, že jsou na *národní* tuze poetické, abych je vypravovala docela prostě, nyní se to zase nelíbí; já nevím jak bych přišla vhod. Vím že některá trochu lehkou pracovaná, ale to je tím: některá látka více těší, a já se s větší libostí do ní vpravím, některá méně, a chuti ubyde. Je to ovšem chyba, kterou musím odložit. Co Vy jim říkáte? Prosím Vás, pište mi pravdu, jak p. manžel o nich soudí; mne by tuze těšilo přátelskou radu a nestranné posouzení z jeho úst se dovědět. Vidíte že mi to upřímně povíte, ale ne lichotit! — Paní sestra Staňková Vám třetí a čtvrtý svazek pošle, bojím se je poštou zaslati. Ostatní drobotiny, co někdy píšu, beztoho čtete. Lituji že byla řeč o almanachu opět nadarmo; měly by se dívky s mužskými sjednotit; samy sotva jaký pořídí, síly jsou slabé. Je hanba, že se muži té myšlénky neuchopí. Jak se Vám líbila ta mystifikace s Čackou? Mně je líto pěkného obrazu, který jsem si o té poetické selce utvo-

řila, že ho musím nyní změnit. Kdybych neměla srdce jako z vosku, neodpustila bych to Bohunce nikdy. Ráda bych ale věděla proč Pichlovští manžele obecenstvo za nos vodili a žerty s ním prováděli jako s dítětem. Nyní novinu; moje sestra Marie měla ten měsíc 9^{ho} svatbu; vzala si hofmistra paní vévodkyně Saganské, rodilého Francouze. Pomyslete si jen; já bránila dost, ale láska je zlá. Měla jsem mermomocí přijet na svatbu, ale v zimě je těžko; na jaře však jistě domu pojedu a k Vám —. Můj muž je zdráv, děti mají kašel a Dora není posud s boulemi zdráva, ale mnohem lépe; děti Vás líbají. Můj muž nechá ruku líbat, a panu manželu nás oba odporučte. Děti Vaše polibte místo mne. S Bohem! Nezapomeňte na Vaší

Boženu

Vážený pane!

Kníhy i peníze mi pan Dktr Čejka odeslal, a já Vám srdečně za obojí děkuji. Květy dostávám určitě, a hodláte-li mi je i na budoucí rok dávat, opět mi je pan Čejka zasílat bude. Stranu dluhu mého muže jsem se s ním vyrovnala. Mrzí mne to samú, že si naříkáte na menší odbyt; možná že je na tom letošní bída příčinou; mezi lidem je zle a co kdo nemusí nekoupí. Snad se to dále napraví. Nepsal ste mi, zdali bych měla 7^{mý} sv. psát, či ne? Ráda bych za mého živobytí s tím hotova byla, ale jaksi se to nepodobá. Nechci však, abyste skrze mne škodu utrpěl.

Co ste stranu zdejšího kníhaře psal, je boží pravda, takovým lidem, o kterých ví, že špatně platí, raději knihy zapře. Špatný odbyt není zde, ale on má málo energie, to je ta chyba. Pražského Posla se odebírá zde 21 exemplárů, a čím déle tím více se jich bude brát. Největší odbyt je na beletristické věci. Copak dělají Tylovy spisy? A co pokračování Gogolových překladů? Lidé se po tom shánějí. Jiřina se líbí na venku, ale zdá se drahá. I Vlnovského, ač drahý, musel kníhař dva exempláry objednat. Zde se mnoho německých kněh a časopisů odebírá, protože úřednictvo v Koutě a páni u Kdyňské fabriky samé Němci jsou, aspoň se k české národnosti nechť hlásit. Ti mají peněz dost a mnoho na kníhy vynaloží, jenom ne na české, to víte jak to je. Člověk nemůže na ně účinkovat, protože to není tak na blízku, abychom častěji k nim docházet mohli.

Zdejšímu panu měšťanostovi jsem to vyřídila stranu jeho

sekretáře; on pravil, že jej sám opraví, a jestli ho vydá, bude chtít aspoň 10 zl. stří. za arch. Poprvé měl prý škodu místo užitku. Můžete tedy sám psát, chcete-li náklad na něj vést.

Slečna Zelinkova má báchorku „*Anděl strážce*“, již jsem tenkrát do almanachu dala; prosím vezmete ji k sobě a odevzdejte Dktr Čejkovi, chci aby přišla do VI. sv. Měl-li by se jedenkrát almanach vydat, napíšu slečně redaktorce něco jiného, myslím však, že se toho nedočkám. Síly českých spisovatelek jsou velmi slabé —

Odporučte mne Vaší paní; můj muž se nechá poroučet.

S úctou zůstávám

Vaše

Božena Němcová

V Domažlicích $\frac{28}{12}$ 46.

*V Domažlicích dne $\frac{13}{2}$ 47.**Pane redaktore!*

Zde Vám odesílám referát o divadle, psaný od Pavlasa, a „Obrázek“ ode mne, poslední to z okolí Domažlického. Nyní Vám krátký čas nic nepošlu, protože musím shotovit báchorky na VII. sv., šestý bude již asi co nevidět hotov. Jak si asi zase pan Malý vyjede! — Dostaneme se co nejdříve do Neumarku, až na samé hranice, mezi Němce, a jaké to Němce! a budu-li mít příležitost o tamějším životě něco napsat, udělám to. Ale to již beztoho Rank dost výborně vylíčil a pan Weisel; jenže poslední tuším asi výtečným spisovatelem není. Já od něho nic nečtla, ale dle řeči a úsudku jiných osob. Bude to nyní náš soused v Neumarce.

To psaní odevzdejte prosím panu Tylovi, ale hned, já bych ráda rychlou odpověď měla. Ještě jednu prosbu ale také budu prosit, abyste nezapomněl. Komu ste dal tenkrát ty kázání? Tuším že ste mi psal Štulcovi? Ale p. Sládeček již Štulcovi psal, a nedostává odpověď. Prosím Vás, řekněte Štulcovi, aby Vám je dal a lístek k tomu napsal, jsou-li dobré, čili ne. Ten p. myslí, že jsem je tenkrát snad ani neodevzdala. Mohl byste je potom p. Dr Čejkovi odevzdat, on mi je při příležitosti pošle.

Nehněvejte se, že Vás s prosbami obtěžuju. Pozdravujte pana Václava Nebeského.

Do Vaší redaktorské přízně se poroučejíc zůstávám s úctou Vaše

Božena Němcová

Snad paní censura nebude tak přísná, aby posledních několik slovíček v obrázku přetrhla? Jen to ne, bylo by to bez konce.

Vaši Blahorodí!

Velmi nemilé bylo mi, že jsem již dávno Vašnosti danou přípověď splnit nemohla. Příčina bylo jednak špatné počasí, které nedovolovalo do českých vesnic se podívat a se sedláky promluvit. Jeden známý sedlák slíbil, že se poptá v Chodově na česká pojmenování míst vůkol Mnichova nad lesem a na téhož správu čekajíc odkládala jsem s psaním ode dne ke dnu. Potud nebyl však ještě u mne a podávám prozatím Vašnosti, co jsem sama sebrala a z úst sedláků slyšela.

Nedaleko Klenče je vesnice *Capartice*, která se ale vůbec jen Nepomuk jmenuje, a to bude ta jediná, Vašnosti na té straně nepovědomá. Blíže Neumarku na straně k Domažlicům jsou vesnice *Mysliv* – *Schneiderhof* – nad ní les *Soběr*, *Sauberg*, jednota *Žabí dvůr*, *Froschhof*, vesnice *Studánky* – *Kaltenbrunn*, dvůr *Bělohrad* *Weißburg*, ves. *Mlýneček*, *Stallung*, jednota na *Stiništi* (jen české jméno), *Kičov* *Klitschau*, a *Mrákov*, *Mrdaken*.

Na straně k Osru jsou vesnice *Heuhof*, *Dolejší Sruby*, *Chalupy* – *Fridrichsthal*, nad nimi vrch *Hvězdinec* – *GeWINZI* a *Stříbrná hora*, *Silberberg*, mezi oběma vrchy dolina pod jménem *Stříbrný důl* známá, potom ves *Pláně*, *Pleß*, *Červené dřevo* *Rothenbaum* a *Fleky hořejší a dolejší*, *Ober-* *Unter Flecken*. Neumark nejmenujou Češi jinak než Neumark, Němci chodí – *In die Mark*, a na městské pečeti přes dvě stě let staré stojí „Neumark am Walde“.

V Bavořích je první městečko *Eschelkamm* – *Vosí* – okolo něho vesnice – *Groß-Klein Aigen* – *Malé velké Voj-*

ny— Schachten— *Šachty*— a jednota Geishof— *Koží dvory*,
ves Warzenried — *Lyska* — a Jägersdorf — *Sruby hořejší*
(hned na návrší nad našimi Dolejšími Sruby); dále měs-
tečko Neukirchen — *Nové kostely*, ves Zettisch — *Sediš*—
městečko Kötzling — *Kočín* a město Cham *Kouba*. Blíže
Brodu je vesnice Grabitz — *Kravice*.

Když se jede z Klenče do Řezna, je první vesnice za hra-
nicemi na silnici Arnstein — *Bašta* — potom přijde Wald-
münchen — *Mnichov nad lesem* aneb lesní Mnichov — ves-
nice Ast, — Časta — Thurau — *Turov*, a potom město Rötz
— *Rechce*. München jmenuje zdejší lid — *Bohatý Mnichov*.

Potud nemohu Vašnosti s větší sbírkou posloužiti, dou-
fám však, že se za nějaký čas ještě něčeho dovím a potom
s největší ochotností Vašnosti to sdělím.

S úctivostí zůstávám

Vašnostina služebnice

Božena Němcová.

V Neumarku dne 10^{ho} Listopadu 847.

[ADRESA:]

*Jeho Blahorodí | Velectěnému Pánu panu |
Františku Palackému | v | Praze.*

*V Neumarku dne 19^{ho} Prosince 847.**Má drahá rozmilá přítelkyně!*

Rok se chýlí ku konci a já teprv dané slovo splňuji, avšak Vy mi jistě odpustíte, neboť i já Vám odpustila dlouhé, předlouhé mlčení. Tu překáží domácí zaneprázdnění, tu zase malá churavost, někdy zlý rozmar, a tak to jde den ode dne, no vždyť sama víte, jak to u nás ženských bývá. Dnes ráno když jsem si vše zařídila, umínila jsem si, odpoledne s Vámi se v duchu bavit a si pohovořit, a tu sedím u teplých kamen a nevím kde mám nejdříve začít, abych všechno pověděla a nic nezapomněla. Nejprvnější otázka je, zdali ste drahá Toninko již docela zdráva? P. Staněk mi psal, že ste byla nebezpečně nemocná, ale že již Vám lépe je. Lituju Vás velmi, drahá, a i Vašeho pana manžela a dívky, neboť vím jakých ouzkostí člověk zkusí, když mu někdo drahý stůně. A jak se vynachází pan manžel a dívky? Bylo to pro mne radostné překvapení, když jsem posledně v Praze byla a s panem manželem se tam sešla; nic nám nescházelo, když jsme se večer sešli a do jedenácti hodin povídali a se smáli, než Vy, a muselo Vám ve snu v uších znět. Pan manžel byl v dobrém rozmaru a rozveselil nás všechny a poškádlil; i pan švagr se nakazil a začal být vesel, jak jsem jej nikdy ještě neviděla. Poslední večer chtěla nás ale Lotinka potrestat, měli jsme klečet; ptáte se proč? Inu že jsme si dali na rozloučenou po hubičce. Nepověděla bych to, ale pan manžel povídal, že nejste žarlivá, jestli lhal, tedy s ním tu při srovnejte. Nejlépe bude, jestli se hněvat budete, když si necháte dát hubičky zpátky; s jedné strany může se to stát hned, s druhé, to jest z mé, až při

shledání, potom zaplatím i s procenty. Jak povídám, bavila jsem se tenkrát v Praze velmi dobře a všechny drahé známé ve zdraví jsem našla; hlavu a srdce měla jsem plně rozkoší, ale nohy plné puchýřů od té Pražské dlažby, takže jsem od paní Vorlíkové v pantoflích domů jít musela. U nás v Neumarku máme mnohem měkčí dlažbu, zvlášť když trochu namokne. Pepinka Machotkova měla sice smutek, ale láska jí ho pomahala nést; ta tichá dobrá duše mnoho zkusila, u lůžka svých nemocných příbuzných, přála bych jí, aby ve svém manželství tak šťastna byla, jako ste Vy. Take paní sestra Fričová byla veselá a zdravě vyhlížela; dětem jsem se podivila jak vyrostly, nejvíce však vyrostla a sesílila se Boženka Staňkova. „Je obraz Bohuslavy, jak v tváři tak v chování a smýšlení“, povídala Lotinka, a má poněkud pravdu. Mně se Boženka líbí, je tichá, dobrá holka, upřímná Češka, jen na její léta trochu příliš přísná, tím záhy zmoudří a nezakusí bláznovských, ale milých rozkoší mladického věku. Já posud ráda na svá mladá léta zpomínám, a posud se musím smát, když zpomenu na ty mnohé veselé kousky, které jsem co děvče vyvedla; vždyť nás ti mužové dost brzy moudrosti naučí. — Byla jsem take u paní Šafaříkové; ta paní je při vši starosti a vlastní churavosti plná vtipu a humoru; od ní šli jsme s paní sestrou do Orlovky, kde se Jungmanovic rodina zdržovala. Paní chodila po berlich a starý pán byl velmi spadlý v tváři, že jsem se ho až lekla; nenadála jsem se, že ho naposled vidím. To byla pro Čechy bolestná rána a bude dlouho bolet. Škoda té hlavy, že ji tráva kryje; ale hnít by neměla. Kdybych já co poroučet měla, muselo by se bylo tělo Jungmanovo nabalsamovati a srdce Jeho v mohyle, která se postaviti má, muselo by ležet. Takové nám drahé tělo nemělo by od červů sežráno být; často a často myslela jsem si, že staří Čechové krásnější způsob v pohřbování měli, než my. Věřte mně, že se mi to shnití v zemi nesmírně zhnusilo; písmo

svaté praví: „Člověče prach jsi a v prach se obrátíš“, jindy se to stalo, ale teď zůstane z člověka hromádka kostí a z těch se udělá mouka a posypou se s ní pole a louky. Jak krásné to bylo, když si mohli lidé prach svých drahých do popelnic uschovat, nyní neví mnohý, kam má na dušičky svíčku postavit a na prvního máje věnec položit.

Ubohá Lauermanová, jaké rány ta již snesla a co ještě na ni čeká; já pochybuju, že stará paní svého drahého manžela dlouho přečká. Bože jak teskno musí jí být, když nevidí již toho u sebe, s kterým tak dlouhá léta radost i bolest sdílela a blaženě a šťastně žila. Ona želí nejvěrnějšího přítele, a my budeme vždy žet nejdražšího otce. — Mám paní Lauermanové psát, ale bojím se rány její opět rozjítřit; ona je příliš outlá a jemného citu. Sestra Lotinka, paní Rudová a paní Lauermannová poctily mne slovíčkem *ty*. Vůbec jsem všude tak laskavě přijata byla, že ani nevím, jak si toho přátelství jsem zasloužila. Nic bych si tak tuze nepřála, rozmilá Toninko, jako důkladné vzdělání, potom bych přece mohla vlasti se zavděčit něčím lepším, než jsem posud podala, a nemusela bych se zardít, když mi někdo poklonu co spisovatelce skládá. Naše Pražské spisovatelky umlkly, ani redaktorka novoročenky se neozývá a nevydává své romány. Milá přítelkyně, je malá hrstka takových žen v Praze, které by upřímně o blaho své vlasti pečovaly. A jakou moc má žena v své ruce! Co je ženě nemožno udělati, co nedokáže milenka, manželka, matka! Kdyby všechny ženy České tak smýšlely jako Vy a já, zajistě by to brzy v naší vlasti jinak vypadalo. Beztoho že znáte ty různěcové společnosti; kdo má největší zásluhu o jejich rozšíření než ženské. Jedna každá má úlohu udělat růžičku, a ta pozůstává z patnácti lístků; musí tedy patnácte děvčat aneb žen do toho spolku přivést, což skoro každá sestřička vyvede. Kdyby to byly vlastenky, a každá se přičinila patnácte odrodilek na cestu spravedlivou přivést, a uspořené

peníze, jak nyní na darebné jezuitské knížky dají, aby dávaly na české národní knihy, což by si zásluh o vlast získaly a jak by blaze působily. Slepému darmo však o květu mluvit. Toninko, kdy se asi všechna naše přání vyplní! — O té vlastence Pelclové jsem nikdy neslyšela, až nyní ve Květech o její smrti stojí, snad Váš pan manžel ji také znal? Co mi je divno, že se nikdo šíře o Rettigové nezmínil, vždyť přece by si také chvalný obrázek zasloužila; proč nevydá někdo její podobiznu? V létě jednou psal mi pan Dr Staněk, že mne chtí dát v Praze litografovat, a jaký bych si podpis aneb heslo zvolila se tázal. Tomu jsem ale nikterak přivolit nemohla, neboť takový zvláštní důkaz vyznamenání já posud o vlast jsem si nezasloužila. Koho miluji, toho obraz vykreslen je v srdci mém svěží barvou lásky, jakž mi jej žádný malíř štětcem vytvořit nemůže. Jediný blesk myšlenky postaví přítele přede mne krásněji, než jej paprslek sluneční na hladinu vykouzlit může. Žádnému z (malého) počtu mých upřímných přátel nebude třeba k při[pa]matování na mne podívati se dříve na černý můj obraz; nač tedy tolik výloh? Dostal by jej potom i mnohý, který by si pomyslí: „ty jsi's takové pocty také ještě nezasloužila, škoda rámce,“ a měl by pravdu. Až si to jednou úplně zasloužím, dala jsem právo panu švagrovi, dle jeho vůle aby potom jednal. Já ani nevím, jak bych svou vděčnost dost na jevo dala, Vaší paní sestře a panu švagrovi, za tak mnohé důkazy vroucího přátelství. Raději než můj obraz, mohl by se vydat Majdaleny Rettigové; dali bychom každý něco ke sbírce. Píšte o tom paní sestře, vždyť by ho mohly vydat jen ženské; podobizna dobře trefená jistě že k dostání bude mezi jejími příbuznými aneb přáteli. My hospodyně jsme jí to poněkud povinny! Nemá nikdo obraz Marie Antonie?

Nyní Vám musím psát o mně; já jsem nyní zdravější a tloustnu, snad že v těch zdejších horách spokojeněji žiju.

Můj muž je též zdrav, chodí hodně po horách a jen se zlobí, že musí být mezi Němci. Dva starší chlapce musím mít v Domažlicích ve škole, an zde špatná škola je a ještě k tomu německá. Stýská se nám po nich dost, to víte že v dětech jen žiju; Bože již se jeden po druhém rozchází, a konečně zůstanu sama, jako lípa bez listu; svět je uchvátí, a moje srdce darmo po nich toužit bude. Kdož ví, zdali se s takou láskou do mého náručí jako nyní přitulí — Jaroslav a Bohdanka se pilně učejí, a dcera moje hodná je Bohu díky mnohem zdravější než lonského roku, ač posud rány otevřené má. Ještě na tetinku nezapomněla. Těšejí se na Ježíška, a já jak děcko s nimi; zde dávají děti Ježíškovi na štědrý večer pod okno kousek sena, aby mohl dát svému bílému koníčkovi. To bylo psaní dlouhé a já vím, že Vás již čtení mrzí; buďte hodně zdráva i s Vaším panem manželem a s Vašími roztomilými dětmi. Píšte mi brzy.

Vroucně Vás líbajíc zůstávám Vaše vždy upřímná přítelkyně

Božena Němcová.

*V Neumarku dne 25^{ho} Února 848.**Vroucně milovaná přítelkyně!*

Mám Ti vypsat řadu příčin, proč slovo své tak dlouho jsem nesplnila? Mám Tě žádat o odpuštění za mé mlčení? Aneb Tě ubezpečovat, že se to nestalo z lhostejnosti? Nikoli; kde potřeba ustavičných slibů a přísah, tam zajisté láska a přátelství na špatném stojí základu. Já věřím v Tvé přátelství a doufám že i Ty tak pevně věříš v mé, byť bych Tobě i dlouho byla nepsala. Ty jsi uznala mne hodnou Tvé přízně a já nikdy nezklamám neupřimností přátele mé.

Nebyla bych si pomyslíla při mém posledním shledání se s Tvým zesnulým Otcem v Orlovce, že naposled tvář Jeho vidím. To byla bolestná rána! — Každý, i kdo méně znal slavné Jméno Tvého Otce, kdo nevěděl zevrubně, co pro národ svůj učinil, zplakal při žalostné správě [o] Jeho umrtí; jakž tedy my znající Jeho neobmezenou obětivost pro vlast, Jeho působení, Jeho otcovskou lásku k nám všem, neměli jsme želeť, slyšíce že nedlí mezi námi? Nejen já a moje rodina, ale se mnou celý národ želíme a želet budeme Tvého šlechtného vznešeného Otce, jenž byl naším vykupitelem z jarma otrockého, naším vzkřísitelem. Vědomí však, že duch Jeho mezi námi žije a vždy žíti bude, že nedá národu Svému klesnout, to vědomí jedině musí být naší útěchou. Nemohu Ti, drahá přítelkyně, ničím slovem vyjádřit můj soucit s Tvým hlubokém žalem, ale vím, že mně uvěříš i beze slov. Tvé dobré vznešené matce prosím vyříd', že stojím v řadě těch, kteří nejvroucnější podíl berou na Jejím zármutku. O jak potěchy plná, jak ničím nevynahraditelná je ta myšlénka při tak velké ztrátě „Tam

shledáme se zase!“ Já viděla umírat chudince, který od narození až do skonání v bídě a nouzi živ byl, ale vždy s trpělivostí břímě své snášel doufaje v Boha; pokojně umíral a radostným hlasem zvolal: „Nyní si odpočnu a brzy budu se s Tebou, pane Bože, radovat a Ty mi odplatíš!“ Umře tak pokojně některý filosof, který půl svého života stráví skoumáním prozřetelnosti Boží? Věř že ne.

Jsi-li pak zdráva, Drahá, a je-li zdrav i synáček Tvůj a Tvá dobrá paní matka? Ráda bych uslyšela, abysiano odpověděla; to zlaté zdraví kdo nemá, tuze je k politování. Já byla povždy ještě zdráva, ale nyní po mnoha neděl zase churavím, avšak doufám, že léto napraví, co zima zkazila. Děti moje i manžel jsou zdraví, dcera ovšem docela ne, avšak přece tak dalece, že chodí lépe než kdy jindy.

Ty jsi při mém se rozloučení s Tebou slíbila, poslat mi práci péra Tvého; prosím pěkně učiň tak, nezapomeň na příslib Tvůj. Neboj se, že důvěru Tvou bych nadužívala, nikdo neuvidí u mne práci Tvou a po přečtení naložím s ní dle libosti Tvé. Proč ale nechceš psát pro veřejnost?

Jakých v Tvé hluboké obrazotvorné mysli spočívá krásných myšlének, co dobrých náhledů a ponaučení, a to všechno necháš pro sebe. Viz, to je sobecké! Sděl nám je všem a my budem Ti vděční. Já daleko nejsem tak vzdělaná jak Ty a přece přispěla jsem svými nepatrnými pracičkami k české literatuře; je to málo, ale přece aspoň něco, a přála bych velice, aby více paní aspoň stejnou vůli se mnou měly, jistě že by mnohá při dobré vůli více vyvést v stavu byla než já. Nyní nechci déle Tě nutit, ale až mysl Tvá zase se ustálí a se utiší, potom ještě o tom promluvíme. Tvé paní sestře mne odporuč a polib ode mne ruku tvé paní matky, ruku, která po tak drahá léta líbě vedla po cestě života Našeho nezapomenutelného Otce, která mu život oslazovala a Jemu oči k poslednímu spánku zavřela. Polib ji ode mne, a i od mého muže, a vyříd' naši nejvroucnější

úctu. I do Tvé přízně se můj muž poroučí a nechává Ti ruku líbat. Buď zdráva, přítelkyně drahá, Ty i Tvůj synáček, a když přijde chvíle, kde mysl Tvá pokojnější bude, pak zpomeň si, že v jednom koutku Čech na několik slov od Tebe čeká

Tvá upřímná přítelkyně

Božena Němcová

*V Neumarku dne 3^{ho} Března 848.**Drahá přítelkyně!*

Mně se již hnedle tak povede jako Tobě, to jest že nebudu moct za půl léta ani několik řádek napsat; u mne nepřekáží sice hospodářství, ale bolesti. Sotva odbyla jsem mé staré bolesti, dostala jsem bolení zubů a pichání v hlavě, a ta bolest nechce se dát nikterak odehnat. Snad bych tedy ještě s psáním odkládala, ale bojím se, abysi na mne nelála; já vím, Ty nejsi tak shovívavá jako já! —

List paní Čelakovské i tu malou lodičku pana Čelakovského obdržela jsem, i přiloženou ceduličku od Tvého pana manžele; měla jsem potěšení, že všechno zase zdrávo ve Vratislavi, a že si na mne zpomněli. Snad je letos tam navštívím, to je ale *snad*; na jisto nesmí nikdo teď jít. Stolce královské se boří a koruny se králům na hlavách třesou. — Je to hrůza, a kdož ví co bude víc! — Jestli napadne těm flegmatickým Němcům take nějaká regulace — tak zdejší čeští sedláci revoluci jmenují, — tedy kdo bude první na vidlice napichnut než Stockbeimove (Stockböhme), neboť nás mají v žaludku, zrovna jako my je. Sestra Marie jela 18ho předešlý měsíc se svým mužem do Paříže, a tedy přijeli právě vhod. Bratr je zase v Milaně (vojákem); psala jsem mu, ale nemohu žádné odpovědi se dočkat; snad chudák již mrtev. Matka moje má starostí, až onemocněla; teď mysl má toulá se z jedné země do druhé. Z Čech letí do Pruska, z Pruska do Vlach, a nyní take ještě do Francouz zabíhá; tak jsem roztržitá a hlavu plnou starostí mám, že nemohu nyní ani pracovat. Jestli užíváš masopůst tak jako já, tedy Jsi ještě mnoho o něm nezvěděla; jaké

vyražení zde? A potom nemohu se ani z celého srdce radovat, mne bolí tuze ta lidská bída. O Lottinko, Ty nemáš pojmu o té nouzi, která panuje mezi chudým lidem; věř že by mnohý rozmazlený panský psík nežral to, co ta chudina jíst musí, a ještě se ani takové potravu do syta nenají. Co se peněz prohejří, co se prohraje, na parádu dá a jiné darebnosti, a lidé hladem mrou! — O ta spravedlnost, ta láska křesťanská! — Hleď, to je ten pokrok, tak se zdokonaluje člověčenstvo! — Když si všechno rozmyslím jak to je, a jak by to mělo být, tu pobádá mne vašeň, jít mezi ty ubohé a ukázat jim, kde hledat spravedlnost. „Dokud je pes na řetěze, zloději hej, jak řetěz přetrhne, potom je vej!“ —

Slovanský bál získal si všeobecné slávy; proč nejel ale žádný z Prahy? Která representovala tam Česky? Já se neptám dle rodu, krásy a nádhernosti, ale která zastávala důstojně naše národní smýšlení? — Asi málo jich tam bylo. Přece bys buď Ty aneb některá hodná Češka tam na jednu besedu ject měly, aby seznaly druhé Slovanky i české vlastenky. Bohužel ale, že v Čechách těch vlastenek posud nemnoho je, asi jako modráčku v žitě. Věčná škoda, že nemáme národní kroj. Jak mnohem důstojnější, užitečnější a krásnější je národní kroj než to naše věčně měnící se opíčení po módách žournalu Pařížského. Tu nosí ženská jednu sukni, a ještě neškrobenou, šaty ouzké, po několika letech musí být pět škrobených sukeň, obruč, vata a půl sta kostic; tu kratké šaty, tu se ulice metou, a tak je to pořád, čím dál tím hůř. A co je dělat, musí člověk sebou bláznit, nechce-li být vysmány. „Jaký kroj, tak se stroj“ staré přísloví. Naši muži by se asi nehněvali, kdybychom se odřekly parady? — Ale co by říkali průmyslníci! — Chtěla jsem psát do Vídně na některého z těch mladíků o jeden taneční pořádek, ale nevím na žádného adresu. Budeš tak laskavá, a objednáš mi jeden? — Ráda bych ho

měla skrze ty kroje. Peníze za něj dá Ti pan Čejka a take jemu budeš ho moct potom odevzdat, protože beztoho kníhy posílat bude. Za obstarání mého klobouku, — který se všeobecně líbí, — ještě jednou i Tobě i Božence srdečně děkuju. Zdalipak dostala si peníze za něj jak náleží dobře? Pro spodničku si co nejdříve pošlu; ta si pobyla v Praze. Nepotřebuješ vejce? —

Nyní musím Ti psát, že moje rodina i s mým drahým panem manželem zdráva je, až na Bohdanku. Ale i ta mnohem lépe chodí a vcelku zdravější je, než kdy jindy; bude-li pohodlné léto a my zde ještě zůstaneme, doufám že ji zdejší zdravé povětrí a bavorské pivo docela zhojí. Jen nech Tvoje děti hodně venku běhat, každý den v řece koupat, a budou zdraví jako bucí. Můj Karel měl dvakrát záškrt a zůstal potom jakýsi křeč v krku, ale co zde jsme, je zdrav. Já doufám, že i Ty, pan manžel a celá rodina zdraví ste, a od srdce bych Vám to přála. Jak se vynachází rodina paní Fričové? Vyříd' prosím srdečné pozdravení a poroučení ode mne i mého muže. Jak se paní Rudové vede, nebudu se ptát, vždyť snad ještě líbáček slaví? Polib ji ode mne a řekni, že jí take co nejdříve psát budu; take mne odporuč paní z Vorlíku. Paní Lauermannové jsem psala, a snad mi později, až bude pokojnější, odpoví! Prosím Tě, kteroupak si vzal Dr. Amerling?

Můj muž líbá Ti ručičku a Tvého pana manžele uctivě pozdravuje; ode mne též upřímné pozdravení vyříd' a prosbu, aby tento rok v ouřadu co sekretář paní manželky setrval, sice nesmím naději si dělat, tento rok že odpověď od Tebe dostanu. Teď jsou studenti, a v prázdninách slavnost universitní! Není možná, ani muk! Mám pravdu? — Dítky Tvé všechny ode mne polib a zůstaň po všechny časy i s celou rodinou jak náleží zdráva. Hleď! to druhé psaní co píšu, na první udělaly mi děti kaňku, a nyní přiběhl Jaroslav, a kec ho, už tu zase jedna. Člověk se někdy nazlobí,

až by utekl. Odpust tedy, že Ti takové nečisté psaní posílám, víš co děti jsou. Já Tě v duchu líbám, má drahá přítelkyně, a zůstávám Tvá

upřimná

Božena Němcová.

[ADRESA:]

*Neumark. | Blahorodé | Paní paní Karolině Staňkové choťi
pana MDra Staňka v Praze | bydlí v Široké ulici na rohu do
pasířské ulice. pod čís. 738 v 1. poschodí. |*

Milý Konopo!

Já poslala včera do Kouta pro ty báchorky a ten smýček, ale u Augsteinů nic nebylo, ani v pivovaře, ani u vašeho bratra. Poptejte se tedy, komu ste to odevzdal, kam to dal. Já bych ty báchorky ráda brzy měla, a až je dostanete, odešlete mi je hned a dále sbírejte. Co dělá průmyslní škola? Zapomněla jsem se Vás zeptat, zdali co máte. Pošlete aneb přineste co je, byť sebe málo. Zmohl ste, ubohý, vidíte? My na Vás zpomněli. Doma pozdravujte všechny domáčí i rychtáře, ať k nám jednou přijde, třeba s neděle s Vámi.

S Bohem.

Bož. Němcová.

[ADRESA:]

Pánu Janu Konopovi do / Medákova.

Milý Konopo!

Já nevím, jestli se na nás hněváte aneb proč tak dlouho k nám nejdete; nyní však přestává všecko, musíte přijít chtěj, nechtěj, jedná se tu o důležitou věc. Nechte všeho a přijďte, čím dřív tím líp; třeba dnes. Ale vezmete sebou rychtáře, tatíka a ještě asi dva hodné sedláky; musí to být, jedná se tu o blaho vás všech a o blaho celé země České; beztoho jste slyšeli, co se v Praze děje, a tudy budete vědět, oč se tu jedná. Jen neotálejte a brzy přijďte; nyní musí každý jednotlivec přispět, a zvlášť na venkově, vždyť to sám víte, kolik jich tu je, kteří se o sedláka starají. Milý Jene, to uslyšíte věci, že budete jako u vidění, jen honem pojdte, ale ne sám. To Vám na srdce kladu, ať nechají sedláci a rychtář té nejdůležitější práce a přijdou s Vámi, neboť se tu jedná o mnoho, což je potřeba vědět čím dřív tím líp a musíte to vědět, jak to vskutku je. Kdybyste však Vy nemohl, tedy pošlete ti druží. Vezměte mi take sebou přislíbené věci, a zvlášť knížku od Jana Střížka, a ty peníze nalezené. Pozdravujte vaše domácí a jen brzy pojdte.

S Bohem zatím!

Božena Němcová

[ADRESA:]

*Panu | Janu Konopovi | mladšímu |
do | Mrdakova.*

Neumarku dne $\frac{17}{4}$ 48.*Velectěný pane!*

Když jsem lonského roku v Praze byla, zmínil ste se mi stranu malého skladku kněh, které bych si na starost vzíti mohla. Tenkrát byli jsme ještě v Domažlicích a tam nemohla a nechtěla jsem vzít si to na starost, bych neodejmula výdělek knihari. Dost však domlouvala jsem mu po ten celý čas co jsem tam byla, aby se na něco odvážil, aby více po vesnicích kněh odbýval, ale on nemá podnikavosti ani chytrosti co by za nehet vešlo, a to je velká chyba. Mně na tom mnoho záleží, jakož i každému, kdo o dobro své milé vlasti pečuje, aby lid venkovský se vzdělával, a to se může prozatím jen čtením stát. Zde lid pranic o světě neví, vyjmouc několik vesnic, které mám na blízku a kamž častěji přijdu; v jedné vesnici drží Pražské Noviny, ale to víte, pane, jaký sedlák je, tomu musí všechno jasně vyložit, všechno musí být jak se říká na bílé dni. Proto podotkla jsem v článku ve Včele „Selská politika“, že by si lid přál, aby vycházel Pražský Posel častěji; pan Tyl ale již mé žádosti předešel, jak jsem se po odeslání článku ve Květech přesvědčila. Ihned předplatila jsem se na něj, ale posud nedostala jsem ho, aniž u koho jsem nový ten časopis viděla, snad ještě nevyšel? — Jméno Tylovo ručí za výbornost jeho, a protož ihned poslala jsem k mým známým, aby se předplatili; tři obce to učiní hned, ale v těch vzdálenějších vesnicích, kde nemohu často být a kázat, ani můj muž, tam zase pošlu. K tomu však bylo by potřeba několik ukázek nového Pražského posla, aby lid viděl co si má koupit, neboť nedrželi v každé vesnici starého Posla a tudy neznají

ještě „toho pána co tak hezky humí psát“ — Mně ale velmi na tom záleží, aby se v každé vesnici časopis ten držel, a prosím tedy, kdybyste pane tak laskav byl a mi několik ukázek poslati si neobtěžoval.

A nyní ještě slovíčko stranu toho skladku; pro dobro zdejšího lidu, který lituju, že tak příliš ve vzdělání pozadu je, umínila jsem si, že něco podniknu, co mi nebude snad mnohý za dobré pokládat. Necht' však. Jsemť nyní hotova převzít malý sklad kněh, jestli mi je totiž na kredit dáte; snad Vás pane nemusím ujišťovat, že z toho *ani dost malý užitek* nechci. Co utržím, to Vám odešlu spravedlivě, avšak to se zavázat musíte pane, že kdyby se můj záměr nepodařil, knihy nazpět vezmete, i ty které bych neodbyla. Někde budu sama prodávat, někde mojí známí vesničané, a jinám zase pošlu kočující kněhkupecký krámek, zvlášt' kde bude pouť. Já myslím, že dobře pochodíme, takové kočující kněhkupectví je vskutku věc blahodárná pro venkovský lid a pro kněhkupce výnosná. Vy nevěříte, co toho ti kočující kramáři prodají, a je to hatlanina, pro lid škodná; měli by se takoví kramáři trochu pod dohled postavit. Nyní chci prozatím poznamenat knihy, jaké bych zde dobře prodala, neboť ze začátku musí být lákadlo. Předně a nejprve a nejvíc „Spravedlivá historie Česká“ v jednom svázaná, „Pražský posel“ 1, 2, díl. Život Josefa Cisaře. „Napoleon“ (jen kdyby brzy se dokončil.) „Jiřina“, Isidor sedlák Lhotský, „Spisy Jana z Hvězdy“. Něco těch Niericových a Šmidových povídek pro děti. „Mistr Jordan“. Asi 4 kuchářské knihy od Rettigové, několik modlitebních knih, ovšem již svázaných, ne ale skvostně, aby nebyly drahé. K tomu, kdyby Vám možná bylo, přidejte Vašnosti asi dvě podobizny Karla IV., Otakara, Jiříka Poděbradského a Tyla. Několik těch nových plátků, co by pro sedláka byly, a několik písniček. Tu co v posledním čís. Květů právě jsme dostali, „Prostá mysl od Pešky“ dobře by se hodila,

potom Ponocný a j. v., kde není nářev tuze umělý, tak aby snadno selský lid jej pochopil. K tomu několik malých malovaných obrázků a krámk je hotový. Prozatím je toho dost; „Klíč štěpařský od Pixy“ ovšem bych tuze ráda při tom měla, ale ten nemáte ve Vašem skladu; byla by to užitečná kniha pro zdejší sedláky.

Prosím tedy Vašnosti rozmyslete se záhy, a jestli mi chcete věc tu svěřit, tedy odevzdejte knihy ty v pátek to j. 21^{ho} večer k Stupartovi do hospody; tam je jistý Václav Čech, ten věci k odeslání sem přijímá. V sobotu časně ráno jde tam odtud příležitost k nám, a tudy bych je brzy dostala.

Kdy asi miníte vydat Vašnosti 8. sv. báchorek? — Chcete-li přidat do toho skládku ještě některé zábavné knihy, take dobře.

Vaší milé choti vyřídíte prosím mé přátelské pozdravení. Můj muž vzkazuje svou úctu. Poroučejíc se do Vaší přízně zůstávám s úctou

Vaše

Božena Němcová

I já pozdravuju Vás a Vaši rodinu; již byla bych Vám psala, ale nechám toho, až si to v Praze ujednáte a spravíte, abyste měli chvíli oddechu ke čtení. Prosím též za ty sedláky, aby se jich některý pan doktor ujal; nesmí se víra těch lidí v nás žádného zklamat, sice je veta po důvěře k té nové svobodě a k Pražským pánům. Mně je nade všecko milo, že jsme se s zdejším selským lidem dříve již seznámili a důvěru k nám získali; kdo se teprv nyní chce populárním stát, tomu tíž bude, neboť sedlák je nedůvěřivý a musí být přesvědčen, že člověk dobře s ním myslí, nežli řekne, jak mu u srdce je. Já vskutku nevím, koho by si zdejší lid za volence zvolil, vyjmouc mého muže? Je to samá sobětnost a nadutost. Také v Domažlicích bude jim o poslance zle dost; není jich tam mnoho, kteří by se uměli rázně ozvat, aniž mají potřebné vědomosti o všem, co třeba, a konečně nevím, koho by poslat měli, by mu na srdci nic jiného neleželo, než dobro a blaho svých spoluobčanů. Tak poctivě smýšlejících občanů není v Domažlicích. Vyznamenali se ty dni krásně někteří Domažličtí páni a sousedé; to je ten vděk za naše upřímné smýšlení s nimi; ani já ani můj muž nesmíme tam přijít, sice že nás z města vyženou a mně chtějí nafackovat, jak se někteří vyjádřili. Je to surovost! Já bych jim odpověděla, že by je mrzelo, ale nestojí ta holota za to, abych se s nimi hněvala, můj muž jim to ale neodpustí a také nesmí, protože ho veřejně pohaněli.

Vaše Alexandra je veselé děvčátko a roste jako z vody; avšak nechce o domově nic slyšet a to se mi nelíbí, jesli

ji tam déle necháte, bude Vám docela odcizena, a nevím, bude-li tak vychovaná, jak byste si žádali. Odpusťte, je to upřímné slovo; vždyť mne znáte.

Nyní buďte s Bohem! Pozdravujte, prosím, všechny známé.

S úctou zůstávám Vaše upřímná přítelkyně

Božena Němcová.

V Nymburce $\frac{27}{7}$ 48.*Velectěný pane!*

Uznávám že zasluhuji notný výtopek za mé dlouhé mlčení; ale již pověděla jsem v listu drahé Bohuslavy, co byla příčina, a protož neračte se Vašnosti na mne hněvat a za nezdvořilost neračte mi to pokládat. Dopis, který jsem posledně od Vašnosti obdržela, velice mne potěšil, za jedno, že ste Vašnosti spokojen byl s mým malým příspěvkem, a za druhé, že ráčil ste mi slíbit, povědit mi původ Buláků. Velmi povděčna byla bych této správě; nedávno když v Praze jsem byla a několik večerů s panem Hodžou u pana Dr Staňka strávila, těšilo ho velmi, když jsem mu o těch horácích vypravovala. Soudil, že pocházejí z Tater; zdali i Vašnosti s míněním tím srovnávat se budete, ráda uslyším. Zde podávám tedy příslibené pojmenování všelijakých věcí, jak je Chodováci užívají. Mnohá slova užívají se i v jiných krajích v Čechách, ale proto přece zde je podávám, abyste ouplnou známost o jejich mluvě měl.

Člověk nejisté nestejně povahy je *vratký*, příjemné děvče je *libné*, která všude zůstane je *pobuda*, která nemá všech pět pohromadě je *pošetilá*, *bláznová*. Kdo opravdu blázen je řeknou *myšlénky mu spadly*, *v hlavě se mu popudilo*. Kdo má povahu, kam vítr, tam plášť, dostane jméno *pudivitr*. Češka, učitelka a horačka neřekne se, nýbrž *Čechyně*, *učitelkyně*, *horákyně*, naše, vaše prodlouží se v *náše*, *váše*, pláče naopak zkrátí se v *plače*, umyl se řeknou *umejl*, něco spolknout řekne se *pozřít*. Zimou se třást, *cintovat se*; tváře

jsou *líce*, *lícata*, rulíky z vlasů upletené jsou *pletánky* čili *vrkoče*. Když se vlasy rozpravují a neopatrně se zatáhne, zkříkne *divče* „*Och ty mi kráčeš*“ (V Hradecku řeknou *rvát*, *rout*, *ruje*. Ona mne *rula* za vlasy; což jsem nikde ještě neslyšela, jakož i *kráčet*.) Když je po těle tak zvaná husí kůže, řeknou že má *vospense*, take když huse písky vy-
rážejí, dostává *vospense*. Dvojčata jsou *spolčátka*, a když má být *veselka*, snoubenci se z kazatelny *oznamují*. Děvče když *žvětrí*, nemá *studu* a lehko se *podnese*. Chlapec se na vojnu *odevzdá* a neštovice se dítěti *vštěpují*. Nit se do koralů i do *jahly nadívá*, světlo se *rozžehne* hned po *širání*, — soumrak. Sedlák sedl na *kůň*, *chutě* — spěšně *cválal* ku městu, aby *záhy* (nikdy brzy) se vrátil. *Pote* *chutě* do lesa *parežy kálat*. — *ř* — se neřekne, a místo porážet *kálat*. (V Polné říkají *kátět*.) Den se *vyštípí*; chytinout je *chapnout*, nádoba dřev-
vená se *rozvalí*, rozsuší, smetana se *nastřápa*, nastřáda a může se *vyškrejpat*, vystříkat. Místo tam skoro vždy se říká *hyn*. Sedněte *hyndle*; tam na vršku stojí *řeřab* — jeřab — a tam v té *pšenci* rostou *modráčky* — charpa — chrpa; venku je *vně*. Klika u dveří je *vorbička* — almara — *halměř* — police — *sudeň*, polička na nádoby — *misník*; postel je *lože* (s *ponebím*). V *senci* — sednici — je *krb* — ohniště — ale v kuchyni jmenuje se též ohniště. Komora je *sруб* — sklípek (Gewölbe) je *sklep* a podzemní sklep je *loch*. (Take v Polné se tak říká sklepu.) Půda je *ponebí*, Fallthüre je *padák*. — Hřebík je — *hřeb* — louče jsou — *spány*, provázek cuckový je — *vajerek* — dřevěná mísa — *okřín* — krajáč aneb buclák na mléko je — *vrchlice* — sýto — *řešato* — trouby — *růry*. Kouř je *dým*, *dýmuje* se — místo kouří. — Drůbež je — *lichva*, — trakař je — *tratar*, — kolečko na vození je — *kolmaha* — hnůj je *mrva*, — vykopaná zem je — *prst* — kružadlo na zelí je — *ceitl* — zelí se *ceitluje*, ne krouží. — Skrojek s chleba — je *náčinek* — preclíky (Pretzeln) *čepeníčka* — to jest v této formě . (Ale prosím neračte se smát mému rýso-

vání.) — Kdolky — *rozpičky*, Zwieback — *suchary* — Sulz — *huspenina* — svatební koláče — *neomítky*, vánočky — *calty* — potom jsou take *hnětanky* oblíbené jídlo a bramborová kaše, tak zvaný *kocmoud*, německy *Totsch*. Libra řeknou *Pfund* — $\frac{1}{4}$ libry *věrdunk* — (Ta samá dvě slova užívají též v Polné, přidáváje ještě k tomu puter místo máslo.) — jáhly — *pšeno*. Máslo se *vrtí*. Třešně jmenují *křešně* a amarele jsou *vlaské křešně*. Zkažené švestky, tak nazvané bachoře, jsou u nich *řimpuchy*. Kaltoun od husy je *mladá hus* — a samotné tělo je *bošek*. Velikonoční svátky jsou *na červené vejce*, svatodušní pak — *letnice*; týden je *týhoden*. Mlha je *mhla*. Potok — *stoka* — ale voda, která schválně na mlýn se vede, je *starka*. Malé šišky, které se v lese k pálení sbírají, jsou *krá-korky* a chvůj, co se oseká, je *peručí*. Malý kus pole zůstane *pole*, ale velký je *dědina*. Žena, která se ve městě s bitím hus živí, je *husobitka*, potom je též *husopas*. Který pase ovce, je skoták, obecní slouha ale je pastýř, v panských dvořích jsou *voláři*, *honáci*, *pastýři*, *teletník* a j. v. — Hlásný je *po-věžný*, krejčí *krejčíř*, klempíř *plechař* — bednář *bečvář*, řemenář — *uzdář* — krupař — *můkař*. Selské střevíce jmenují *škorně*, pantofle *trepky*, šaty zcela ušité, které se obyčejně malým dětem dávají, dokud nemohou jiný šat nosit, jmenují *karamanda*. Scharlach — *spála* — suché lámání v oudech — *trolení* — (Moje babička říkala pichání *pškání*.) — když se něco podbírá — *nastřílí to* — a potom se to *válí*. Pakostníci jmenují *studený jed v kostech*. *Boule* je, co se samo udělá, ale když si natluče bouli, je to *hlíza*. Umrličí truhla — rakev — hřbitov nazývají — *hřibitov* — jako take při slově *hřbet* vsadějí po *ř e hřebet*, a při slově chřtán též *e* a místo *ř* — *r chertán*. Slovo řezat též jen s tvrdým *r* vyslovují *rezat*. Jeden starý Chodovák nazýval silný vitr (orkan) *burák*, avšak nejmenují to všeobecně.

Se slovičkami jsem hotova, přemnoho ovšem jmenují i jinde tak a nazvíce jsou to slova Vašnosti známá; já však

napsala je pouze proto, abyste měl Vašnosti dokonalou známost jejich řeči. Buláci jmenují se i sami, i nezlobí se, když jiní tak je jmenují; avšak raději slyší se jmenovat Chodováci, na kteréžto jméno mnoho si zakládají. Obvyčejně ale řekne se *Bulák*, *Bulka*. m. p. *Buláci*, *Bulky*. Kroj i obvyčeje jejich popsala jsem v „Obrázkách“ ve Včele a Květech, jen tři věci, které nevěděla jsem, musím přidat. Na bílých kabátech šarkových nosili Chodováci ještě před 150 lety zlaté šňůrky kolem dokola jako lemování, okolo ramenou a u krku. Teprv když je Lamingar o jejich práva a svobody připravil a oni svého hejtmana i praporec ztratili, odpárali zlaté šňůry a dali si černé co smutek. (Co je konstituce, chtěli si dát zase zlaté lemování.) Letní spodky nosili bílé plátěné, po stranách červeně lemované. Boty neměli, nýbrž *čižmy* napřed od dola k vrchu rozstříhnuté, červenými a bílými šňůrami šněrované a nahoře kolem dokola červeně lemované; take ženské nosily střevíce červeně okrášlené, což posud ještě vidět, ale mužské takové čižmy nejsou již k spatření. Take nosili obvyčejně *čakan*, krátkou to hůl od pola žlutými hřebami hustě pobitou, na špici pak sekérku; — docela takový je čakan, jako nosí Slováci, kteréžto zbrani take oni tuším *čekaň* říkají. — Nyní má ji jen kmotr, když jde ke křtu, a to ne každý; take ženich mívá *čakan*, když jde k oddavkám. Co se ostatně kroje týče, již všecko popsala jsem v Obrázkách.

Ještě několik průpovědí a pořekadel chci Vašnosti přidat: — To je děvče jako květ, paty jí mluví — To je děvče jako mník — lusk — jako dobrá hodina. — Ta je na shasnutí jak pochodeň — (která je slabá, nemocná.) — Já před Vámi vody nezkalila — stéblo jsem Vám v cestu nepoložila — Abys černá chodila — (přejou, kdo komu ukřivdí.) — Je oškubaná jako lípa — Tam je dav lidu, nikdo neví kdo je s kým — To jde lidu, jak by vlákno táhl — Na jeho slovo může skály zakládat — Ten kouká co devět hromů — Je

toho potřeba jako soli — Ofoukl ho šťastný vítr — Jak by se po tom zem slehla — Jako by s nebe spadl — Jak by ho na zlatého koně posadil — Ať se octne, kde vlci vijí — Stojí jak na trní — Pod nohou ho pálí — Tolik oken a nebojíš se Pánaboha — (kdo neslušně mluví aneb zle dělá) — Bůh má velké oko — Potkalo ho moudro s rozumem — Jsou živí, jako sto květů — Ten zpívá jak zvon — Ani skřítko tu není vidět — Spí jako snop — Není o něm pohádky — To je jen jak rosa — (tak řeknou, když je o někom mnoho řečí; slunce zasvitne a rosa se ztratí.) — Muzika je poloviční zdraví — Děvče jako višně — jak růže pichlavá — a t. d. — *Některé přísloví.* Jedna zdvořilost druhou stíhá — Pozdě přicházející, kosti jídající — Kdo sám čest nemá, jinému ji nedá — Komu čest, tomu čest, pastýři hůl — Snadno dělat komedii, když jsou tatrmany — Kdo co rád má, o tom se mu i zdá — Čím člověk zachází, tím schází — Jaký kraj, tak se stroj — Škodou člověk zmoudří — Doba k době rovní k sobě — Pro milého nic těžkého, pro milou tou mírou — Nedělej dobrého, neočekávej zlého — Kdo chce mezi vlky býti, musí s nimi výti — Všecky lidé všecko vědí — Kde člověk mnoho, tam lidé málo — (Kdo mnoho o sobě myslí, o tom lidé málo myslí) — Chudoba ctí netratí — Na zloději čapka hoří — Zlé zelí nezhyne — Lépe pán v radě než koza v zahradě — Mlsný jen když oblízne, hladový když se nají — Doma jez co máš, u lidí co ti dají — Časté hosté nebývají vzácní — Která bohatá, ta koza rohatá — a t. d.

Pohádky, které jsem od Buláků slyšela, jsou: Chytrá horákyň — O chytré královně — O kose, kohoutu a kocouru — Anděl strážce — Tři přádelny (od Erbena ve Včele) — Čertův švagr — Kdo je hloupější — Strýček příhoda — Hloupý Honza — Odplata za půjčku — a t. d., více je ironických mezi jejich pohádkami a take jen takové nacházejí všeobecné obliby. Hádanek několik pěkných dala jsem do lonských Květů. Písně pouze jen dudacké mají, ale velmi

pěkné. — Povaha těch lidí je přímá, upřímná, spíše hrubá než podlízavá; veselé mysle, neohrožení, střídmi, v domě hostinní však velmi k cizinci, zdravého rozumu, vtipní a nanejvýš poctiví jsou naskrze praobyvatelé těch hor. Necnost jejich je přílišná nedůvěra, hrozná neustupnost ve všem, co si jedenkrát před se vezmou, a potom msta k nepřítelům, která se u nich dědí od otce na syna, až k vyplnění; to však jen za velké urážky. Dle těla jsou praobyvatelé nesmíšení s jinými velmi krásní mužové, velcí, štíhlého zrostu, silných svalovitých údů, smědých obdlouhlých tváří, dlouhých pěkně foremých nosů, tmavých velmi jiskrných, ale mírně důvěrně hledících očí, tmavých nejvíce černých vlasů, zkrátka výrazných pěkných tváří. Ženštiny nejsou tak pěkné a take není k pozorování jakýs zvláštní ráz, je to příliš pomíchané; leč v nejvyšších horách, kde nejvíce se ještě původní ráz žen zachoval, jsou malé, slabé, štíhlého zrůsta, ale zastanou silné práce. Tváří nejsou výrazných, ale jsou příjemné a mají nazvíce krásné oči. Jsou dobré hospodyně; a posud starší hospodyně samy plátno tkají a na vřetánko velmi tenounce přadou. Za starodávna musely o celé hospodářství ženy dbát, an muži celé dny jen po lesích chodili, zbraní a vojenských cvičení si hledíce. Jsou věrné manželky a dobré matky; mnoho dětí nemívají, ale silné děti a zdravé; jsou více pověrečné než muži, ale nejsou přepiaté pobožnůstkářky. Muži jsou nejvíce (to jest v těch nejvyšších horách pod Čerchovem) svobodomyšní a ještě je v nich mnoho husitické krve, co se týče náboženství.

Ještě dvě slovíčka zapomněla jsem: Přádénko malé nití je *skadlen*, velké je *podvazek*, pásno nití je *kopa*, (snad že 60 nití obsahuje). Kolik takových *kop* se na loket plátna vejde, tolika kopovy je nazývají, k. p. osmnáctikopové. Jinde v Čechách se všecko počítá na přadena a štuky, 4 přadena je štika.

Nyní pověděla jsem vše, co o lidu tom vím; budou-li správy moje dostatečné nevím, avšak těšilo by mne velice, kdyby Vašnosti jen několika řádky ste mne poctil a mně oznámil, odkud ten lid do Čech přiveden byl. Jestli byste Vašnosti ještě nějakou otázku stranu nich žádal zodpověděnou míti, mileráda Vám ji oznámím.

Právě dnes došla nás potěšitelná správa, že budou vězno-
ve z hradu Pražského puštění a slavně na Žofíně uvítáni;
take v N. Novinách ta správa stojí, jenže o vítání zmínka
není. To byly trpké rány a nezapomene na ně Praha ni-
kdy! —

Můj muž vzkazuje Vašnosti svojí úctu a já poroučejíc se
do Vaší přízně zůstávám s nejhlubší úctou

Vašnostina vroucí ctitelkyně

Božena Němcová

Má drahá jediná přítelkyně!

Naše přátelství není pouhá frase, a proto vím jistě, že si již mnohokrát na mne zpomněla a si pomyslíla, proč tak nedbalá jsem a na Tvé a Tvého pana manžele psaní neodpovídám. Má drahá dušinko, kdyby se nebyly v tom čase právě ty ohromné převraty staly, již nejedno psaní byla byste ode mě obdržela. — Tu to máte, že Vás v myšlénkách jmenuju Ty, vyjelo mi to i na papír; nuže odpuste milá a nepovažujte za vtírání se ode mne aneb drzost slovičko to, jež ste mi posud nedovolila, abych je směla užívat k Vám. — Jak jsem řekla, ty ohromné převraty v naší vlasti jsou toho příčinou. Od začátku konstituce žili jsme v samém napnutí; tu radost, tu strach, zase radost a opět žalost. Jakmile se ustanovil sněm slovanský, pomyslíla jsem na Vás a pana manžela a s jistotou se domnívala, že do Prahy se podíváte, ale nepřišli ste a já darmo s listem, jež jsem raději do Prahy odeslat chtěla, čekala. Tu jako hrom s čista jasna udeří do nás správa o událostech Pražských. Věřte že nevěděl nikdo co činí. Všecko jak Čech tak Němec chtělo táhnout ku Praze, neboť nevěděl nikdo co se děje. Já již muže mého oplakala, ale v tichosti, a s Bohem poslala jsem ho bojovat pro vlast. Ale najednou přišla jedna falešná správa za druhou, jedna odstrašila Čechy, druhá Němce, třetí poškodlila toho, čtvrtá onoho, páni byrokrati se začali hýbat, špiclove slídili, a tak sešlo se všeho a dobrá věc klesla. Právě když v Praze mlýny hořely, musela jsem v záležitosti mého muže do Plzně, a sice skrze přesazení, neboť byli Němci od ouředníků na nás navedení a divně na

nás se všech stran se hledělo, takže i selský lid, který mého muže na sněm český volit chtěl, zrazili a hrůzné báchorky o nás jim namluvili ti páni francové daremní. Když tedy již v Plzni byla jsem, zajela jsem až do Prahy, abych se pravdy dověděla. Milá Bohuslavo, jak smutně vyhlížela ta sto- věžatá Praha, ta naše matička, Mekka ta naše svatá, již každý Slovan s vroucností miluje a báječně o ní sní! Skrze brány posud se nepouštělo, musela jsem po vodě, kde všude vojenské silné stráže stály. Já bych každého toho nezdarného syna Českého probodla byla, zpomenouc jakou žalost a hanu národu svému způsobili. Avšak potrestá je soud veřejný a ta hana, kterou kydali na nás, padne na ně, na ty zrádné hanebníky. Když spatřila jsem tu zkázu města, když vešla jsem mezi naše drahé hlavy, když slyšela a viděla jsem to týrání našich šlechtných vlastenců, ten oušklebek všeho, co na Čechy se vztahovalo, když slyšela jsem to proklínání jedné strany, té sprosté láje, tu nemohu ti říci jaké city ve mně se střídaly, slzela jsem hněvem i zlostí, ale když seznala jsem ty podlé duše, které jsouce dříve na oko vlastenci, nejen že se honem otočili, ale i s ďabelskou tváří proti nám postavili, tu zošklivila jsem si tak ten svět, že s radostí do země zahrabat bych se byla dala, abych nikoho vidět již nemusela. O že Bůh trpí takovou čeládku, že zem je nosí a nesvrhne do propasti pekelné. Avšak musí spravedlnost zvítězit, a bohda, jak se podobá, zvítězí brzy. Nu však čtete jistě Národní Noviny a tedy nebudu více Vám psát. Paní sestra Fričová stůně, ubohá musí kalich utrpení ustavičně okoušet; Lotinka je celá utrápená, ona je příliš bojácná. Já bála se, že snad i mého muže zavrou, protože je Čech, ale posud nepřišlo nic, a nyní, an jsou Pražští věznove puštění a na veřejné výslechy odkázání, nebudou snad tak líbovolně a bez příčiny zavírat. Nyní jsme zase v Nymburce; jsou zde Češi a to mne těší, i take několik horlivých vlastenců a vlastenek je zde.

Selský lid posud neznám. Krajina se mi nelíbí, já nejsem ráda v rovině. Ostatně jsme zdraví, i Dora hodně se uzdravila a nyní se pilně v Labi koupá. A jak, má jediná, se Vám vede; že máte opět synáčka, pověděla mi Lotti a já přeju Vám, abyste i s ním hodně zdráva byla. Co dělají Vaše druhé dítky? Jak ostatně daří se Vám? Zdaž nepodíváte se do Čech? Ráda bych jela k rodičům, ale nyní nechci z domů. Není cholera ve Vratislavi? — Píšte mi brzy, prosím velmi, a hodně mnoho. Můj muž ruku líbá, a já pozdravuju a líbám Vás stokráte. Bůh s Vámi se všemi! —

Božena.

Mnohovážený pane a milý příteli i přítelkyně!

Pozdravení vzkazujeme všickni Vám všem. Nepokládejte dlouhé mlčení naše za nevšímavost a snad i zapomenutí na Vás; nikoli, Vaše srdečné nám prokázané přátelství zůstane nám vždy v milé paměti, ale nebylo možná posud na několik hodin posedět si a aspoň na papíře s Vámi si pohovořit. Jsme zde docela spokojení, co se škol, bytu a společné zábavy přátelské týče, ale drahota je zde velká a potom se mi okolní krajina nelíbí. Můj muž má velký okrslek, takže si bude muset jízdeckého koně držet, aby to zmoohl; to take bylo příčina, že jsem s listem čekala, poněvadž myslila jsem, že bude můj muž moci psát, ale on málo pozdrží se doma, ba zase ani dnes doma není; zajel si do svého domova. Již trochu uvykli jsme zde, a zvláště dětem nestýská se pranic, poněvadž mají dost kamarádů, jenže učení se jim protiví, an toho trochu mnoho mají, to jest Hynek a Karel, Dora a Jaroušek chodějí jen na hodiny. Jak zde ubytováni jsme, to Vám paní komisarová nejlépe poví, an snad beztoho u Vás zůstává. Ostatně ale nebude Vám mnoho o Nymburku povídat, oni nešli ani krok celý ten čas, co tu byli, k nikomu, a to z té příčiny, poněvadž mysleli, že jsou Čechové tak zlí lidé, že je zabijou, jak z domů vykročí. Proto neznal nikdo je a oni naopak take nikoho znát nechtěli. Avšak je zde mnoho hodných a vážených mužů a horlivých Čechů i vlastenek několik, mezi nimiž vynikají nad jiné radní Havelka s paní, s kterými nejvíce a nejraději obcujeme. On je nyní pro Čáslavu vyvolen za poslance k říšskému sněmu.

Jak se daří jinak, co dělá bavorské? O my zpomínáme na ně denně, poněvadž zde v celém okolí dobrého piva k nalezení není. Čtete pilně Národní Noviny? Ráda jsem, že je držíte, aspoň se o našich záležitostech pravdy dovíte, neboť ti němečtí časopisci lhrou až hanba a je to samá strannost, vyjmouc německý list „Slavische Centralblätter“ od Dr Jordána vydávaný. Dle privátních listů chystají se na zítřek ve Vídni barikády, jestli se císař do Vídně nevrátí. Slované chtějí držet při dynastii a při rodu císařovu, pevně a věrně, Němci ale pokukují na republiku, což by velké zlé pro nás bylo, neboť posud není lid docela na konstituci dozralý, natož teprv na republiku. To by bylo zmatku; Bůh sám ví, jak se to všechno skončí. Co dělá Neumarská garda? Neměli ste být take odzbrojení? — V několika městech pokoušeli se krajští úřadové o to, aby se národní stráž, která chtěla ku Praze táhnout, odzbrojila, ale někde nepoštěstilo se to; jako zde v Nymburku, ani jediný měšťan zbraň nesložil, ačkoli mnoho jich ku Praze táhlo, a pan krajský mermomocí chtěl, aby zbraň složili. No však tomu poroučení a té libovolnosti bude snad brzy konec. Co dělá paní Weinhuberová? — Zdali se dobře vyráží s paní komisarovou? Či již odjela? — Srdečně pozdravujte ji ode mě; já jí přeju všechno dobré, ona to zaslouží, je dobrá duše. Velmi ráda jsem ji měla a často na ni zpomínám, jakož i na všechny Vás; a což Pepša —? — Naše děti, když vidí někde tak malé dítě a hezky ustrojené, již křičí, „to je zrovna jako Pepša, copak asi dělá“; s kýmpak se nyní líbá, když má ženicha pryč. Naše chlapi jsou všickni tři u malé dětské gardy; mají červené čapky, šedivé kabáty s červeným lemováním a piky; již se umí cvičit jak náleží podle českého velení. Hynek je desátníkem, Karel šikovatelem, ale Jarouš posud jen řadovým. To je mela s nimi. S bratrem paní Simandlové jsme zadobře; je to hodná rodina, a všickni jsou tak horliví Češi, jako by kapka německé krve v nich

nebyla. Vyřídte od nás pozdravení na ni; jak se jí vede? — Též pana Veisla a paní Veislovou srdečně pozdravujte, jakož i Mýtské pány a paní, jestli totiž o naše pozdravení dbají. Panu páterovi a panu faráři též budem prosit uctivé poroučení. Tu cedulku prosím kdybyste odevzdal Zemanovi. Panímáma Nany, děti, můj muž, všechny Vás líbají a pozdravují.

Já též Vaší paničku líbám a Vás srdečně pozdravujíc, doporučuji se do další přízně.

Božena Němcová

Du. (Píšte prosím brzy a hodně mnoho.)

Velectěný pane!

Z knih mi do komise daných neodbyla jsem posud mnoho, a již bych je byla nazpět poslala, ale tuty dni byl u nás bratr mého muže z Bydžova a poněvadž řemeslo jeho špatně jde, umínil si zavést si malý obchod s kníhami. Ze začátku jezdil by po jarmarcích a poutích, a když by mu to šlo, zřídil by si zapůjční knihovnu. V Bydžově ani v okolí není obchodníka takového a i můj muž myslí, že by dobře pochodil, poněvadž tam v okolí sedláci rádi čtou. Na každý způsob by dobře vynášelo i kočující kněhkupectví i zapůjční knihovna zase v městě, jen se tu jedná o to, že nemá švagr do toho peněz; proto žádal mne, abych se Vašnosti zeptala, jestli byste na credit nezdráhal se mu knihy dát, až by zase peníze za ně vyměnil. Aneb jestli, — což by mu ještě milejší snad bylo, — byste mu je Vašnosti do komissí nedal, a jakou provisii na nich by měl?

Snad že byste Vašnosti na tom nic neztratil; račte si to rozmyslit, a jestli byste žádal s ním oustně promluvit, neobtěžoval by si vážit cesty do Prahy. Z té příčiny nechávám ty knihy ještě zde, až jakou odpověď od Vašnosti dostanu; mám-li je zde nechat a třeba aby je švagr vzal, aneb je poslat. Bylo by to jedno, jestli by je až z Prahy nesl, aneb odtud si je vzal. Já bych potom oučty složila a oznámila, které z nich jsem odbyla.

Dr Čejka předplatil mne na Pražského Posla, ale v červnových dnech přišel v ohni o listek, což, jak mi psal, Vašnosti před svým odjezdem do Vídně oznámil. Mám až do 20^{ho} čísla, prosím tedy, byste mi Vašnosti ty ostatní po té

poslici odeslati ráčil spolu s vzkázáním, mám-li každý týhoden pro ně posílat, čili déle. Jakže je s Květy? Obdržela jsem až do 73. čís. po poště; nyní ovšem neberu jiný časopis z Prahy, mimo Národní Noviny, a tedy nevím, jestli leží někde na poště aneb mi je Vašnosti již neposíláte. Nuže ale ať je to tak neb jinak, budu prosit, abyste je Vašnosti od nadřečeného čísla počítaje odeslati si neobtěžoval, a já, co za ně počítati budete, mileráda zaplatím. Neráda měla bych ročník roztržený; poslice ta je každý pátek v Praze a tudy mi je vždy přinést může. Prosím nevychází nyní pokračování *Napoleona*, — *Zábavné biblioteky* — a *Poutníka* — od Malého? —

Budu se těšit, že mne Vašnosti odpovědí poctíte, bych se věděla dle čeho řídit.

Poroučejíc se Vaší paní zůstávám s úctou

Vašnostina služebnice

Božena Němcová

[ADRESA:]

*Blahorodému | Pánu panu Jaroslavu | Pospíšilovi,
kněhkupci | v | Praze | V Nových | alejích.*

Milý Jene!

Pozdrav Pánbůh!

Nu což myslil ste si za toho čtvrt léta, co jsme se z milé Šumavy odstěhovali, o nás? Zajisté vinili ste nás z nelaskavosti, zapomenutelnosti a jiných pěkných cností, ne tak? Či ste důvěry v nás neztratili a věřili ste, že vždy zůstaneme Vašimi upřímnými přáteli, ať to v dálce aneb nablízku? Já myslím to poslední, vždyť ani já nedomnívám se, že Vy na nás byste byli zapomněli, věřím že jsou chvíle, kde i Vy na nás zpomínáte s upřímným přátelským povzdechem. Nám se zde vede jakž tak, zdrávi jsme, až na děti, kteří nedávno jedno po druhém na osypky se rozstoupali, ne však nebezpečně; přece však neslouží nám zde to povětří tak jako v Šumavě. O já zpomínám na Vaše krásné hory, kdykoli pohlédnu z okna, nemám žádnou vyhlídku do krajiny, jen na silnici; take zde krajina příliš pěkná není, až teprv dále, a to jedině vznešené je zde široké mohutné Labe, to kráší celou krajinu, tuto nepřehlednou rovinu, kde oko teprv u vzdálených hor Krkonošských se zastavit může. Já nemiluju velkou rovinu, tu oko umdlí a neokřeje. Koupání užili jsme zde s rozkoší, ale procházek užila jsem já málo, můj muž ale dost, poněvadž má okršlek až skoro na pět míl veliký. Nablízku jsou zde ovšem vesnice, ale mně se ten zdejší lid nelíbí, není mezi nimi ta prostá upřímnost, jakou jsem našla v Šumavě; zde jsou sedláci zpanštilí, samí pŕlpáni. Selky mezi sebou říkají si „paní“ a nosí panské čepce a půl městské a půl selské šaty, samý hedbáv, porta a krajka, jako opice se každá přistrojí; není to k ničemu. To já nemiluju, a proto nezajímá mne zde selský ži-

vot; to je pravda, zde sedláci skoro všickni bohatí jsou, na-
blízku města žijou, kde take paráda panuje, a tudy bývají
zavedení městským životem, napodobí ho a zkaží se. O! to
jen kaďte Vaším spoluobčanům, ať se nedají zavést mar-
ností, ta zahubitelka je mnohého blaha a zkazila již nejen
lidi, ale i celé obce. To jedině pozoruju u zdejších lidí, že
rádi a mnoho čtou, nejvíce však evangelíci, jichž zde velmi
mnoho je, daleko vůkol a i v samém městě; ti jsou mno-
hem vzdělanější než katoličtí sedláci a pastoři v jejich ob-
cích jsou vždy hodní mužove, zvlášt známe dva velmi šle-
chetní mužové, z nichž jeden i český spisovatel je, ač ne
výtečný; jen tak žurnalista, ale smýšlení rázného. Ve městě
máme zde šosáctva jako všude jinde, a je takových více
než svobodomyslných, co však není, může dá Bůh být, a
tudy se to i zde časem vytríbí. Radní odtud Matěj Ha[vel]ka
je pro Čáslavsko zvolen za deputovaného k sněmu říšské-
mu a již několikráte s oblibou mluvil, je to muž velmi vzdě-
laný, svobodomyslný a neohrožený. Nuže — já se ani ne-
ptám, zdali držíte Noviny, neboť se to samo sebou rozu-
mí, že ano — jak se Vám ten nynější stav věcí líbí. Vidíte, Če-
chové přece vyhráli všude a všude, i ve sněmu, a to ne
zbraní, nýbrž mravní silou; proto Němci zuří, že jich je
všude menšina a těch nenáviděných Slovanů všude větši-
na. Jinák to ale nebude, nyní nastává doba slávy Slovan-
stva, již vítězí a bude vítězem vždy. Nyní vidíte, jaké musí
být muži na sněmích, snad i nahlídnou někdy Vaší sedláci,
že jsme jim neradili zle a snad pro zisk nějaký, když jsme
řekli, jaký to musí být muž. Ti sedláci, co jsou na říšském
sněmu, jsou jako třtina od větru sem tam smýkaná, když
je dostanou do prádla Němci, hlasujou s nimi na svou vlast-
ní škodu, což ale nevědí, poněvadž nemají toho nejmenší-
ho politického vzdělání, a když do parlamentu vejdou, ne-
vědí kam ty řeči čelí a na kterou stranu by se přidat měli;
jestli potom zase Čechové je na stranu vezmou a celou věc

jim rozloží, tu teprv zase svou chybu nahlédnou a hlasují s nimi a tak to máte. Kdyby si byli Čechové byli nezvolili na říšský sněm tak výtečné muže, ty nejhorlivější a nepoctivější vlastence, zajisté s námi zle by to stálo a již by nás měli Němci v drápech a s Rakouskem kdož ví jak by to bylo, pokoj by zajisté již nebyl, ale oni vědí cíl své cesty, od které na krok neustoupí, oni umí síly své v jedno soustředit, aby zvítězili nad svými nepřáteli, jichž není malý počet, a nemají take Němci hlavy, nad nimiž se lehko vítězí, jsou i mezi nimi výborní řečníci, jenže bohužel všecku svou sílu duševní i materiální by vynaložili na naše pokorění, a staré přísloví „Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá“. Copak tomu říkají Vaší karabáčníci, že nyní nebudou smět již nazývat Vás poddanými, že jim nebudete robotovat, že ste i té milostivé vrchnosti rovní? Ve Vašem kraji nebude snad náhrada za robotu veliká, poněvadž je v pozdějších letech mocí uvalená a že je kraj chudý. Copak budou říkat učitelové, když se v českých krajích na gymnasiích česká řeč co obligátní vyučovat bude a německé jen co předmětu, nu však to víte všechno z Novin. Tuším že budou muset nazpaměť se učit lekce jako jich žáci. Inu ta konstituce jim zadala smrtelnou ránu! — Těšili prý se Vaší pání Francové, že jsme zavření, já i můj muž, nu to měli krátkou radost; když chtěli to potěšení mít, mohli nás udat, a snad by se jim té radosti dostalo vidět nás na Pražském hradě. Ale co teď je do toho všeho, když nebylo spiknutí, a když i Fastr, který měl nejméně být oběšen, puštěn je; to nestála ta švanda za to. Když jsme vyvraceli lidem zlé mínění o Česích, když jsme se smáli spiknutí, tu jistě mnohý nevěřil nám, a nyní přesvědčil se, že i tenkrát nelhali jsme. Jaký život vedete a co dělají rodiče Vaší a co dělá rychtář? Pozdravujte je všechny srdečně od nás a řekněte jim, že budu ať jsem kde jsem vždy s upřímným přátelstvím na ně zpomínat. Byť nás i poslední čas sedláci za

dobrou vůli nenáviděli, přece jim přejem všechno dobré.
Můj muž i děti Vás pozdravují; buďte zdráv a píšeť mi
brzy. Ať píšeť také rychtář. Stodolu také pozdravujte. S Bo-
hem!

Božena Němcová

Drahá přítelkyně!

Budete se divit, že píšu ze Saganu, není-li pravda? Inu rodiče neustále prosili mne, abych je ještě letos navštívila aspoň na několik dnů, a já ráda uposlechla a vydala se na cestu. Avšak jsem tu teprv několik dní, a zase chci prvního listopadu ject pryč, poněvadž take zde a v okolí neustále to kvasí mezi lidem; bojím se, aby něco nevypuklo a bych já potom nemusela zůstat ve Slezku. Slyším že v Vratislavě velká síla demokratů je, kteří prý tuze lid bouří a kteří všickni ve spojení jsou s levicí frankfurtskou a Vídeňskou, zdaliž to pravda? Věřte, drahá duše, že mám starost o Vás, aby ty Němci někdy na Vás se nepomstili, neboť jací to jsou hoši, to víte. Co tomu všemu říkáte, co se děje ve Vídni? Take ste nevěřila na svobodomyšlnost Českých deputovaných? Myslím že Vám již pan švagr psal, co zamýšlejí činit a proč z Vídně uject museli, a tedy bylo by zbytečné, abych Vám to psala. Zde mnozí na Čechy tuze hubují, že jsou reakcionáři, já ale nedám na moje drahé krajaný nic dopustit a notně se vadím. Je to tady čeládka, až hruza, když to člověk vidí a poslouchá. Jak mi můj muž právě psal, přijme císař docela slovanskou politiku, nu to bude mela; ale byl by jednou již čas, aby křivda, kterou Slované po tak dlouhá léta snášet museli, napravena byla, a by jim zasvitla hvězda osvěty a svobody. Ráda bych se byla k Vám podívala, ale není možná, čas mého pobytí zde je velmi na krátkce; dá-li Bůh na druhý rok pokoj v zemi a zdraví mé rodině, mně a mým rodičům, tak se snad opět sem podívám se dětmi, a to bude na delší čas, potom za-

jistě neopominu Vás, milá sestro, navštívit, neboť ste mi tuze milá. A co dělá Vaše drahá rodina? Dostal Váš pan manžel můj list, který jsem psala již z Nymburka? Já skoro myslím že ne, neboť byste mi byla snad několik řádek odpověděla, a správu mi dala, jak se Vám všem daří v těch bouřlivých dobách. My byli všickni take trochu nemocní, a zvlášt moje děti stonaly, ale nyní Bohu díky jsme zase zdraví. Bude-li Vám možná, tedy snažně prosím, byste mi hned několik řádek odeslala, dokud ještě jsem v Saganu. Panu manželvi vyřídte prosím vroucí pozdravení, dítky všecky polibte. Od sestry Marie a rodičů srdečné pozdravení mám vyřídit. Buďte s Bohem!

Vaše Božena.

Drahá slečno!

Již bych byla Vám odpověděla a za obstarání vzorů národného kroje se poděkovala, kdyby mně nebyla jakási churavost v tom zabraňovala; již tomu mnoho dní, co nejsem tak zdráva jak obyčejně, neležím sice v posteli, ale přece mne to obtěžuje. Lékař povídal, že to od krve; nu snad mi bude zase docela dobře a zatím zima přejde, a já budu se moct podívat k Vám. — Abych Vám upřímně, milá slečinko, se vyznala, nemohu jinak než národní kraj, jak ho ti umělci sestavili, neschvalovat; je to vidět, že *snad* paní se neptali, zdali by to vkusné, prospěšné bylo a oblíby našlo. Věru tak nenalezne oblíby takové, aby se všeobecně nosil; kabátky jsou hezké, ale ty klobouky docela se mi nelíbí. Nevím proč neřídili se podlé starodávných čepců, které je posud mezi starými měšťankami vidět, i čepic dosud mnoho vidět v Chrudimsku, Klatovsku a t. d., které by hezčí byly než ta na tom obraze. Šaty dlouhé byly k posměchu, a vidím, že je nezkrátily. Take by měli ti pánové vydávat ty kroje iluminované, aby to ouhlednějí vyhlíželo. Je to ovšem jakási marnost, ale je to potřeba; lákadlo musí být — když se mají naše paní a panny, posud na vkusné často a rozmanité kroje francouzské navyklé, přivábit k slovanským krajům, — vlnadné a vábivé, nikoli takové, jak si je páni malíři utvořili. — Možná kdyby s barvami ty vzory okrášlené byly, že by se pěknějí vyjímaly. No uvidíme, jaké budou letní kroje, než přijde druhá zima, dá se lecco změnit. — A jak se máte, co dělá matička milá? — Jak užíváte masopustu? Tuším že ne tuze, an otec vzdálen,

časy trapné a nejisté a tak mnohými starostmi obtížené mysle jsou nás všech. Nepomyslila jsem ještě letos na vyražení, a take ani nepomyslím. Psala jsem do Vratislavy a mám starost o drahé tam přátely naše, an cholera zúří tam. Bůh je zachovej. Co dělá rodina Fričovic? odpořučte mne co nejsrdečněji. I Vaší matku a bratry polibte ode mne.

Co dělá spolek Slovanek? — Prosím i, jestli chodíte k paní Šafaříkové a Jungmanové, byste mou úctu oběma rodinám vyřídila.

Panu otci chci zítra též lístek poslat. Nyní buďte s Bohem, milá duše, a zpomeňte někdy na Vaší upřímnou

přítelkyni

Boženu.

Kdo má být Vaším ženichem nesmím psát, ale povím Vám to, až budeme spolu mluvit. Věru je to hodný junák, a přála bych Vám ho.

[ADRESA:]

Nymburk | Blahorodé | Paní paní Karolině Staňkové | v | Praze | Široké ulici | na rohu do Pasířské| čís. 738 Iním poschodí |

Nejdříve musím Ti, má přítelkyně rozmilá, říct, proč tak dlouho na Tvůj a Tvého milého manžela list jsem nebyla odpověděla. Byla jsem mrzutá nesmírně a stonala jsem, ač ne k ulehnutí, přece mne mé staré bolesti a neobyčejné návaly krve tak trápily, že mi nebyla k chuti žádná ani ta nejmilejší práce. Velmi ráda se v listech pobavím s přáteli svými, ale neráda to činím v traplivém rozmaru; proto ustavičně odkládala jsem s listem k Tobě, ač předzvíдалa jsem, že již mi to za zlé pokládat budeš. Nyní zase ulehčilo se mi poněkud v hlavě, a ihned беру péro, bych Tobě psala a s Tebou se radovala nad správou, která mne tuze potěšila, — jestli totiž jen pravdivá — správa to, že má náš drahý a milovaný Čelakovský dostat se do Prahy. O Toninko! jak bych se z toho těšila, kdyby se to stalo, a jak bych Ti to přála, kdybys mezi své se dostala; věru já bych tam v těch Němcích ani po smrti být nechtěla. Snad zase podaří se nám to někdy, že i my do Prahy se dostaneme, a potom zase byly bychom si blízko a těšily se pospolu. I z mnoho jiných ohledů byla by — nejen Tvého pana manžele, neboť to samo sebou se rozumí — ale i Tvá přítomnost v Praze potřebná. Slyšela si a víš nyní již beztoho, že chtějí v Praze paní založit dívčí školu; plán toho take Ti bude znám. Měla Jsi z tohoto tak důležitého ustanovení radost, ne-li? — O já take srdečně se nad tím zradovala, a seč mé síly byly, byla k tomu přispívala; ale záhy předzvíдалa jsem, že asi celý ten pěkný plán se nevyvede, jak bychom si to přály. Vždyť znáš ty paní, ba vlastně ty je

neznáš, neboť si tuze věřila slovům jejích, a dle svého smýšlení měřila si jejích. Já je lépe znám; ony tropily s vlastenectvím jen hříčky, vyvěsily tuto zástěrku a zastřely ní svou bezmeznou marnivost, slávychtivost, sobětnost, a co já vím jak všechny ty hříchy potutelné jmenovat mám. Myslejí když si připne slovanský tricolor, když si dá české jméno a trochu se naučí lépe česky rozprávět než ty panské frejličky, že se musí takovému hrozitánskému vlastenectví všickni Čechové kořit, a když se to nestane, cítí se taková hned uražena. Mnohá myslí, když přečtla dvě stránky z České historie, když ví po kterých písmenách se píše y, kde Praha leží, když umí rozeznat kopřivu od petržele, udělat experiment, — který se jí nepodaří, — a když pozná, kdy jsou brambory na měkko, že již až nazbyt má učenosti, a ihned profesorkou být může. Nedomnívej se, že snad ze záští mluvím, Bůh mne toho uchovej, já nehnevám se na nikoho, pro mne samu, ale hněvám se na ně, že uškodí svou marností a klepařstvím dobré věci. Je to v tom Spolku Slovanek jako v Národní Obraně; to take chce být každý důstojníkem a nikdo nechce být sprostým, a tam chce každá být presidentkou beze všech obtíží. Ty jsou ještě daleko od pravdy! Že dělám výjimky to víš, ale je jich málo, a jsou to jenom ty šlechetné duše, které i Tobě dobře známé jsou. Ty zase shromáždily by se kol Tebe, a od takového „Spolku“ mohlo by se již něco očekávat, kde by jednomyslnost, obětovnost a šlechetná snaha pro všeobecné dobro panovala; dokud to nebude, nemám velké naděje. — V Praze nebyla jsem od té doby, co jsme skrz jeli sem do Nymburka. — Nebudu se Ti, duše milá, zapřísahat, jak bych ráda ve Vratislavi Vás byla navštívila, Ty snad i bez toho věřit mi budeš. Já neměla dle vůle mého muže na podzim ject, ale nechat jsem měla tu návštěvu až na jaro, a potom až kdyby možná bylo něco více uspořít, děti sebou vzít jsem chtěla. Nevím ani však proč, nedalo mi

to pokoje a jako by ustavičně pohánělo, abych tu návštěvu neodkládala; tedy když můj muž dokonce nechtěl, psala jsem rodičům, aby se přimluvili a něčím přispěli, což oni nemeškali učinit. Tedy neotálela jsem a vydala se na cestu, a již jsem si dělala plány, jak Vás překvapím, aniž bych dříve co psala. Ale já měříc podle mapy myslila si, že bude k Tobě nedaleko ze Sagan, ale potom teprv slyšela jsem, že přes dvacet míl, a co to koštuje, a já měla mé groše tak skoupě vypočítané. Nekladu na bohatství pražádnou váhu, ale když se mi trefí pády, — což často bývá, — že mi jen peníze chybí k vyvedení potřebných a milých záměrů, tuť teprv přejí si být bohatou a nahlížím, že je škoda, přeshoda, když těch šajnu není. Přes Vratislav domů ject take jsem nemohla, poněvadž jak mi to povídali, dalekou zajižďku bych byla musela udělat. Nezbýva—

20/8 49.

Velectěný pane redaktore!

Můj muž žádá Vás, kdybyste přiložený článek do Vašich Novin přijmul; měl být osiřeji psán, neboť zdejší pan děkan a jeden kaplan zasloužili by notné zahanbení, jsou to pradarebáci. Ale víme již, že nerád přijímáte takové články, proti kněžům psané, a to z dobrých příčin, tedy napsal přiloženou správu docela mírně ale spravedlivě. Byla jsem předešlý týden na dva dni v Praze, a ráda byla bych s Vámi mluvila, ale nebyl ste právě doma. Vaší podobiznu měla jsem přece však to potěšení vidět; byla právě v krámě u Hoffmana vyvěšena. Houfek všelikého lidu stálo u krámu a dívali se na Vás a posuzovali. Jakýs vážný muž, zdál se být řemeslník, podívaje se na krám, povídá druhému: není to Havlíček! — ba je a dobře je trefený, a co si to napsal: Nepopustíme! — Dobrá, jen kdyby každý tak mluvil — Já ho mám rád chlapíka, ty Národní Noviny nám přece mozek otevřely — teď ovšem musí mlčet — nu však on nám zase něco poví až bude smět“ — „Prosím Vás páni, to je ten Havlíček, co ty Noviny vydává, co těm biskupům onehdy tak do pravdy pověděl?“ ptá se sedlák vedle stojící. — „Ano to je ten.“ — „Inu to ho musím na mou duši koupit, aby se ti naší doma na něho podívali.“ — „Wer ist das?“ ptá se jeden officir druhého, jda okolo. „I das ist dieser Kerl, der Havlíček,“ zněla odpověď. „Dem möchte ich paar,“ povídá první a dělá jisté znamení bičíkem. „Ja, ja, diesen Menschen sollte man aufhängen,“ přizvukují dva páni, kterým se sedmašedesátka na čele svítí, „der stiftet mit seinen Noviny noch das grösste Unheil, dieser Auf-

wiegler.“ Tak to šlo dále, hana a chvála střídaly se ustavičně. Však to na venku není lépe; jedni Vás a Vaše Noviny do nebe vychvalují, druzí do pekla horoucího zatracují.

Chtěla jsem s Vámi mluvit stranu peněz, co jsme lonského roku na průmyslní školu v Domažlicích vybrali, 40 Z. 35 k. Máme je vždy ještě u sebe a rádi bychom je dali na místo. Máme je odeslat Vám či komu? — Prosím dejte mi to vědět jen několika slovy; poslice na odpověď počká. Můj muž Vás srdečně pozdravuje.

Prosím byste vyřídil Vaší manželce přátelské pozdravení. S úctou

zůstávám Vašnostiná služebnice

Božena Němcová

V Nymburku 14. srpna 1849.

Velectěný pane!

Nemohu opomenout, an se příležitost naskytla, pozdravení přátelské Vašnosti vzkázati.

Navštívil mne tyto dny chudý strýc z tamější krajiny, ze vsi Domašina, který jediný z mých přátel tam pozůstal. Vypravoval mi mnoho o tamějším okolí, kterak a jak se tam vše vede. Věřte, Vašnosti, že bych si ze srdce přála, buď navždy, buď na některý rok pobýti v krajině, kde jsem svoje mladá léta prožila. Já i můj muž toužíme dostati se mezi jiný lid, nežli zde, neboť zde žíti a nezoufati nad člověkem, skoro nemožná.

Ve zdejším okolí nejhorší zajisté lid co se týká mravnosti v celých Čechách; nám zvlášt hrozné to přichází, an jsme se dostali sem ze středu poctivých, zachovalých obyvatelů hor šumavských.

Já nebudu ani zase veselá, dokud odtud nebudem pryč, nejraději bych zase někam do hor. Nechce nám zde ani zdraví svědčit, ustavičně někdo z nás nemocen, a letošní rok nedopřeje nám ani té rozkoše, koupati se totiž v Labi.

Rád by se můj muž podíval letos do Skalice a vůkol, nevím však, zdali to v skutek uvede; potom neopomenul by zajisté zajet i do Bohuslavic. Zatím Vašnosti srdečně pozdravuje a prosí, byste si neobtěžoval při příležitosti i pozdravení panu páteru Rozšlapilovi vyříditi, což prosím i ode mne byste vyřídil.

Prosil mne můj strýc, bych se přimluvila u Vašnosti, abyste se nehoršil, když o knihu ke čtení by požádal, on je velký milovník čtení, ba abych řekla, on by nejraději celý

rok nic jiného nedělal nežli četl, psal a zazpíval si. Je poctivý, dobrý člověk, ale přišel na mizinu snad jen proto, že ho žádné řemeslo netěšilo, je to člověk, o kterém lidé praví: zkažený student, v hlavě knihu, v ruce mošnu; inu, kdo za to, každému štěstí nepřeje, dost ale, když nenajde člověk toho, po čem jedině toužil.

Nyní se Vašnosti poroučím do další a trvající přízně a zůstávám vždy s úctou Vašnostina

Božena Němcová.

V Nymburku $\frac{20}{9}$ 49.*Rozmilá přítelkyně!*

Skoro bych se měla hněvat, že mi ani nepíšeš, jak se v té milé Praze máš; ale Ty budeš mít po začátku mnoho práce, nežli si všechno do pořádku uvedeš, a tedy musím mít ještě strpení vid'! Možná že přijedu okolo prvního Října do Prahy, ale jistě nevím; musíme dát tam Hynka, našeho nejstaršího chlapce, a nevím tedy ještě, pojedeli s ním můj muž aneb pošle mě; myslím však, že se nebude jemu chtít shánět se po bytu a všechno to běhání na se vzít. Kdybychom byli v stavu dát tolik, co paní sestra Tvá žádá, tedy bych ho nedala jinám než k ní, ale my nemůžeme dříve stravu a byt mu platit, nežli na 80–90 zlatých, poněvadž ještě mnoho peněz na šatstvo, knihy a t. d. potřebuje, a to víš, když musí být člověk od několika set živ, že nezbyde mnoho, ba co mluvím o zbytí, musí se ohánět, má-li bez dluhů vyjít. A ostatně hoch musí zvykat na všechno, beztoho bude muset do světa a tu bývá zle i dobře; jen aby- chom našli lidi, mravné, kteří by upřímně na něho dohlídli. Je to starost veliká, když musí dát mladé dítě z domů, o tom Ty ještě nevíš. U Lotinky mají děti všechno pohodlí, a tedy nemůže méně žádat, to já nahlížím, a snad i ona nebude se na mě horšit, že nedám chlapce pod její ochranu, já zajistě ráda bych to udělala, kdybychom to mohli zmocit.

Jestli tedy já do Prahy přijedu, zajistě Tebe nejdříve navštívím, a jestli se tam několik dní zdržím, těšit se budu každý den aspoň chvílku v milé společnosti Tvé a Tvého drahého manžele. Však jsem se po Tobě natoužila dost, tedy musím si to vynahradit. Bezpochyby řekla Ti Lotin-

ka, chlapec že mi stonal; již je chudák trochu zdravější, ale přece ještě docela zdrav není. Já take ustavičně churavím, a nebo jak říkají u nás krohním, brzy mně chybí to, zase ono, až se zlobím sama na sebe. A co dělá Tvoje rodina, zdrávi-li ste všickni?

Doufám, že se Vám dobře daří, sice bych se již byla dověděla o tom, kdyby naopak se dělo. Prosím Tě piš mi až Ti bude chvílka zbývat, a dej mi vědět kde bydlíš. Můj muž nechá Ti ruku líbat a panu manželvi vzkazuje svou úctu; dítka Tvé i Tebe líbám a panu manželvi, což — mám to říct? — smím take poslat políbení? — nebudeš škaredit — a co bysi škaredila, vždyť je to hubička na papíře a v skutku ji odevzdáš sama, tedy mu dej upřimnou hubičku na přivítanou. Zůstaň zdráva a nezapomeň na Tvou upřimnou přítelkyni

Boženu.

[ADRESA:]

*Blahorodé | Paní paní Antonii Bohuslavě |
Čelakovské | v | Praze.*

FRANTIŠKU MATOUŠI KLÁCELOVI

PŘED 20. ZÁŘÍM 1849

[.....] Neostýchám se vyznati, že my ženské, byť by nám třeba říkali „milostpaní“, až k ustrnutí zanedbány jsme ve všem, co se týká vyššího života. Vy muži, nevím, zdali schválně aneb jakousi zaslepeností, nevidíte tu nesmírnou prázdnotu myslí ženských; jen vlastní manželé cítivají, bohužel, pozdě, následky této zanedbanosti. Jaký div, že hledají jinde, co doma nenacházejí. — Ó, my jsme k politování! A musí-li to tak býti? Musí ženská ostati jen tou — milkou aneb tím domácím skřítkem? Nemůže se vyrovnati muži? Zdali na sukni přilepen jest takový rozdíl ducha a statečnosti? Ach, já slyším, jak i Vy pravíte: „Aj, i ta chce emancipaci žen!“ A odhodíte list a já se stydím zdaleka [.....]

Drahá milovaná přítelkyně!

Líbám Tebe vroucně a děkuju Ti za Tvůj dar, který mne velmi těší; nachází zde všeobecné obliby. Zůstane mi to milou památkou, tím milejší, an je to práce Tvých rukou. Jak se máš? Doufám, že jsi zdráva, a to věru je to nejlepší, a člověk teprv tenkráté zná ocenit důležitost tohoto daru matky přírody, když jej choroba klíčí. Co jsem z Prahy přijela, mám ustavičně křeče v žaludku, a ty mě trápí tuze, že jsem již nad tím mrzutá. K tomu máme zde cholera a umřelo již přes třicet osob; já se sice nebojím, co se mé osoby týče, ale mám starost o moje domácí; jen suché povětrí kdyby nastalo, to nejlepší účinkuje. Mřeli nejvíce lidé z chudé třídy, aneb jak říkají ti bohatí šosáci „ta lůza“ — to není ovšem div. Ti ubozí nemají dostatečného oděvu, nemají pořádnou stravu, a byt studený, vlhký, smrdutý, podobný více pelechu zvířecímu než obydlí pro člověka. Tolik je zde boháčů, tolik se zbytečně promarní v jídle pití, v kartách, v oděvu a rozkoších všelikých, a tolik bídneho chudého lidu. Katinko, ty neměla jsi tolik příležitosti podívat se na bídu lidskou jako já, avšak věř mi, je to smutné divadlo a bolest sevře srdce každého lidumila při tom pomyšlení. Mně zdá se kolikráté, když oblíkám na se šat dražší, když léhám na měkké lože, když užívám nějakého veselí, že hřeším proti lásce k bližnímu, zdá se mi, že bych tím nejpotřebnějším spokojit se měla, a ostatní podat trpícímu bratru.

Ale jsme my slabí soběčtí lidé! — Když ohlížím se vůkol sebe, bych vyměřila, kde co by nemuselo být, tu zdá se mi,

že sama jsem chudá, že sama nemám co potřebuju, a že všechno nanejvýš potřebuju. A přece ten chudinec mnohý nemá ani padesátý díl toho co já mám, a musí být živ. Vůle moje vždy byla by dobrá, ale přece schází mi tolik směřlosti, abych řekla: muži, děti, spokojme se s menším dílem, a dejme to, kdo má méně aneb dokonce nic. — Take ten zvyk dělá mnoho, vid' — To by myslel člověk, že je nejvýš nešťastný, když by přinucen byl o několik soust méně do ust dát, než je zvyklý požit, kdyby hroší šat na se vzít měl, a lečeho se odříct, co mu potěšení působilo. Avšak, kdybych já všechno obětovala, co to platno, to sotva by jednotlivci stačilo na nějaký čas, to je pomoc na čas a jednomu, o pomoc vydatnou stálou musí se obec postarat. Ať dají lidu chudému stálou práci a spravedlivý výdělek, by mohl každý pracovník pořádně živ být ze svého výdělku, ať mu dají rozumně zřízené školy, by se vzdělat mohli, a potom bude pomoheno tělu i duši. Ale co platno, kdyby se člověk utrápil, když se přece nestane, co by si mnohý z nás přál. Mohli by říct: Buď světlo, ale oni neřeknou.

Jak se vynachází ctihodná Tvoje matinka? Srdečně přála bych, by ještě hodně dlouho mezi námi žila ve zdraví a spokojeně. Vyříd' prosím mou úctu a ruky políbení. Srdečné pozdravení vzkazuju též paní sestře. Těšilo by mne velmi, kdyby si mne zase jednou několika řádky potěšila. Když nemůžu ústně porozprávět, aspoň písemně vyměňujeme myšlenky své, co přítelkyně věrné.

Polib Tvého roztomilého klučíka a buď zdráva a pamatuj na Tvou

Boženu Němcovou.

18 8/11 49.

18 18/19 49.

Velectěný pane a příteli!

Byl ste tak dobrotiv a slíbil ste mi, až se bude o přesazení mého muže do Prahy jednat, že rád se dobrým slovem u kamerálního raddy Šerla přimluvíte, jen abych Vám vědět dala. Beru si tedy tu smělost a připomínám Vás na dané slovo a prosím snažně, byste na ně nezapomněl. Nevím ovšem, bude-li to co platné, neboť je Šerl Němec krutý, nespravedlivý a mému muži skrze tu příčinu nepřaje, že je Čech, ale nechť, okusit se to přece může. Můj muž natloukl se již po hranicích dost, až své zdraví ve službě obětoval, nikdo mu nemůže tu nejmenší nedbalost a dokonce nepoctivost předhodit, ba dělá více než by zapotřebí měl, a tedy měli by mít trochu uznání. Kdyby jsme si byli několik tisíc peněz nataškařili, neprosili bychom se o nic. Ať nás dá do Karlína, je tam komissar již skoro pět let, který má jmění a malé posud děti, ať tedy jde na venek a zkouší take, beztoho je známý darebák. Věřte mi, příteli milý, že hněv ve mne jen kypí, když si tak rozmyslím všechny ty nespravedlivá jednání, jaká si ti naši páni dovolují, a což ten můj ubohý muž nátisků trpět musil. A proč? — Že je poctivý svobodomyšlný Čech. To u těch pánů hřích do nebe volající, kdo se uchýlí z cesty té, po které oni kráčí. Kdybych jen měla příležitost těm pánům tak povědět jak náleží, jak se říká do pravdy. Děláme to ovšem jen skrze děti, že do Prahy žádáme, neboť bychom to nebyli v stavu vydržet mít dva chlapce v Praze a ještě i holku. A kde jinde příležitost dát je důkladně vychovat, a jiného jim nemůžeme nic dát. Holka též musí více umět než obyčejně ženské se učí,

poněvadž bohužel mrzákem zůstane s rukou, jak by tedy se živila, až umřeme my. Možná take, kdybychom v Praze byli, a pomoc výborných lékařů, jakých na venku zřídka — se jí poskytla, že přece by se jí pomohlo. — Tedy ještě jednou prosíme já i můj muž, byste tak laskav byl a se přimluvil, a přála bych, by se Vám podařilo to tvrdé srdce německé obměkčit. Měli jsme tu cholera dosti silně, přes 30 osob zde pohltila; nyní zde stůňou lidé silně na Červenou. Těšili jsme [se], že zůstane stálá, ta krutá sice, ale zdravá zima, nyní ale nastalo zase nezdravé, teplé, mlhavé, deštivé povětří, a zajisté budou zase lidé více mřít. Povídá se zde všeobecně, že máme dostat do Čech Rusy a že již 26, 27 — 28ho tenhle měsíc po draze skrze Kolín pojedou, a že kavalerie bude u Kolína táborem ležet, kde prý se již všecko chystá. Naše vojsko prý půjde proti Prusku. Inu já tomu nevěřím, dokud to Noviny nepotvrdí; ostatně by každý viděl raději Rusa v Čechách nežli Němce. Ale co by potom dělal Panslavismus? — Prosím co píše Rieger z Paříže? Jestli ještě dopisujete jemu, prosím byste i od nás srdečně jej pozdravil. Paní Kulichová se uctivě poroučí Vám všem, a je velmi spokojena, a líbilo se jí u Vás; kdybych věděla, že Lotinka neposlouchá, něco bych Vám pošeptala, ale já se bojím, až ousně. Má starost s pánem, je ustavičně churav, a příliš divný. Co dělá Lotinka a rodina Vaše? Doufám, že jsou všickni zdraví, že Božence venkovské povětří svědčilo, to jsem doslechla. Všem vroucí políbení přátelské. Můj muž uctivě Vašnosti pozdravuje. Bůh zachovej Vás při zdraví a vysvobod' Vás od „Belageruňku“.

S úctou Vašnostina

přítečyně Bož. Němcová.

Dne 26 Ledna 1850.

Milý Jene.

Zajisté myslíte si, že se staré přísloví „Sejdu s očí, sejdu z mysle“ i na nás upotřebit se dá, že totiž i my dávno již jsme na Vás a na všechny ostatní zapomněli. To se ale nedomýšlejte o nás a nedejte se nikdy naším dlouhým mlčením mýlit, proto přece zpomínáme často na Vás všechny, a zvlášť já s potěšením zpomínám na doby, co jsem s Vámi všemi strávila, a nikdy nezapomenu na obyvatele okolí Domažlického. Věřte Jene, Vy smíte se pyšnit na to, že ste tamější rodák, tak poctivých a upřímných lidí, jako jsou krajané Vaši, nenajdete všude, ba málokde, toho opětňý důkaz mám v zdejším okolí. Sedláci zdejší jsou bohatí, někteří tuze bohatí, že není řídká věc, aby dal sedlák dceři 30 — 40 ba třeba 60.000. Zato ale je spanštilý a ve všem opičí se po měšťáku jak v šatu tak v mravech. Že jsou mezi nimi velmi vzdělaní sedláci, to pravda, neboť se mnoho čte, a Noviny drží si skoro každá obec; vůbec je zdejší sedlák vybroušenější, ale nepoctivý, hrdý, jakoužto krásnou cnost zdědili od měst. Ve statku sedláka bohatého nevyhlíží to jako u sedláka, ale jako u pána, všechno náradí politirované, pokoje, zrcadla a t. d. A přece mi bylo u Vás mezi těmi prostými, srdečnými, poctivými buláky volněji být než zde. S potěšením dívala jsem se stokráte za těmi pěknými muži v těch bílých šérkách s širokým klobúkem na hlavě, zvlášť když pod ním byly dlouhé černé vlasy, a ne ostríhané, zde si takového vyšnořeného sedláka v kastrovém cilindru, v pantalonech a městským kabátu ani nevšimnu, a selky též tak; ty jsou samé hedbáví a zlato. Jen

kdyby nebyli ti Vaší sedláci tak nedůvěřiví k nám bývali, to mi vždy je líto, když si na to zpomenu; nemyslete, to že mi kdy líto bylo, že tenkrát mého muže nezvolili, to nelitovala jsem, ale toho, že si mohli myslit, že jsme my tak falešní jako ti jejich ouředníci. Řekněte mi přece upřímně, jestlipak to již nahlídli, že nám křivdu udělali, že jsme upřímně s nimi smýšleli? Já bych Bůh ví vždy a všude s radostí všechno učinila, čím bych komu z nich službu prokázat mohla. Jen kdyby byli poslechli všechny a byli více četli, jak dobře by to nyní pro každého bylo. Copak teď tomu všemu říkají, a jak se to všechno jim zdá a líbí. Jaképak máte ouředníky při okresním soudu? — A kteří pak z Koutských pánů obdrželi služby při nových ouřadech? — Zdalipak mají sedláci k těm novým ouředníkům důvěru? Bohužel, jestli jsou u Vás takové jako na mnohých jiných místech, to nebude mít lid důvěru. Je to pěkná holota, mezi nimi, a takové lidi si má národ ještě draze platit. Bylo by mnoho co říct, ale musí držet člověk nyníější čas pěkně za zuby. Copak čtete, máte-li pak Národní Noviny, aneb raději jestli ste měli, neboť teď jsou zapovězeny. Proč? Inu nelíbily se panu generalovi v Praze, vládě též ne, ani Němcům sedmašedesátníkům, ani pánům Francům, a kněžím jakby smet. Tedy pryč s nimi, jestli je to libovolnost, nebo ne, na to se nesmí nikdo ptát. Teď mají solo páni takového druhu, a poctivý Čech musí zalézt do koutka a kušovat; ale nechť si, však ono take na něho přijde, že si zatancuje kolečko, vidíte Jene, že ano. Milá brachu, škoda věčná, že tolik krve vyteklo za holou formu. Který je u Vás kněz? Krejčí ne? Prosím Vás, to ten samý, co byl zavřen, aneb měl být zavřen, ani již nevím? — Je hodný? — A jak se mají Hiršovští jesuité, ještě mají žně? A co klášter dělá, kdo je v něm? — Píšte mi o tom. Jestli máte nějaké pověsti neb krátké báchorky, prosím Vás pošlete mi je, já Vám navzájem pošlu několik pěkných písní. Snad se do-

staneme do Prahy na jaro; žádali jsme tam skrze děti. Hynek je již od podzimku v Praze, bydlí u pana profesora Šumavského, a chodí do České hlavní školy, do Budče, tuze dobře se učí. Ostatní jsou doma. Jaroušek a Dora hrajou již hezky na fortepiano. Jaroušek tuze stonal, ale již je zdrav i druzí, jakož i můj muž. Má mnoho práce zde a velký okres, je více na cestách nežli doma. Zde je tuze draho a ještě k tomu ta největší nepoctivost, ve všem, a ke všemu tomu ničeho k dostání. — Kdyby zde někdo byl, kdo noty píše, poslala bych Vám byla dávno několik pěkných písni, ale to je mizera, teprv nyní sem jeden přišel, ten opisuje noty. Znáte ten zpěvník, co vydávala Slavie? Pfr. Klácel vydal spisek o socialismu a komunismu a slíbil mi několik exemplarů, bude-li držet slovo, pošlu Vám jeden, je velmi pěkný. A co dělá musika? — Hrajete pilně? Co dělá strýc rychtář, je zdrav, a jak daří se Vaším domácím, je to všecko zdrávo? Cholera snad nebyla u Vás, ona je špatná na nohy a to není s ní nic do hor, tam se jí nebojte.

Nepřistoupila take Vaše obec k Pražské obci s žádostí o svolání Českého sněmu? Tenkrát by snad sedláci u Vás nevolili ty tři křiklouny, co volili tenkrát, ty by byli dělali strýci Vašemu hanbu. Však se teď bude jinak volit muset; ale kdy sněm zemský svolán bude, to ví Bůh a pan Švarzenberk, aneb jestli kdy bude; ovšem on by nebyl vhod, ten sněm, tedy raději nic.

Jaké knihy máte nově koupené, či žádné. Kam chodíte nyní. Píšte mi hodně mnoho a hezky upřímně, víte že to moje radost, když najdu člověka, s kterým mohu upřímně mluvit, a když i zase on o mně též tak smejšlí; a toho se u Vás přece domnívám. Příjdeme-li do Prahy, potom musíte k nám přijít. Prosím máte-li nějakou pověst z toho Vašeho okolí, aneb krátkou pohádku, aby nedala mnoho psaní, nechte mi ji napsat, prosím Vás. Můj muž pozdravuje srdečně Vás i domácí a rychtáře, i děti Vás pozdravují.

Ode mě vyřídte všem nejsrdečnější pozdravení. Je-li ten pan páter hodný a stojí-li o to, vyřídte mou úctu. A nyní buďte s Bohem! Vám nakloněná

Božena Němcová

Milý příteli.

Ráda bych Vám byla na Váš list, který nás potěšil, hned odepsala, ale byly dvě příčiny, že to se zdrželo až do dneška: Za jedno dostala jsem správu o umrtí mého bratra ve Vlaších, která mne velmi zarmoutila, a na mnoho dní k duševní práci neschopnou učinila; a potom sama rozstonala jsem se na reumatické bolesti v hlavě, celá jsem byla v tváři opuchla, až slepá byla jsem. Nyní je lépe, ale ze sednice posud nevycházím. Aj Vy ste mysleli, že my na Vás zapomněli jsme, a my soudili tak o Vás, avšak již jsme Vás v duchu odprosili. Že z Pepinky hezká dívčinka bude, to soudili jsme dávno, ano věřili jsme i, že Marinka povyrostla a zčiperněla, ale že nám opět přírůstek Vaší rodiny oznámíte, to věru nenadáli jsme se. Ubohá Vaše paní zkusí příliš mnoho, a nepřijde ani k odpočinku. Ovšem dědič, to je radost, za to mů[.....] tak dále a dále, to budete muset komisara vypovědět z bytu. Věřím ráda, že teď u Vás hluchno, když tři ptáckové zpívají. Nechybělo by nic, než aby ještě naše děti tam byly, to by bylo muziky. Však oni často zpomínají na Pepinku, ale vždy myslí, že je tak malinká jak bývala. Ráda bych sama ji i Vás všecky viděla i tu krásnou krajinu, zde se nám nelíbí a stýská posud. Inu kdož ví jestli se přece jednou zase tam k Vám nepodíváme, aspoň na návštěvu. Muž můj je zdrav i děti; na podzim byl Jarouš ale k smrti nemocen, měl zapálení žeberních a břišních blan, trvalo to s ním čtvrt léta, než se uzdravil; měl to od nasydnutí při koupání. Jaroušek i Dora učí se pilně ve škole a hrajou již hezky na fortepiano. Karel též dobře se

učí, ale byl by s ním čas do hlavní školy, jen kdyby bylo peněz. Hynek je již od prázdnin v Praze v České hlavní škole u Amerlinga. Tuze dobře se učí; však to jsou take učitelé, a učení; mají mimo obyčejných předmětů přírodopis, dějepis, zeměpis, sílozpyt, lučbu, přednášky z Královského rukopisu, měřictví a kreslení. V mimotních hodinách zpěv a tělocvik. Kdybyste ho teď slyšel, jak on umí o všem mluvit. Z té školy vstoupí hned do vyšší reálky. Kdyby nám to Pánbůh dal, abychom se do Prahy dostali, mohlo by z dětí řádného cos být. Národní Noviny, jediný náš rázně a svobodomyšlně smýšlející orgán, zapověděli. Proč — kdo se smí ptát na příčinu, když vládnou generálové; tu musí národ kušovat. Havlíček byl ve Vídni, ale nevíme co pořídil. Snad je bude vydávat pod jiným jménem. Chcete-li číst poctivý list, držte si „*Union*“. To je řádný list, Slovanstvo zastávající, má dobré dopisovatele a poctivé redaktory. Presse to je take kolikráte prase; víte, ti Němci nemají kusa charakteru, ti se obrací po větru jak praporečky na střeše. Jaké máte ouředníky ve Kdyni? — Milý příteli, je mezi těmi ouředníky politickými špatných a hloupých chlapů dost. Zásluhy mnoho neplatily, nejlepší procenta nesly denunciace. Těm špiclům se odsloužili. — Nu vždyť netrvá nic věčně; bohda ani to nebude mít stálost, aby si národ platil za drahé peníze špatné ouředníky. Však oni se vymejtější. Bylo by o všech těch věcech mnoho, mnoho co povídat. Tedy Vy ste jediný representant české národnosti v Neumarku, ovšem toť se dá soudit. Je to hezký od Vás, že ten Gleichberechtigung tak pilně šetříte; jen se nedejte. Ať si ti Němci jen hafaj, však on na nás přece zase dojde čas, a potom se jim zrak jak náleží protře, aby přece jednou viděli, že nejsou oni u nás páni. Nu pan Rank to daleko nepřivedl! —

Pana Veisla i paní srdečně pozdravuji; i ostatní všecky pozdravujte, kteří si na nás zpomenou, však Vy je lépe

znáte než my. Paní švakrovou všechny líbáme; děti líbají
Pepinku i Marinku mnohokrát. Můj muž, Nany i paní-
máma Vás všechny pozdravujem a líbáme. Pište nám zase
někdy, jak se Vám vede. S úctou zůstávám Vaše

Božena Němcová.

Mnohovážený příteli!

Jako bych Vás slyšela, že jste již několikrát řekl: „Němcovic jsou nepamětliví slibů, dávno již zapomněli na nás“ — avšak zmýlil ste se velmi, jestli tak řekl ste, a musíte nás odprosit, neboť my často, tuze často mluvíme o Vás. Proč ale nepsali jsme tak dlouho, to povím Vám hned. Ze začátku hned psát nechtěli jsme, až bude více látky; potom byly děti churavé od té cesty, měla jsem s nimi kříž; potom jela jsem s Hynkem do Prahy. Ohlížela jsem se na stranu k Nymburku a přála si, aby blíže byl Boleslavi, bych se na chvílku mezi Vás podívala, ale zajíždka až k Vám byla by přece vzdálena; nechám si to až pojedu po druhé do Prahy. Sotva přijela jsem z Prahy, dostala jsem zprávu, že otec můj těžce nemocen a že mám záhy domů přijet; zpráva ta zaujala mě smutně a již nemyslila jsem na nic než dostat se co možná rychle do Zahaně, což se i stalo. V polovici Dubna jela jsem domů a přijela teprv v prvním týdnu května. Bylo to smutné pobytí v domově a ještě žalostnější loučení; sotva již více mého drahého otce uvidím. Věřte že jsem celá ztrápená od té doby a od té lítosti mám ustavičně křeče v žaludku. Otec měl lonské léto studenou zimnici a na zimu mu ji zahnal lékař; nato dostal zapálení střev, a od té doby cítil bolest v slezině, teprv však v únoru ulehl dokonce. Ze začátku nevšímal si toho tuze, lékař ale potom povídal, že je to zatvrdlost v slezině; přidala se k tomu bolest v játrech, v žaludku, přišly křeče a konečně vodnatelnost. Lékař mluví ustavičně o Karlových varech, ale není na to ani pomyšlení, aby otec mohl na cestu se vydat; teď

začali jiné léčení, pouze šťávy z bylin, tak nazvanou Kräuterkur, ale nevím, zdali i ta co zpomůže. Ta voda otce udusí, on beztoho již má takovou těžkost na prsech, že nevydrží dlouho ležet; mám ho před sebou kudy chodím. Vidíte že od takové nemoci není již pomoc? — V svatodušní svátky jel tam můj muž, aby ho ještě snad naposled navštívil; nevím ani kdy se vrátí, dovolenou má jen na ten týden. Myslila jsem, že Vám bude můj muž, než se vrátím ze Zahaně, psát, ale neučinil to; on nerad píše listy, to víte že to vždy přenechává mně, tak se i tenkrát stalo. Nehoršte se na něho proto; on je zde velmi nerad a služba zdejší netěší ho. Okres nemá velký, ale nepohodlné cesty, a příležitost mnoho stojí; když jde do Českého Dubu, musí v letě přes Ještěd, a když má kolikrát za měsíc ty hory měřit, to unaví. Ze začátku vyhlížel špatně, i my všickni; měli jsme špatný, studený byt, ale teď bydlíme na předměstí Christianově a máme zdravý, čistý a příjemný byt, platíme ale 120 zl. stří.: Od císaře máme na byt 60 — tedy jednou tolik musíme přidat. Vůbec jsme zde mnohem draže živi nežli v Nymburku, an teď všechno nevím z jaké příčiny připlácí. Děti do školy neposíláme, učitel sám řekl, že by se mnoho nenaučily, a na mravech pokazily; Dora a Jarouš učí se jen česky a Karel spolu i německy, aby, kdybychom zde déle zůstat museli, hned do třetí třídy přijít mohl. Učitel je Čech, a byt nebyl hlava výborná, dost dobře je učí, aspoň se přičiňuje. Mám s nimi kříž; děti jim nadávají a oni to nechť trpět, abych dělala ustavičného soudce na ulici. Dora chodí do dívčí pracovny; hudbu se učí děti zde výborně, od Prokše, Pražského Prokše bratra, který zde zavedl školu na fortepiano. Uslyšíte zde děti 8leté hrát na fortepiano ku podivu pěkně. Školy jsou zde špatné, to řekne každý nestranný posuzovatel, a ze zdejší reálky nerádi přijímají do techniky v Praze; je to take k víře podobné, neboť jsou profesori na zdejší reálce sami kněží piaristé.

K tomu jsou uplatní a pranic se dle spravedlnosti neřídí, tedy si můžete pomyslit, jaké to jsou vyhlídky pro naše děti. Bude-li to moct jen poněkud být, necháme Hynka v Praze, ač nám to bude dost těžko. — Společenské žití není zde pro nás žádné; já nejdu nikam jinám jen k vrchní komissarce Dusbabové; můj muž jde mimo to v neděli a v pátek do hospody, kde se obyčejně ouředníci Češi scházívali, aby si v bázni Boží v karty se hráli. Mluvit se beztoho nesmí; když chceme upřímně si promluvit, jdem k Dusbabom. Copak říkají u vás tomu zákonu stranu biskupů; nezpívali Tedeum ti vaší pastýři? — Věřím. Můj muž je rád, že není v Nymburku, to prý by ho nejspíše do Chleba vyhnalo. Zdá se mi, že si ti naši hospodáři upletli bič sami na sebe, který je bude záhy mrskat. — Zatím jim tu radost přejme, „však na pány v krytém voze take někdy dojde“. Nás prý pan biskup Litoměřický co nejdříve oblaží Jesuity, jsou již v Rumburku; společnosti růžencové se pilně zakládají, a bude se kázat vyhubení všech českých kacířů. Take prý biskup zapřísahal knězy ať jsou pevní u víře, že prý brzy bude soudný den. V Budějovicích nedostávají seminaristé skoro nic jíst, aby prý zkrotli, a pan biskup jim na jich stížnost odpověděl, že svatý Jan na poušti jedl kobylinky a pil z louže a jen kůží se odíval, ať tedy take trpí pro víru, ale hoší prý by přece jedli s panem biskupem zvěřinu a žampaňské. Klácel chudák naříká; za jedno ho pronásleduje ta slávožroutská strana okolo biskupa, a potom mají zavedenou klausuru, mají modlení breviáře, musí se odprošovat a hodiny dodržet a více těch hloupostí. Čeká v zoufalství, jak s ním Thun naloží; žádal totiž o nějakou profesuru. Je mi ho líto. Jak to udělal Smetana, to on neudělá, jeho duchu nedostačí ani tato církev, nač se tedy opět přetvařovat a šálit jiného? — Doufá i on, že to praskne, kýž Bůh dá. Přislíbil ste, že k nám brzy přijedete, my se na to těšíme a budem vidět, zdali slovu do-

stojíte. Krajinu máme rozkošnou a provedem Vás hodně po horách; v zimě ovšem je tu Sibíř; z oken přehlédneme celé město, Ještěd a krásné to pohoří a před okny plno lípových stromořadí. Bude se Vám tu zajisté líbit; a poznáte tu německou holotu, tu jich inteligencí a ten Bildung německý! Jen si přivezte dobré pilulky, zde se musí lecco těžkého strávit, abyste si nezkazil žaludek. — Po české řeči nebude se Vám stýskat, tu uslyšíte ve všech ulicích; řemeslníků je zde mnoho Čechů, dělníci skoro veskrz Češi a služky též, a na trh přijedou jen Češi. Kdyby Češi pro ty Němce nepracovali, aby mohli bohatnout, nevím kde by se koho nabrali, a kdyby jim Češky nevařily a nečistily a Čeští sedláci krmí jim nevozili, špatně by to s nimi vyhlíželo. Ale Češi jsou dobří, oni slouží a nechají si všecko líbit, ale co Němec to pán. Ale přece jsou u nich Češi „bümsches Pack, Gesindel, Diebe, a t. d. Ale řádná revoluce na ně, a Češi ať se seberou a vyženou je přes hranice kam patří, beztoho z českého tuku a mozolů bohatnou a celé zdejší okolí tělesně i duševně zkazí. Ta mravní zkaženost zde je neslychaná, to nevidíte ani v Praze, ba snad ani ve Vídni co zde; ti boháči nevědí co dělat prostopášností, a ten ubohý dělník mře hladem. Ráda byla bych již psala nějaký článkuček o zdejším živobytí, ale bojím se Liberčanů hrubých, někte—

18 18/7 50.

Vážený pane!

Žádala mě paní vrchní komissarová, abych Vám psala a Vás žádala, byste jí odeslal mašinu na kávu, tak zvaný „samovar“ as na šest osob, spolu s hrnčákem na smetanu k zvaření. Máte-li jaký hotový, budu prosit, byste ho hned po poště odeslal třebas na mě; oučet budu prosit, byste přiložil, a já Vám peníze k panu Šumavskému odešlu.

Neter Vaše od té doby, co ste s ní nás navštívil, u mne nebyla; nevím zdali se ostýchá přijít, aneb nesmí, jisto ale, že bych ji vždy ráda viděla.

Nového zde není nic jiného, než že i nám se nebe otevře, neboť sem čekáme pana biskupa Litoměřického s pány Liguriany.

Pozdravení srdečné od mého muže; s úctou zůstávám

Vaše

Bož. Němcová.

Addressa: B. N. choti finančního komissara v Liberci,
bydlí na Christianově.

Milý příteli!

An se příležitost naskytla, bych Vám pozdravení zkázala, nemohu opomenout i několik řádků připojit, a spravit Vás o tom, kterak se nám zde mezi těmi Němci vede. Vyjmouc mrzutost nad nesmírnou drahotou, která zde ve všem panuje, a nad nedostatkem pořádného českého učitele pro děti, žijeme zde spokojeně; děti ty ovšem dostanou často štulec od některého Němce, ale ony se tuze nedají, a tak se to záhy srovná. U Němců je vždy „mnoho křiku, málo vlny“, když mu ukáže ráznou pěst a neohroženě s ním promluví, ani necekne. Do společnosti nechodíme, vyjmouc můj muž v neděli; zato máme zde rozkošné procházky v okolí. V neděli je ve městě pusto, ani jediná herka není doma, kdyby jen o třech klusat měla, musí ven; pánové nanejvíce jezdí do Waldschlössel — na bavorské, a paní se rozejdou na bližší partie, jichž zde množství je a velmi pěkných. Docela nablízku máme zámecký park, a tudy žijeme v samých zahradách. V neděli neb pondělí čekáme Hynka domů, a snad s ním přijede i Šumavský, potom se podíváme na Ještěd, a z Ještědu podíváme se k Nymburku, jestli Vás někde uhlídáme po poli se prohánět. Na podzim čekáme Klácela; ten ubohý zkusí mučenictví; onehdy děkovala jsem Havlíčkovi, že pověděl panu Šafgotšovi do pravdy. Jak se Vám líbí Slovan? Zdá se mi že dobře, vidíte; kdo miluje mírnost, tomu ovšem bude se zdát řeč Havlíčkova urážející a hrubá, ale věřte že to neškodí, u nás je potřeba takových mužů, kteří se ani čerta nebojí, a vždy rázně a neohroženě národní věc hájí.

Kdo k. p. by dovedl těm černým ptákům tak vtipně do pravdy povědět. Že si jich mstu proti sobě nanejvýše vzbudil, a že mu to nikdy neodpustí, to jistá věc; však on se ale bude umět před nimi uchránit. — I zde čekali jsme liguriány, a již jsem se těšila na jich kázání a připovídala si všelikou blaženost pro sebe a všechny obyvatele zdejší, — ale posud se touha naše neukojila, jsou nablízku, ale sem prý si jaksi netroufají. Je mi toho velice líto; prozatím navštěvují okolí a již i do Liberce zavítali neméně příjemní hosté, totiž cholera a spála. Obyčejně umře člověk za 24 hodin při choleře, ba někteří i dříve; avšak nazvíce bývá příčina, že lidé dostanouce běhavku nic si toho nevšímají, až není pomoc. Od června jsem zase churavá, a take jsem 14 dní strávila v posteli; dostala jsem zapálení měchýře a vystála jsem notné bolesti, přitom se mi i krev spustila, a že mně proti zapálení 24 píjavic sadit dal lékař, seslábla jsem od ztráty krve velmi. Posud není mi úplně dobře. Dílem byla příčinou lítost, dílem nastuzení; můj milovaný dobrý otec dne 28. Června zemřel, tuším na zánět srdce. Lékař pozdě nemoci porozuměl, a snad ani od takové nebývá pomoci. Veliká je to pro mě ztráta a veliká bolest. — Jak se rozloučil Havelka s Nymburkem? — A co děláte všickni, Vy hodní národovci? Po těch ostatních se neptám, nic mi na nich nezáleží. Pozdravujte srdečně od nás obou rodiny Černých, Fleišmannovic, Všetečkovíc, Gabrielovic, a dále jak sám myslíte. Dora Katinku líbá, a že již umí německy. Píšte nám zase brzy, jak se Vám všem daří, a zdali na nás zpomínáte. Pozdravujem Vás oba srdečně. S Bohem!

Božena.

Drahý příteli!

Ačkoliv mě to těšilo, že naši nepřátelé v Nymburku na nás zapomněli, přece bylo by mi líto, kdyby i přátelé pozapomínali. O málo byla bych tak soudila — ale Váš srdečný dopis vyvrátil všeliké mé pochybnosti. — Věděli jsme již byli, že i Vás ta strašná cholera zasáhla a litovali jsme, tím více, an se Vám to přitrefilo v čas, kde pomoci Vaší mnohostranně potřeba bylo. Jen když ste zase zdráv! — Stěžujete si, že na Vás doléhají mnohé starosti vlastní domácnosti, i že Vás hněte bídny stav, v jakém se nachází národní věc ve vaší obci i celé velobci! — Co se prvního dotýče, mileráda Vám věřím; je to smutná věc, když odejmuta dítkám pečlivá matka a domácnosti obezřetná ředitelka, těžko pro muže, když všechny ty starosti na něm leží. Vy ste v tom ohledu ještě šťasten, že se Vám pomáhá starat paní švakrová. Že toho ještě dosti zbývá pouze pro Vás, ráda věřím. Co se týká záležitostí obecních, o tom trudno mluvit, tu starost sdílí každý poctivě smejšlejší s Vámi. — Ta volba u vás dovršila slávu města Nymburka! Kyž bych mohla vládnout hromem, já bych Vám povětrí vyčistila, byste mohli volně dychat; jinak se beztoho té otrocké strany nesprostíte, leda kdyby se u Vás zastavila nějaká rozumná cholera, která umí dobře koukol z pšenice vyklízet. Je to sice velmi nekřesťanské přání, ale co platno: „Zlé zlým“ — Vždyt víte co lékař, že se zlý neduh mírným lékem nezahání! Ale než se moje přání vyplní, je každý svobodomilovný šlechtyný člověk k politování, kdo je odsouzen v Nymburku být. Jak se vede Havelkovic v Ra-

kovníku, ani jsme nevěděli, nám posud tamodtud nepsali; že nebudou spokojení, dá se snadno soudit, je to pro něho přec jen malá služba, jak v příjmech, tak v hodnosti, ale co dělat, musí přece vyčkat. — Nyní musím Vám psát, jak se nám vedlo, co jsem Vám byla psala. Co se týká hmotného žití, není co chválit, je zde draž a draž, takže mnohem levněji v Praze živu být. Chlapce máme nyní oba v Praze zase u Šumavského, neboť tam jsou nejlépe schováni. Někdo by nám namítal, že nám toho není potřeba, an zde reální školy máme, ale Vy to zajisté uznáte, že to potřeba je, chceme-li aby se děti něčemu naučily. Zde učí na reálce knězi, a není co chválit, potom by se ještě museli němčinou trápit; malé děti učí se pouze česky, ale učitel je hňup, sám nic neumí, a tak by člověk nad tím učením zde zplakat mohl, kdyby nebyla naděje, že tu navždy nejsme. Nyní bychom záhy odtud dostat se mohli, ale do ciziny — beztoho Vám to píše muž, tedy se o tom nezmiňuju, jen to, že nemám pražádnou chuť jít z Čech; ani nám k tomu nikdo v Praze neradil. Je to těžko dostat se potom zase nazpět; mám ale velkou naději, že tam Němec nepůjde, byť i měl teď trochu chuť. V Praze seznala jsem profesory Purkyněho a Hanuše i rodinu, a byla jsem velmi přátelsky a srdečně u nich přijmuta. Hanuš je rázný upřímný člověk a horlivý Čech, a jeho rodina je rozmilá; já si představovala Purkyněho co přísného divného, ale to je člověk jako děčko přívětivý a upřímný, ani by člověk na první promluvení nepomyslel, že je to ten proslavený po celé Evropě fysiolog. Take jsem obědvala u Staňků s Kollárem, který vrací se z Meklenburska v Praze se zastavil; paní a dcera byly s ním. Choval se ke mně velmi srdečně, a on jediný schválil naše stěhování do Slovenska. Konečně když jsem chtěla odejít, dostala jsem cholerinu a musela u Šumavských týden v posteli přeležet; kdyby bylo zle bývalo, šla bych byla do nemocnice, ale tak to přešlo, jenže jsem špatně

vyhlížela, když domů jsem se vrátila. Vůbec mně nechce sloužit zdejší povětrí, já zde schudla na těle velmi, ani dětem zdejší pohoří tak nejde k duhu jak bavorské. Dorinka je zdravější, rány se jí zavřely zcela. — Klácel nebyl zde, nemůže se od té redakce vypravit; chudák zkusí. Chtěl být profesor a doufal přece v slib Thuna, ale nyní dověděl se, že již není s profesurou nic, an vystoupil proti Vídenskému Denníku. Co tomu říkáte? — Měla bych Vám mnoho co povídat; možná že se brzy uvidíme, a potom ústně více, ono se nedá vždy všechno psát. Pozdravujte všechny dobří přátele, vždyť víte koho. Buďte zdrav a polibte Katinku od nás všech. S úctou Vaše

Božena.

Dostala jsem z Prahy list, v němž se mi také píše, že posud paní Čelakovské není lépe. Správa ta velmi mne ulekla, neboť jsem žila v tom domnění, že je Tonince lépe; prosila jsem Tě, abys mi dala vědět, kdyby se mělo Tonince zhoršit, že si mi ale žádnou správu nedala, byla jsem jista, že je lépe, a proto také nechci ani té správě úplnou víru dát, dokud od Tebe nedostanu list. — Jen, prosím Tě, dlouho neotálej! Když jsem z Prahy jela na tom očištcí — to jsem tam pokřtila Stellwagen, bylo mi v noci dost darebně a prášky musela jsem třikrát za noc brát, ale ráda jsem to všecko trpěla, jen když měla jsem naději být za několik hodin doma, kamž jsem se take šťastně před polednem dostala. Muž se mne lekl, že špatně vyhlížím; as týden byla jsem ještě churavá, teď ale jsem zase zdráva a mnohem lépe vyhlížím než dříve. Za několik dní po mém příjezdu přišel také dekret mému muži, že je ustanoven za komissara první třídy se 600 sty a náhradu na cestu do Uher; že však má čekat, až dostane opět nou správu, do kterého města se má dostat. Nyní teprv je na rozpacích, má-li jít, nemá-li jít; co se týká pouze jeho osoby, to by ovšem bylo k dobrému, neboť by tam zajisté brzy povýšení většího dosáhl. Jedná se tu hlavně ale o děti, zdali pro ně byla by tam příležitost ku vychování? Zdali tam jsou dobré reální školy a učí-li se v nich slovensky; a kde? — Jeden radí, druhý zrazuje; — věru je to těžká věc. Já bych ráda nešla z Čech, toť snadno uvěříš, ale nechci přece radit, aby nechodil, neboť kdyby slyšel později, že se tam jiným dobře vede, dělal by mi

předhůzky; raději tedy mlčím. Půjde-li on, půjdu take; vždyť o několik let nebude zle, něco zkusíme zase a uvidíme, a když budeme se Slováky dobře zacházet, budou nám také přát. Vždyť on český sedlák je take nedůvěřivý, nepřeje pánům, a přece nás měli rádi, když se přesvědčili, že jsme k nim upřímní, tož by zle bylo, aby Slovák byl horší. Co se týká Maďarů, inu to nebudou snad tak zlí, jako se to dělá, ostatně jsme již trochu ostrílení, zde v Liberci je dobrá škola. Který Čech vydrží mezi Libereckými Němci, ten nemusí se bát ani Maďarů; a kdyby jinak nebylo, budeme se chovat dlé Havlíčkové rady. — Ty dni stálo v Pražských Novinách německých, že přijde můj muž do Jagru; poněvadž to byl článek jako ouřední, zadal hned protest, tam že nepůjde; nedají-li ho do míst, které si byl určil, že mohou ten protest zrovna jako poděkování se přijmout. Nyní musíme čekat — Kdyby měl Němec jít, chce abych já as půl roku s dětmi v Praze zůstala, aby se ze škol nevytrhovaly; já ale z mnoha příčin nechci k tomu svolit, nevím tedy ještě, kdo vyhraje, já nebo on. A což Ty, Lotinko, se nebojíš vojny? Nás tady snad co nejdříve vyženou, 8000 Prusů je již v Zhořelici a ustavičně se k hranicům stahuje více a více vojska; my se ale posud nebojíme těch mraků! — Měli jsme zde pěší vojsko, od pluku Švarcenberkova; najednou, je tomu as týden, přišel rozkaz, aby táhli do Josefova. Sotva ale přišli do Jičina, přišel rozkaz, aby se obrátili a v čerstvém pochodu opět k Liberci táhli; jen ale došli chudáci do Turnova — nový rozkaz — aby tam čekali na další správy, mají-li dále jít. Věru ti nahoře si počínají, jako by z Kateřinek byli utekli. Co tu zbytečných útrat, co týrání lidu! pro nic a za nic. Bylo by ale dobře, když tomu tak chtějí, aby jim ti Prušáci tam v Hessích notně vyprášili. Co se o tom v Praze soudí? Zdejší kupectvo věsí hlavy, to je zlé znamení. — Někteří praví, nejdéle za tři měsíce že musí vypuknout státní bankerot. Pěkné vyhlídky. — Bavíte

se posud v nedělních besedách? — Ty besedy, ty Ti závidím! Já sedávám v neděli v pokojíku samotna, a když nepíšu, dívám se z oken na ten Ještěd, který má tvář tak zamračenou jako já; má pořád závoj, jako by se styděl, že mu hlava sbělela. — Všecko se to mračí, příroda i lidé! — Pozdravuj srdečně milou rodinu Hanušovic, upamatování na ně je mi velmi milé. Ona tak něžná, dobrá, srdečná, že mně to chvílema nutilo k srdci ji přivinout co sestru milou. Jeho mužná postava, ta rázná jasná tvář tak na mě hned na první pohled působila, že bych ráda byla mu řekla: bratře, zde má ruka a mé přátelství! — Ale co by tomu byla etiketa řekla — Ta byla by můj srdečný cit zavrhla a usoudila, že jsem z amerikánských pralesů. Ovšem byli jsme tam u Tebe, mezi sebou, ale nic platno, ta ostychavost, abychom se proti formám společenského života neprohřešili, ta na nás již lpí, a nemůžeme se jí sprostít ani mezi svými. Proto je mi těsno jak v skřípci v těch tak zvaných „Gesellschaft“; já jsem dítě vyrostlé v svobodné přírodě, neznám ty pravidla a formičky společenské a lehko zavadím o to neb ono, a jsou místa, kde se takovýto přestupeček považuje za hřích velký, — však sama zajisté také přesvědčena jsi, že tomu tak je. — Vyřiď též mou úctu panu profesoru Purkyně; až se zase jednou do Prahy podívám, musím se ho zeptat, proč mi nevypravoval o své příhodě na železné dráze v Moravě, je čtverák. Já se věru bála, že je nějaký mrzouš přísný, — a jaký to přívětivý srdečný muž — s potěšením věru vždy o něm mluvím. Pozdravuj a líbej srdečně mou drahou Katinku, a úctu mou vyřiď ostatní rodině; piš mi brzy, neotálej jak obyčejně, abych věděla brzy, jak se mé ubohé Tonince vede. Ach věř mně, že bych mnoho obětovala, kdybych s to byla pomoci jí; a co trpí a zkusí Čelakovský a ty děti, věř mi, že pomyšlení na ni vždy mou duši zarmoutí, líbej je všecky a pozdravuj; ještě jednou prosím tě piš, a máš-li sto výmluv napohotově jak

obyčejně, ujišťuju tě napřed, že ani jedna nebude mít platnost u mě. Když víc psát nemůžeš, tedy napiš jen těch několik slov: jsme zdraví, není již zle — budu vědět že je lépe. A máš sekretářku doma, není výmluvy. — Pozdravuj milého Tvého pana manžele, polib rodinu Tvou od největší do nejmenšího, a zůstaň zdráva. Líbá Tě

Tvá upřímná

Božena.

Právě slyším, že přitáhlo 3000 Prusů do Seidenbergu, as 6 hodin cesty odtud na samé hranici. Snad budeme muset co nejdříve utíkat, k Vám do Prahy, na hora nemůžem, je tam sněh.

Velectěný pane!

Kdyby mne byl přítel Klácel neujístil, že se mohu k Vám s úplnou důvěrou beze vší ostýchavosti obrátit, nebyla bych se nikdy osmělila s listem Vás obtěžovat; spoléhajíc jediné na jeho slovo, doufám tedy, že nezazlíte mi, když nejen s listem, ale i prosbou k Vám se obracím.

Známo Vám, že je můj muž komissarem při finanční stráži, nevím zdali p. Klácel kdy o mém muži s Vámi mluvil; nebude Vám snad dost málo znám? — moje posouzení zdálo by se zase stranné — byste tedy přece poněkud seznal, co o něm soudit máte, chci podotknout, co o něm vyšší jeho představení (naskrz Němci) a jeho nepřátelé soudí: In seinem Amte ist er redlich, pünktlich, geschickt, niemand kann ihm etwas nachsagen, er ist ein braver Beamte, aber ein unruhiger Kopf ist er, ein überspannter Čech; er bekümmert sich um Sachen, um die sich ein Beamte *nie* bekümmern soll um Staatseinrichtungen; in Religionssachen mischt er sich — überhaupt diese nationalen Tendenzen, diese Freiheitsideen, — das sind lauter Sachen, um die sich ein kaiserlicher Beamte nie bekümmern soll und wenn er es nicht lässt, nun dann wird er sehen, wie er auskömmt.“ — Z těchto slov poznáte, do jakého počtu úředníků mého muže počítati můžete, i snadno uvěříte, když povím, že navzdor všemu namahání získati si důvěru těch pánů svým namaháním v službě, pražádného uznání nedošel. Rázné svobodomilovné smejšlení, spravedlivé a neohrožené zastávání se národnosti české zatemnilo všechny ostatní zásluhy jeho u našich temnomilých byrokratů.

Syt jsa tedy všelikého pronásledování, hněviv nad ne-
spravedlností těchto pánů — kteří leckterému úředníku da-
rebnému, který by nezasluhoval zastávat službu velobecní,
všelikých výhod poskytují, kdežto jemu ani tu nejspraved-
livější žádost nevyplní — věda konečně, že by se teprv po
letech povýšení a to malého dočkal, umínil si, když přišlo
provolání na úředníky hlásiti se do Uher, též žádost za-
dat; což skutečně i učinil. By nemusel se na vlastní útraty
stěhovat, žádal pouze za komissara první třídy se 600 sty,
— (zde máme nyní 500) — a náhradu na cestu; mimo toho
podotknul, že jen do slovenských krajín přesazen býti
žádá, a poněvadž má děti, kteří vyšší školy potřebují, že
prosí, do míst Břetislavi, Nitry, Trnavy aneb Štavnice
kdyby přijít mohl. Udělal to můj muž z nespokojenosti, a
nemyslil ani vskutku, že by ho tam dali; avšak ty dny při-
šel mu dekret, že je ustanoven za komissara I třídy se 600
sty — provisorně — přiměřenou náhradu že dostane na
cestu a místo vykázáno mu Jager. Nevzal se tedy žádný
ohled na jeho žádost! — Nelíbilo se to mému muži ani mně
jít tam mezi ty pouhé Maďary, to daleké stěhování a kraji-
na také nezdá se být tak zdravá jako výše v Tatrách. Zadal
tedy protest, do Jagru že nemůž jít; za jedno že není mo-
cen maďarské řeči, a s lidmi nemohl by tedy v jich řeči vy-
jednávat, za druhé že má děti, kteří potřebují školy a též
jen česky a něco málo německy rozumí; nemohl-li by se
vzít na jeho žádost dát ho do slovenských krajín žádný
ohled, že je přinucen poděkovat se a zůstat prozatím v Če-
chách. Tak ta věc nyní stojí; posud nevíme, jak to vypadne.

Prosím Vás tedy pane, kdybyste mi tu přátelskou službu
prokázal a poptal se, jaké by přece postavení ouředníků na
Slovensku bylo; zdaliž tam drahé živobytí, nábytek, byty,
a jak to je se školami. Máme dva chlapce v Praze, jednoho
v 3tí třídě v Budči, staršího v reálce české v I. roku; dvě
menší jsou doma; proto přáli jsme si do Břetislavy neb těch

druhých větších měst, doufajíce že by tam reálka byla a příležitost k dalšímu jich vychování. Kdyby nevadila neznalost řeči maďarské, bylo by ovšem nejlépe snad v Pestu. Když byste uznal a radil nám, abychom tam šli, tedy prosím snažně, zdali by Vám možno bylo, byste buď sám, buď skrze jiného dobré slovo stranu žádosti naší pronesl u referenta těch záležitostí ministerního raddy *Kreisle*, aby výrok svůj změnil. Pan Kollar, s kterým jsem se v Praze sešla, radil nám, abychom tam šli, ale on co Slovák je stranný rádce; možná že on by se mohl někde přimluvit, ale netroufala jsem si s prosbou obtěžovat ho. Kdyby peněz nazbyt vždy bylo, snad bych se byla buď sama, buď můj muž do Vídně podívali, ale když není ani těch papírů! —

Mnoho od Vás žádám, a skoro bojím se, že rozhněvala jsem Vás, an neznámá jsouc Vám, s tolikerou žádostí Vás obtěžuju. Spoléhám se na slovo Klácelovo. Srdečný pozdrav všem Slovanům od nás! Můj muž vzkazuje svou úctu Vašnosti; prosím byste i milou choť svou ode mne srdečně pozdravil.

Doufajíc že mne v přízni své zachováte, zůstávám s úctou Vaše přítelkyně

Božena Němcová

V Liberci $\frac{17}{11}$ 1850.

Velectěný pane!

Nedávno byla jsem v Žitavě a tam měla jsem příležitost sejít se s jistým Morávkem, potomkem Českých vyhnanců. Je zahradník a spisovatel; sepsal několik novel, básní, popsání Oibinu, popsání Žitavy s obrazy a historii Českých vyhnanců. On sice umí česky číst a rozumí tomu, než mluvit nezná již, protože také německy píše. Je to podivný člověk, a na první pohled neřekl byste, že to spisovatel. Má velkou sbírku peněz, něco starožitností, dílem co byl dostal, dílem v okolí Žitavském a na Oibinu sám byl vykopan. Mimo toho má knihovnu as 300 sv. silnou; je v ní větší díl českých kněh, které byl buď po otci zdědil buď zkoupil z Českého kostela Žitavského nedávno prodaného. Nejstarší knihy — jak mi povídal — jsou: postilla ve třech dílech od kněze Martina Filadelfa Zámrského, znovu vytištěna léta Páně 1601. v kurfirštském městě Dražďanech nákladem Daniele Sedlčanského impresora a měštěnáina Starého města Pražského u Jeroníma Šice dvorského impresora. Kniha je vázaná v kůži s železnými záponami a dobře zachovaná. Druhá má název: Pravidla služebností Cirkevních, shromažděné, spravené a složené od kněze Tobiáše Závorky Lipenského, děkana Doubravnického, léta Páně 1607. Ptal se mě Morávek, zdali jaký exemplář těchto kněh se v Pražském Museum nachází? Já nevěděla jak mu odpovědět, ale slíbila, že se zeptám; domlouvala jsem, aby pěknější věci z těch sbírek dal do Pražského Museum, aby se to nedostalo někdy do rukou nezasvěcených, a k zničení nepřišlo. — Něco poslal lonského roku do

Drážďanského Museum, ale již prý tam nic nepošle, a raději prý to dá do Prahy. — Prosím rače mi vzkázat, zdali ty knihy znáte a měly-li by jakou cenu pro Museum; snad by je dal Morávek. Můj muž poví Vám o něm více. Povídal mi, že v staré Žitavské bibliotece mnoho starých a vzácných českých kněh se nalézají; také historie Žitavy psaná od městského písaře Vubína, dílem česky dílem latinsky. — Je Vám snad známá Žitava? — Škoda že tak mnoho našich starých památek v rukou německých se nalézají, kteří si toho ani nevšímají.

Srdečný pozdrav Vaší milé choti! Buďte zdrav! S úctou zůstávám vždy

Vaše

Božena Němcová.

V Liberci 18²¹/11 50.

Přijmi, Veroniko milá, sesterský pozdrav na přivítání do našeho spolku bratrského! Je to malý spolek, avšak doufejmež a pracujmež k tomu, by se zmahal. Smutný úkaz to, že spolky k záhubě lidstva utvořené lépe se daří, než takové, které si za úkol vzaly lidstvo v lásce jednotit a spojovat! List tvůj, sestro milá, byl mi velmi milý, nejen že mě o jednu sestru bohatší učinil, ale že sestra ta Moravanka je! Ty zajisté uhadneš, proč to povídám. — Píšeš že dávno již chtěla jsi psáti mně, zdálo se ti, že ač rovny jsme sobě v smejslení, přece já skutky svými daleko předčila jsem tebe — Nemejliž se, Verunko drahá, a nepřeceňuj zásluhy mé, nestav mne tak vysoko nad sebe, ale raděj přiviň v duchu k srdci svému a já ti upřímně vyznám, že vůle moje sice dobrá, ale skutkem že posud velmi málo jsem vykonala. Či kladeš tak velkou cenu na ty pohádky a ostatní maličkosti, co jsem napsala? —

Proto Verunko nechval mě nikdy, jsou to maličkosti. Povídáš, že jsem příkladem a slovem mnohé odcizené dítě národu získala, v tom máš pravdu; přálo mi štěstí, že jsem našla duše chytlavé, které mi porozuměly — a lehko bylo mi vykonat svatou tu mojí povinnost, kterou i ty ráda bys vykonávala — vím to — kdyby se ti příležitost naskytla. — Já mám denně příležitost, vykonávat tuto milou povinnost, neboť jsem matkou! I ty, Verunko, snad se ní staneš, a potom nebudeš více naříkat muset, že jsi na světě neužitečná! Nyní jsme, co se těch předností týče, srovnány! — Věř mi, Verunko, já skoro již na Vás Moravanky

nevrlá byla; měla jsem příležitost poznat několik Moravanek, ale jen jedna z nich nestyděla se mluvit moravsky, a jak se zdálo z přesvědčenosti milovala svou řeč a vlast; povzbudila ji k tomu, jak mi řekla, dcera profesora Lorenze. Ty ostatní nemohu chválit, jsou to duše odnárodněné, hloupé, který se nestydí hanbu kydat na národ svůj a kořit se cizotě. — Bohužel takových je i v Čechách ještě větší díl — Jedna paní ouřednice, rozená Moravanka, ta ač má muže horlivého Čecha, přece nanejvýše nenávidí vše, co českého, dítky nesmí mluvit ani sprostou češtinu ani moravsky, ba i čeládka musí se alespoň ty obyčejné formule učit po německu. Muž je nad tím nespokojen, nešťasten, ale co platno, musí poslechnout, co paní velí — a ta je z nobl klasy. V Moravě prý nikdo „aus der bessern Klasse“ nemluví moravsky, „nur das gemeine Volk“ — Bohužel jsem to také pozorovala, když jsem se po dvakráte v Brně několik hodin pozdržela. A ta nenávisť k nám Čechům, k těm pánovitým, falešným Čechům! Je to věc smutná a tím smutnější, an se mi zdá, že je hluboce zakořeněná i mezi sprostým lidem venkovským.

Jak mile překvapil mne tedy list tvůj, divko rozmilá, přála bych jen, by v nás obejmuli se v duchu oba národy; dokud láska nespojí národy slovanské, nezdá se mi, že by cos velkého vyvedli. — Stejskáš si, že stojíš osamělá, co sestra tvá zemřela; o kýmž jsme blíže, bych ti já v každém ohledu sestru vynahradit mohla, a ty mně též moji ne sice zemřelou, ale vzdálenou sestru vynahradila bys. Mám sice muže, ale bývají doby, kde nám ženského soucitu potřeba, muži nám zřídka kdy rozumí; zvlášt některý. Já sice Klácelovi, vše co na duši mám, povím a svěřím, ale tobě bych ještě více svěřit mohla. — Zdaž scházíte se častěji s bratrem Klácelem? — Já závidím ti, že můžeš být jemu tak nablízku, věř mu, Verunko, on je přítel upřímný, a nemám já milejšího nad něj. — Prosím tě vyzvěď na něm a piš mi co by

mu udělalo potěšení, jaký dar ode mě, ráda bych mu nějaký dar dala, a jsem v rozpacích co; avšak neprozrazuj mne. Ještě jednu prosbu; řeklo se mi, že v Brně látky na ženské pláště mnohem lacinější jsou, než u nás. Buď tak laskavá a poptej [se], zač je loket vlněné látky jednobarevné; ráda koupila bych si na plášť, a zdá se mi to u nás příliš drahé; stojí zde loket krátký 6 zl. v. č. Jen se ale nehněvej, že tě na poprvé komisemi obtěžu. Já se budu těšit, že mi co nejdříve odepíšeš, a zase tak upřímně, jako po prve. Buď s Bohem, a důvěřuj vždy v sestru tvou.

Vždy Tvá upřímná sestra

Božena

18 $\frac{25}{11}$ 50.

[ADRESA:]

Sestře Viktorce

Milá slečno

Budte tak laskavá a můžete-li, zapůjčte mi až do úterka 2 zl. stří. aneb 1. Potřebuju peníze a teprv dostanu je v úterý; nevím tedy ani, koho bych obtěžovala, Vy mně to nejspíše uvěříte a odpustíte. — Také Vás prosím, byste mi ještě dvě čtvrtce mouky k ostatní na dluh dala do úterka. Nemějte mi mojí žádost za zlé; srdečným pozdravem zůstávám Vaše

Bož. Němcová.

Prosím Tě, milá Lauro, půjde-li bratr Hanuš do divadla, řekni mu, že nechám prosit, aby tak laskav byl, vezme-li lístek k sezení, by též jeden pro mě vzal; má-li však již lístek, tedy aby tak laskav byl a jen pro mne se zastavil, já bych si pro lístek poslala. Neráda jdu do divadla sama. — Jak si přežila dnešní noc s Tvým nemocným děvčátkem, je jí lépe? — Já toužím s Tebou promluvit, bychom více a více seznaly se a k sobě přilnuly. Vid' že dovolíš, bych zítra večer k Tobě si opět zašla! —

Tvá Božena.

V Praze 18 $\frac{22}{1}$ 51.

Ač bych ráda již opět list od Tebe v rukou měla a v něm pokračování života Tvého mladistvého, přece nebylo možná dříve Ti psáti; ani nevím, co to v té Praze za dusivé povětrí, které mně nikterak nechce jít k duhu. Jsem zde velmi nespokojená, a kdyby nebylo rodiny Hanušovic, věru bych nevyšla z domů; není to již jak to bývalo, a co se mi zdálo před několika léty krásné, ideální, to, jak nyní vidím, je také jen líčená prázná forma, takže divím se, jak jsem je mohla kdy za něco jiného držet. To mi věř, Verunko, já vždycky okřeju, když setkám se v životě s pravým přirozeným člověkem! Zdá se mi, že dobře mi rozumíš, a že i Tobě tak je, neboť z Tvého listu soudíc, poznávám, že ta společnost lidská všude je stejná, sice bysi nemusila byla tak dlouho hledat duši soucitnou, stejně smejšlejší! — Tvá důvěra velmi mne těšila, i milo mi bylo, že tak vroucně ke mně se tuliš, Tvou zemřelou milovanou sestru ve mně nalézti doufáš! Nevím co tě k tomu pohnulo, že tak *úplně* ve mě doufáš, neboť ač já Ti důvěrně vešla vstříc a ruku Ti podala, přece neznáš mne zevrubně a snad až mne poznáš osobně, nebudu Ti již tak milá! Ale klamu se neboj, Verunko, lásku upřimnou, soucit vřelý vždy najdeš u mne, a možná-li mi bude, vynahradím Ti Tvou Marii, kterou tak vřele oplakáváš; ovšem kdybychom byly u sebe, bylo by to zcela jinak, tuť by si vždy mohla útěchu hledat na srdci mém, těšily bychom se aneb spolu si poplakaly. To písmo sebe vroucnější nevynahradí živé slovo. Snad se to stane, co si přejeme, totiž poznati se vespolek, až pojedu

do Uher, nač se věru již těším. — Jen si mne nepředstavuj jako nějaký ideál, abys potom se nezklamala; co ti mužští o mé osobnosti soudí, to nebudu Ti opakovat, ti nás obyčejně obelhávají, jednou z nás anděle, po druhé ďábly tvoří, jak se právě dlé jich rozmaru chováme, ale lidé hodnověrní praví, že mám tvář jak se říká dobrou, a velmi upřímné přívětivé oči. — Tedy se Ti snad také budu osobně líbit; není ten zevnějšek věc jen vedlejší, to zajisté víš a proto jsem to o mé osobě podotkla. Někdy ovšem ten zevnějšek tuze šálí, ale nezkalené bystré oko pozná brzy co zlato a co sprostý kov! — Já se velice těším na Tvůj životopis; tak jako ty, sestro, naříkají mnozí na to převrácené, nepřirozené vychování; mohlo z nás být něco jiného, kdybychom byly měly lepší zřízené školy. A posud co se stalo v tom ohledu? — Dávají flastríky brzy sem, zase tam, jednu ránu zahojí, a deset jich nechají otevřených, ale tam kde kořen pravé nemoci obce, tam se nikdo neohlédne. Já také více po německu vychována jsem byla, a jedině moje babička, taková upřímná staročeška, jakých posud leckde nalézáme po Čechách, jenže si jich nevšímají, ta napomínávala mne k lásce k vlasti, povídávala děje z historie České, nejraději o Libuši a Přemyslovi, a hleděla vždy zošklivit mi němčinu. Dokud jsem byla malá, poslouchala jsem ji, ale jak jsem dorůstala, opírala jsem se proti tomuto brojení na němčinu, zastávala jsem ji, neboť jsem velké zalíbení nacházela v knihách německých a to české čtení a ta řeč zdálo se mi tuze sprosté. Mluvila jsem sice více a lépe česky než německy, ale ta němčina se mi přece lépe líbila. — Byla jsem již kolik let vdaná, když se mi dostaly do rukou „Spisy Tylovy“, ty mi hnuly srdcem, a živě mi na mysl uvedly dobrou mou babičku. Stála přede mnou skvěle, krásně, co obrázek prosté upřímné lásky vlastenecké. Upomínky na moje dětská léta obživly jasně v duši mé, slyšela jsem všeka ta slova a srdečná napomínání, přemítala v mysli

mé a uznala pravdu jejich. Tak poznenáhla upevňovala se ve mně láska k jazyku mateřskému a k národu, z něhož jsem pošla. To vlastencování však, to koketování vlastenecké našich děvčat, to se mi do duše protiví; každé třetí slovo je „láska k vlasti“, je to samá mašlička červeno-modrá, bílo-červená, bez které kdyby na ulici se ukázaly, myslely by, že česká zem zkázu utrpí, a když to blíže poznáš, vidíš holou práznotu, nic než přetvářku. — Slyšela a četla jsi beztoho také o tom ústavu dívčím paní Amerlingové; kladly jsme velké naděje v ní, ač kdo ji lépe zná, předpovídal, jak to vypadne. Učí se tam ty děvčata toho mnoho, jen že ze všeho nic nevědí, a to, na čem všechno záleží budoucí naše blaho, na to se nehledí. Když se má duše kazit, ať se to stane po česku nebo po německu, co na tom záleží, ba skoro lépe, aby to po německu stalo se, snad by se to dětí tak nechytlo. Jesuita vládne paní Amerlingovou, Amerlingová zase ústavem, kde se vychovávají ty naše naděje! Nemusím ti dále vykládat, jaké to bude vychování, kde se vloudil jesuita. — Bída je to, má drahá duše, velká bída! — Děkuju Ti za ochotnost s jakovou si mně chtěla látku na plášť koupit, bylo by to lacinější u vás přišlo, ale nechám si ještě ten rok to co mám; měli jsme velkých výloh. Buď zdráva a piš mi brzo; já nenechám tě po druhé tak dlouho čekat na odpověď. S vroucím políbením zůstávám vždy tvá sestra

Božena

VÁCLAVU HANKOVI

Velectěný pane!

Potřebuju Včelu od r. 1846 a nemohu jí nikde dostat; prosím tedy uctivě, je-li dovoleno, by Vašnosti na několik dní z biblioteky ste mi jí zapůjčil.

Za obdržené pěkné básně *prozatím* jen díky vzdávám, co nejdříve se však ústně poděkuju. S úctou zůstávám

Vašnostina služebnice

Božena Němcová.

18 $\frac{27}{1}$ 51.

[ADRESA:]

Jeho Blahorodí Pánu panu Václavu Hankovi.

Bratru Ivanu.

Kdybych nevěděla z vlastní zkušenosti, že slova, jimiž dle zvyku obyčejně přátele snaží se srdce v smutku pohroužené potěšit, marná jsou, a ani jediný vzdech žalu nezastaví, také bych napsala ti, Ivane milý, několik těšících slov, ale marná by to byla snaha — jen tolik musím doložit, že mě ztráta Tvého milovaného dítěte smutně dojala; ačkoliv jsem sama ztrátu takovou nezakusila, přece mohu se vmyslit snadno v stav rodičů, jaký to pro ně žal, když jim krutá bouře nadějeplné kvítko tak pojednou zlomí. — Takové rány vyléčí jen čas, zvláště kde napomáhá silný duch! — Srdce ženské cítí déle takovou ztrátu. Již třičtvrtě roku tomu, co mi otec milovaný zemřel, a není možná, kdybych si to dost rozumně předkládala, bez slzí zpomenout, není možná přestat želet. Přeju jen, by se ti druhé dítky brzy uzdravily, aby to netrvalo tak dlouho jako s Klementkou; ta ubohá Laura, co ona zkusí s tím dítětem, a co ještě bude muset zkusit, nebo lékař povídá, že to může třeba ještě rok trvat, než se zcela uzdraví. — A přece měla ještě takovou péči o mě v mé nemoci, že nevím jak jí děkovat; těšilo mne to vaše bratrské účastenství, a když mi přinesl bratr Hanuš list od tebe neb Klácela, vždy jsem se potěšila. Tvůj plán o tom obecném bydlení, stravování se a t. d. je vyslovené přání moje, ale bratře Ivane, to bychom museli přec jen do té Ameriky! Či myslíš, že by to zde také šlo? Co by na mne přišlo, já bych vám neutekla, zdali byste ale Verunku k tomu dostali, to nevím. Že je to děvče takové jak píšeš, mrzí mě, a co ten Mikšíček, jak se mohla do něho

zamilovat! Běda přece, že ta láska slepá! Snad si dá říct,
možná že jí brzy uvidím, i vás všechny! Zatím s Bohem, co
nejdříve budu psát více.

Tvá sestra Božena.

Jak se mi tu daří a kdy se zase uvidíme, to ti, milá sestro, poví bratr Klácel; ale máš-li mě tak ráda jak pravíš, tedy nebudeš litovat cesty do Lednice, bychom se o půl dne dříve viděli. Přitom jestli si tam nebyla, uvidíš prý — jak Klácel praví — mnoho krásného, co nevidět často. Řekni matce tvojí, které mne odporuč, že jí nechám prosit, by nedělala námítky proti tomu a tě odpustila k tomu výletu, až do Brna přijedu, ústně se jí poděkuju. Doufám, že se s vámi — jestli nic v to nepříjde, dva dni pobavím ještě, než do Prahy odjedu.

S Bohem tedy a jestli tě nic důležitého nezdržuje, přijed' do Lednice. Líbá tě tvá upřímná

Božena.

Velectěný příteli!

Bratr Klácel vyřídil mi Vaše srdečné pozdravení a pozvání, bych se u Vás ubytovala při mé návštěvě ve Vídni. Nemínila jsem ject do Vídně, ale poněvadž můj muž z jistých příčin, které Vám ústně sdělím, si to přeje, musím tedy přece ject, a tedy pozvání Vaše s vděčností přijímám. Zítra, to jest 14ho, odjedu odtud a 15ho večer jsem v Pešti; tam také musím jít k jednomu pánu, a to mě zdrží, že nebudu moct nepřetrženě ject. Ráda bych ovšem byla jela z Peště do Vídně po párníku, ale sotva se to dá při mém vyměřeném již čase vyvést, poněvadž jak slyším jízda proti vodě dlouho trvá. Tedy nejspíš že z Peště po železnici opět pojedu a buď 16ho ráno neb večer ve Vídni budu, kde hodlám dva dni se pozdržet. Nebude-li ale jízda po párníku o mnoho déleji trvat, pojedu raději po vodě. To ostatní povím vše ústně; srdečné pozdravení Vám a ruku políbení Vaší paní mám vyříditi od muže. Srdečný pozdrav ode mě Vám i rodině Vaší! S úctou Vaše

přítelkyně

Božena Němcová

V Miškovci 18 $\frac{13}{5}$ 51.

[ADRESA:]

*Miskolcz in Ungarn | Wohlgeboren | Herrn Herrn Alois
Šembera | k. k. Professor an der Universität | in | Wien |
Landstraße | Ungergasse Nr. 364 | I Stock.*

6. června 1851.

Velectěný pane!

Přicházím se snažnou prosbou, kterou bych ráno byla projevila, kdybych se byla před tím cizím pánem nebyla ostýchala. Potřebuju nakvap 100 zl. stří., a stal by se mi veliký vděk, kdyby Vašnosti možno bylo mi je zapůjčit. Není to denní má potřeba, ale jeden dobrý známý, který je mému muži půjčil, když jel do Uher (poněvadž od aeraru málo dostal), je nyní nevyhnutelně potřebuje, a nerada bych, aby skrze nás škodu utrpěl. Můj muž doufal, že dostane cestovní útraty, které přes 300 stří. obnášejí, záhy, když se do Uher dostane, zatím ale slavný aerar posud mu je nevyplatil, což je věru hanba, jako by již peněz neměli, ouředníka vyplatit. Nevím tedy ani, na koho se právě obrátit, a doufám, že mi nezazlíte, když se obracím k Vám. Jak je dostane muž, s poděkováním je odevzdám; není-li to ale Vašnosti možno, račte jen vzkázat.

S úctou a láskou zůstávám Vašnostina služebnice

Božena Němcová.

Ta kniha je od Klácela, neráčíte ji již míti?

[ADRESA:]

Jeho Blahorodí Pánu, panu Purkyně zde.

ALOISU VOJTĚCHU ŠEMBEROVI
A JEHO CHOTI

Velectěný příteli i přítelkyně!

Vím že ste na mne kolikráte zpomněli, jak se mi asi vede, a snad — *snad* ste také někdy tichou předhůzku mi učinili, že tak dlouho o sobě vědět nedávám; kdybych to zúmyslně byla zanedbala, věru velmi nesrdečné, neupřimné bylo by to ode mě, an ste mne oba tak laskavě přijali a o mne se starali. Jediná příčina byla ta, že jsem posud nevyvázla z špitálu; Jaroslav ještě ležel, již zase lehla Dora a leží, tedy již od svatodušních svátků. Jaroslav se ale nyní silně zotavuje, jen že by celý den jedl; chodím s ním každý den na procházku a to velmi dobře naň účinkuje. Dorinka dostala silný prsní katarh, a od velké horkosti v hlavě rozjítřila se jí rána pod bradou tak tuze, že hned se podebrala a od té doby zase teče; lékař povídá ovšem, že to od horkosti, a že se to zase záhy zhojí, jakmile na zdravé povětrí přijde, ale já tomu jaksi nevěřím, an ze zkušenosti vím, jaká to neodbytná nemoc. Děvče je přitom náramně mrzuté, a ráda by z postele ven, kdyby mohla; doufám však, že jak se ten kašel zmírní a bude moct na čerstvý vzduch, i ta rána lepší se bude. Můžete si pomyslit, jaké to mám radosti; já sama nejsem, co jsem se vrátila, zdráva a i barvy nemám, nevím jestli tělesní mé choroby příčina v lekání, starostech, strachu a nevyspání leží, aneb ten pražský vzduch tak špatně na mě působí. Bohda že i to se podá — Muž se tenkrát s Jarouškem také náramně polekal, jemu bylo ještě hůře než mně, an ho neviděl a horší si vše představoval, než to vskutku někdy bylo. — On chudák velmi si nařiká na tu osamotnělost, ale zdá se mi, že ho nejvíce mrzí, že posud

neví, co se s ním dít bude, zdali se stane vrchním komissarem, čili ne, což bych vskutku si nepřála, neboť znám jeho povahu a vím jistě, že by to nesnesl a raději tam odtud utekl, než déle tam zůstal — a bez hněvu na to se díval, jak mu jiní sousta perně vymožené od úst berou. On by rád i v Miškovci zůstal, jen kdyby již byl vrchním komissarem. — Psal mi, že Vás žádal, byste mu sdělil, zdali je v návrhu čili není; — i já prosím Vás snažně, byste si neobtěžoval co Vám možno pro nás učinit; dobré slovo v pravý čas a na pravém místě pronešené může mnoho někdy. Vy to znáte všecko jak to jde, a kdo platí — Ovšem že by to bylo radno a prospěšno pro nás, aby se dostal brzy na Slovensko, ale všecko najednou nesmí chtít člověk dobýt, musíme raději dříve hledět k tomu, by se stal vrchním komissarem, a potom se zase může slovíčko promluvit. — Neopouštějte nás tedy a pomozte, kde budete moci. Panu Beckovi vyřídte mou úctu, jakož i ctěné rodině Kollarové! Obrázek jsem hned odeslala k Staňkovům a později o několik dní pozdrav všem od Kollarů vyřídila. Boženka je na venku, a pomalu se zotavuje. Paní Čelakovská je v lázních v Sternberku, ale včera slyšela jsem, že jí tak zle, že musel pro ní hned Čelakovský ject; ubohá paní, ona sotva dlouho živa bude, a je velice ta rodina k politování. — Je mi líto, že jsem nemohla se u Vás déle zdržet, a seznat trochu ten slovanský společenský život ve Vídni; byla to trudná cesta z Vídne, nejínák jsem myslela, než že chlapec již mrtev bude. Klácel mne vyprovodil do Třebové a těšil všemožně, ale co platno, já se nemohla upokojit, a když jsem již dojela domů a na schody k bytu šla, myslela jsem, že nohy pode mnou klesnou úzkostí. Ale byl špatný ten hoch tuze, neznal nikoho, neslyšel, nemluvil a to trvalo s ním ještě více než týden, že nevěděl lékař, zdali zůstane či ne. Ale teď je zase zdráv, jenže slabý. — A jak se máte Vy i rodina? — Doufám že ste zdrávi všickni. Polibte ode mě

i dětí mých dobré Vaše dítky, a těšilo by mě, kdybych se zase někde s Vámi shledala. Prosím Vás take, milá přítelkyně, jestli jsem přece někde v koutku u Vás moji vlněnou escharpu nenechala ležet, někde za divánem? — Nevím věru, kde jsem o ní přišla; z Pestu měla jsem ji, to vím, i na dráze ve Vídni a zdá se mi že v tašce, co jsem v ruce nesla. Ale dále upamatovat se nevím nikterak, v tom leknutí byla jsem potom tak zmatená, že nevím jestli jsem ji u Vás kam položila aneb ne. — Nehněvejte se však na mě, že Vás ještě s takou věcí mrzím; já bych se ani nezmínila, ale vím že se někdy věc pohodí aneb někam zapadne, kde by jí nikdo nehledal. Když není k nalezení, musím naříkat jedině na svou neopatrnost a pomatenost, která i vinna je, že Vás ještě tím obtěžuji. — Přeju Vám, byste i s rodinou stále zdrávi zůstali, to ostatní se vše poddá. Srdečně Vás pozdravujíc, zůstávám s úctou Vaše upřímná přítelkyně

Božena N.

Jakpak se těší Zdenčička s fortepianem? — Až se zase sejdem, budu se těšit, že mi zahraje a zazpívá nějakou hezkou píseň. —

V Praze dne 25/6 51.

Přiložený lístek je rukopis Máchův.

V Praze 18 $\frac{26}{6}$ 51.*Milý příteli!*

Nemohu té příležitosti nepoužít, bych Vám nejen pozdravení vzkázala, ale i napsala; pozdravení srdečné a políbení celé rodině Vaší. Jak se máte všickní? — Že se rodina Vaše pilně množí, to slyším; nu co škodí, jen když je všechno zdrávo, to je radost vidět kol sebe to mladé nadějně pokolení hemžit! — Domažlice se změnily jak slyším velmi, máte tam živo a veselý společenský život; jestli i svornost, „ta mocná páska“, jak často zaznívalo v staré besedě, mezi ním panuje, tedy jen přátelům mohu, že se tak stalo, neboť slouží to vždy k prospěchu města. Já žiju zde jak vdova, chodím jen k starým známým; ale návštěv mám dost, jenže se mi časem přece stýská. Inu to víte, jak to je — Take nejvíce docházím a nejraději k professoru Hanušovi, v jehož paní mám přítelkyni milou a velmi vzdělanou a v něm přítele dokonalého; i Purkyně velmi často ke mně dochází. V Máji byla jsem v Uhřích u muže; rádi bychom, kdyby nás dali na Slovensko, bych mohla s menšími dětmi k němu, neboť to dvoje hospodaření stojí mnoho peněz, ale teď to nemůže být. Tam jsou školy jen maďarské a v gymnasium jsou profesori františkáni, náramní hlupáci. Snad se to nyní přece změní, že by nás dali někde blíže Břetislavy. Muž je zdrav, a kdyby nebylo té osamotnělosti, byl by spokojen; víno mu dobré svědčí, i mně dobře chutnalo, zvláště když jsem byla pozvána do jednoho sklepa, kde jsem okusila spravedlivé Tokajské. To je ale to jediné, co tam laciné, víno totiž, ostatně taková drahota jako u nás; a některé věci jako šatstvo ještě dražší. Život tam

zcela jiný než u nás, jak domácí tak veřejný, ale jsou dalece pozadu ti Maďaři; ale dobří lidé, a kdo jim umí vyhovět, nenajde lepšího člověka; ovšem že také su[ro]ví a zdivočili jsou, ale není div, když ta jejich bývalá vláda při vší svobodě o ně pranic nedbala, a sami aby se byli přičinili, k tomu jsou příliš liní a pohodlní. Slovák je čistý ve všem, přičinlivý, pilný člověk, proto také více má peněz při vší chudobě než Maďar. Měla bych celý den co povídat — ale Vás by konečně omrzelo číst. Jestli přijedete někdy do Prahy a já zde budu, navštivte mě. Nyní se poroučím do Vaší další přízně a přeju, byste zůstal zdrav i rodina Vaše.

S Bohem! Vaše přítelkyně

Bož. Němcová

[ADRESA:]

*Blahorodému / Pánu panu Antonínu / Klementovi.
Dru lékař / ství / v / Domažlicích /*

V Praze 18 $\frac{26}{6}$ 51.*Milý příteli!*

Nemohu té příležitosti nepoužít, bych Vám nejen pozdravení vzkázala, ale i napsala; pozdravení srdečné a políbení celé rodině Vaší. Jak se máte všickni? — Že se rodina Vaše pilně množí, to slyším; nu co škodí, jen když je všechno zdrávo, to je radost viděl kol sebe to mladé nadějně pokolení hemžit! — Domažlice se změnily jak slyším velmi, máte tam živo a veselý společenský život; jestli i svornost, „ta mocná páska“, jak často zaznívalo v staré besedě, mezi ním panuje, tedy jen přáteli vám mohu, že se tak stalo, neboť slouží to vždy k prospěchu města. Já žiju zde jak vdova, chodím jen k starým známým; ale návštěv mám dost, jenže se mi časem přece stýská. Inu to víte, jak to je — Take nejvíce docházím a nejraději k professoru Hanušovi, v jehož paní mám přítelkyni milou a velmi vzdělanou a v něm přítele dokonalého; i Purkyně velmi často ke mně dochází. V Máji byla jsem v Uhřích u muže; rádi bychom, kdyby nás dali na Slovensko, bych mohla s menšími dětmi k němu, neboť to dvoje hospodaření stojí mnoho peněz, ale teď to nemůže být. Tam jsou školy jen maďarské a v gymnasium jsou profesori františkáni, náramní hlupáci. Snad se to nyní přece změní, že by nás dali někde blíže Břetislavy. Muž je zdrav, a kdyby nebylo té osamotnělosti, byl by spokojen; víno mu dobré svědčí, i mně dobře chutnalo, zvláště když jsem byla pozvána do jednoho sklepa, kde jsem okusila spravedlivé Tokajské. To je ale to jediné, co tam laciné, víno totiž, ostatně taková drahota jako u nás; a některé věci jako šatstvo ještě dražší. Život tam

zcela jiný než u nás, jak domácí tak veřejný, ale jsou dalece pozadu ti Maďaři; ale dobří lidé, a kdo jim umí vyhovět, nenajde lepšího člověka; ovšem že také su[ro]ví a zdivočili jsou, ale není div, když ta jejich bývalá vláda při vši svobodě o ně pranic nedbala, a sami aby se byli přičinili, k tomu jsou příliš liní a pohodlní. Slovák je čistý ve všem, přičinlivý, pilný člověk, proto také více má peněz při vši chudobě než Maďar. Měla bych celý den co povídat — ale Vás by konečně omrzelo číst. Jestli přijedete někdy do Prahy a já zde budu, navštivte mě. Nyní se poroučím do Vaší další přízně a přeju, byste zůstal zdrav i rodina Vaše.

S Bohem! Vaše přítelkyně

Bož. Němcová

[ADRESA:]

*Blahorodému | Pánu panu Antonínu | Klementovi.
Dru lékař | ství | v | Domažlicích |*

V Praze dne 29/7 51.

Milý Ivane!

Pozdě odesílám Ti tu pro kalendář slíbenou pohádku; nechtěla jsem ji ani již poslat, poněvadž jsem teprv z obsahu shledala, že by přece pro Koledu vhodná nebyla, ale Ty myslil by's, že jsem mluvila jen tak do větru, a proto tedy posílám ji, aby's přesvědčil se. Můžeš ji dát potom Klácelovi, on mi ji pošle po příležitosti nazpět; chtěla jsem počkat, až sám do Prahy přijedeš, bych Ti to řekla, ale kdož ví budu-li Tě vidět. — Ve čtvrtek potkala jsem Hynka; ptám se ho, jestli nedostal od Tebe list, a on že ano, přiložil však hned k tomu, že se i Ty na mne hněváš, a na mou otázku proč, káral dále: že jsem i Tebe obelhala, že jsem lhářka, a že to bude přece jen nejlépe, když všeho necháme. — Přisvědčila jsem mu a odešla jsem, ale hněvem a litostí se mi oči zalily. — Když se ty zbytečné mrzutosti zprvu začaly, dlouho jsem se stranila Hynka, ale všechno to i jeho psaní, které nám psal, bylo mi prospěšným líkem, který mne zcela zhojil a osvobodil. — Později jsme se domluvili i vymluvili si a bylo dobře; tak to bylo mezi námi, jak to mělo vždy být, a myslela jsem, že to tak zůstane a že se i ostatní podá. — To druhé psaní Hynkovo bylo zbytečné i nešetrné; ale nechci o tom slov šířit; nyní tedy zase má se znovu začít, mám se zase znovu nevím z čeho očistovat? ne, už se mně ty ustavičné předhůzky, to hánění zprotivuje, omrzelo mne to, a neřeknu slova.

Když nechcete věřit, nemohu si pomoci, ač mi je to líto, protože se necítím tak vinnou, jak mne Hynek dělá, a zvláště nevím v čem bych Tebe byla obelhala — ale lhářku

nemůžete trpět ve vašem spolku, to jisto. — Že Tobě již nejsem tak milá, dobře pochopuju; Hynek tak pěkný obrázek o mně podal, že by's musel mít ke mně více důvěry a uplněji mne znát, abys mne ještě miloval a mohl uznat co pravda a co předsudek. Jeho déle znáš, jemu snáze uvěříš. — Ještě před nedávným jsem se těšila, že se do Prahy podíváš, často jsme s Laurou o tom mluvily, — velmi jsem se na Tebe těšila, — doufala jsem, že ty všeliké nedorozumění si vymluvíme — nyní ale nechci se těšit a oželela jsem vše.

Že Prahu navštívíš, o tom nepochybuju, neboť byla řeč o tom, že bude u Lotty přátelská schůzka — ale já Tě sotva uvidím. — Kdybys neměl se ke mně tak upřímně chovat jako při prvním seznámení se, bylo by mi to líto, a lépe když tě neuvidím. — Jak o mně soudíte, byla by to milost, abyste mne mezi sebe přijmuli, a já zase jsem tak hrdá, že bych to nepokládala co milost, ani jako takovou přijmout chtěla. — Na Tvůj poslední list dávno už byla bych odpověděla, ale Ty sám řekl si, abych toho nechala, až si ustně promluvíme; — byl mi milý, a začasť ještě přečtu si ho, je v něm mnohý trn, ale i mnoho růží. — Ty's milý, rozumný, šetrný přítel! — Děti mám zdravé; já ale nejsem tak zdráva, jak bych si přála, nevím jestli ta starost a ty všeliké trampoty vinny jsou, aneb to pražské povětří dušné, aneb dokonce jak Dr praví, že to od krve. Všecko mne mrzí. Chci se podívat na konec srpna někam na venek do Plzenska, jestli mně to pomůže; není to však ještě jisto, muž mi psal, že snad přijede v září na dovolenou, a kdyby přijel na začátku září, nejela bych, leč na konec měsíce, jestli přijede. Podívala bych se opět do krajiny, která mi tak milá, do okolí Domažlického, a to bych šla na hory; bydlela bych ve vesnici u známého sedláka, který chce pro mne sem přijet. Je to ale také s mnohými obtížemi spojeno, tak že nevím jestli se odhodlám. Jsi zdrav i rodina Tvá? —

Buď s Bohem! Řekla bych Ti, aby's mě alespoň pozdravoval někdy, bych viděla, že se docela nehněváš, ale snad by to bylo marné? — Čas ukáže, byla-li jsem hodnou být tvou sestrou! — Buď zdráv

BN

Dne 11/8 v 10 hodin večer.

Kdyby možná bylo, přání každé v skutek uvést, to bych nyní přála si, být u Tebe, bych Ti ústně povědít mohla, jak mne list Tvůj potěšil. Za každické srdečné slovo bych Tě zulíbala; — ty se usmíváš, vidí, výraz ten zdá se Ti trochu náruživý — ne, nemysli tak, Ty nevíš jak jsem želela Tvé lásky: zcela přirozeno tedy, že se raduji, vidouc že jsem ji posud neztratila. Že obraz můj trochu zastřen mlhou, a ne tak jasný, nemůže jinak ani být, doufám však, když budeš vždy mírně a nestranně soudit, že se opět zcela vyjasní a že zůstanem svoji. — Stranu Tvého příjezdu do Prahy úplně s Tebou souhlasím; ještě před nedávnem byla jsem v Záběhlicích u Laury, a deštěm zdržena, musela jsem tam celé dva dni i s dětmi zůstat. Žily jsme příjemně, trochu po olympicku, jenže bohy neměly jsme tam. Až dlouho do noci četla jsem Odysseu, a ještě jsme povídaly; i o Tobě byla velmi často řeč, a jak rozkošně budeme žít ty dny, co pobudeš v Praze. A hle! Hynkův ďábelský rozmar zkazil všecko, a jak vidím na dlouho. — Já vím kde to všecko vězí, ale nebudu o tom mluvit. Neviděla jsem H. od sv. Anny a lépe je tak, to ustavičné přetrásání těch zbytečných mrzutostí se mi už nanejvýše zhnusilo. Kdyby uměl H. být šetrným a mlčet, kdyby nechal těch úsměšných vtipů, mohlo by to pokojně se skončit, — ale to mu není dáno. Já zase prchlá jsem, a myslím si, že nemusím trpět bezpotřebné urážky, a tudy snadno mohlo by se stát, že bychom jsouce pohromadě sobě i Tobě radost pokazili. — Jestli nebude tedy jinak moudřejší, bude to rozdělení Tvé-

ho pobytí, den u H., den u mne, jestli Ti jinak moje domácnost překážet nebude. — Věř, drahý Ivane, že bych Tě už velmi ráda viděla, ale nechci mou touhou příjezd Tvůj zrychlit, neboť uznávám že lépe bude, když ještě počkáš. Jen to bylo by mi nemilé, kdybyste se s Němcem zde setkali. — Byť bychom byli i u Hanušů pohromadě, přece nevedla bych muže k nim; H. mi řekl, že on mne s mužem pospolu dokonce vidět nechce, a že si ani nepřeje s ním se kdy setkat. — Jaké by to tedy bylo; a i z mnohých jiných příčin bych si nepřála, abyste oba pojednou přijeli. — Potkávám zde jednoho muže, který Ti velmi podoben; když mi přijde znenadání vstříc, projede mi radostné uleknutí všechny údy, vždy myslím že Tys to. — — Tedy se Ti Viktorka líbí? No ano, že mladším se líbit bude, sama bych soudila, ale že mnohý řekne, že si mohl dát něco lepšího na místo pohádky, to též jisto. Chceš-li jméno mé dát, dej, mně na tom pranic nezáleží; obyčejně se nepodpisuju, nemám však příčiny tajit se. — Děti mám nyní zdravý, sama jsem teď také tak dalece zdráva; studené lázně mně dělají tuze dobře, a těch pilně užívám, dvakrát za den, jednou v řece, jednou doma. Když je teplý den, je mi lázeň pravou rozkoší; mám ject do Domažlic, a kdyby to nebylo spojeno s tolikerými obtížemi, ráda bych toho použila, tam bych mohla dosyta se koupat, po horách běhat a toho arkadického života užít. Věděla bych proto ráda, kdy hodláš Prahu navštívit? — Za Tvé přání stranu povýšení mého muže děkuju Ti; první rok není to výhoda žádná, protože jsou taxy k placení, ale pro budoucnost; přijde nyní do Ďarmout (Gyarmoth-Balaša) blíže Ostřihoma a nedaleko Vacova. Město je sídlo maďaronské šlechty, ale okolí slovácké. Jsem tomu velmi ráda; i muž je mnohem spokojenější. — Měla bych se Tě ještě mnoho co ptát a Ti povídat, ale pozdě již a list dochází konce. Nemluvíš posud s Matoušem o mně? — Prosím Tě *nesděľuj listy mé nikomu*, to co bylo není, nač tedy

ta bratrská svědomitost. — Buď zdrav, Ivane můj! Kdybych ještě déle psala, snadno bych se mohla do romantických myšlének zabrat. Měsíc plnou tváří do oken svítí, vůně Volkamerií a bílé Verbiny příjemně po pokoji vane, vůkol je ticho, nechybí tedy nic, než aby zavznělo pod okny zastaveníčko.

Líbá Tě Tvá

BN

V Praze 18 $\frac{18}{8}$ 51.*Velectěný příteli!*

Když jsem Váš milý dopis, v němž mi potěšitelnou správu o povýšení mého muže sdělujete, obdržela, v duchu jsem Vám díky za přátelskou péči Vaši vzdávala, s psaním odkládala jsem však, chtějíc sdělit Vám, kam se muž dostane, kdyby on zdržen byl od psaní. — Před několika dny dostala jsem správu, že přesazen je do Ďarmot Balassi, ale každý den nějakou překážkou zdržena, nemohla jsem se dostat k psaní dříve, a nyní budete jistě i dopis mužův v rukou mít a vše důkladně vědět. Je mu to milé, že se dostane tam, a i já se z toho těším, doufajíc že snad přece nyní bude možná, bychom žili pospolu. Zdá se že v tom nejvíce učinil Konečný, chtěje splnit, co mi byl slíbil. Vám však příteli milý, nejvíce jsme díkem zavázání, neboť kdybyste se byl tak o to neucházel, snadno mohlo se stát, že by si byl rok a více třeba na povýšení počecal, neboť to jisto, že se bere při obsazování míst na Maďary největší zřetel. Vaše přímluva pomohla; srdečné díky tedy! Přeju, byste vždy, kdykoliv Vy, aneb rodina Vaše, toho potřebovat budete, upřímného bratra našli, který by za Vás tak vroucně orodoval, jako Vy ste pro nás to učinil. — Matouš mi psal, abych i p. Beckovi psala, ale zdá se mi to zbytečné, a jestli on přitom neoučinkoval (jakože sotva kde slovo ztratil), bylo by mu snad poděkování mé nemilé. Jestli to však potřebné, budete tak laskav a sdělíte mi to, není-li pravda? Já se bezpotřebně nerada kořím a vtírám i nerada koho čím obtěžu.

Těším se, že rodina Vaše zdráva; věru to je největší potěšení pro nás rodiče, když vidíme tu chasu okolo sebe skákat a se veselit a když nás jinak nermoutí; trochu zlosti si necháme rádi líbit, to jinak nemůže ani být, když dítě trochu živé je, zvlášt chlapi. Já mám teď také tu radost, že vidím všechny zdravý; ale dlouho měla jsem hotový špitál. Dorinku i Jarouška ale neposílám do školy, až po prázdninách; trochu je cvičím sama a na začátku roku budou muset dělat předzkoušku, by do vyšší třídy přijaty byly, Jaroušek do II v Budči a Dorinka do III^{ho} oddělení v dívčí škole. Hynek odbyl reální zkoušku velmi dobře, a dostal mimo náboženství, matematiky a německého jazyka samé eminence. Z těch třech předmětů dostal první; z mravů pak a zevnějších prací, pilnosti a pozornosti výborně. Mám z něho radost; budoucí rok přijde do druhé třídy reálky a učitelové ho chválí co jednoho z nejlepších žáků. Byl tu právě Thun a slíbil, vida pokroky, jaké ty chlapi v reálce tak dobře zřízené dělají, že se dlé možnosti bude na školu tu od vlády nakládat i dále. — Měli všickni již strach, že škola ta se zničí, alespoň byla o tom řeč; ale teď je patrno, že se tak nestane, byť i ti Němci na to sočili. — Karel nemá tak skvělé vysvědčení jako Hynek, ale není špatné a bude přijmut do reálky; on byl totiž v třetí třídě školy Budečské. Budeč nelíbí se mi tak jak reálka, Amerling je člověk nepraktický, a kdyby nebylo učitele Valtera, který je vzdělaný člověk v každém ohledu, ale praktický, byl by Budeč již klesl; však to Thun nahlídl také a rádi by na dobrý způsob Amerlinga z direktorství odstranili, ale nejde to. Udělali tedy pro příští rok zákon, dlé kterého se musí řídit a překročit nesmí. Také ta dívčí škola, kterou jeho paní řídí, je zkáza pro naše děvčata, tam se nenaučí ničemu pořádnému, co jim pro život měšťanský potřeba bude. Žádná praktičnost v tom není, a jezuité vládnou celým ústavem, a jim jsou Amerling i ora zcela oddaní. Ty

holky jsou samá přetvářka, sama citlivost a ideálnost, sama affektace; srdce jim jen ustavičně pro vlast a národ hoří, a zatím, nahlídnete-li blíže, je to prázdnota holá.

[— — —]

Kdyby můj syn nebyl do Brna jel, byla bych Ti, milá sestro, již onehdy po bratru Klácelovi psala, ale chtěla jsem, by Ti on list odevzdal, abys ho poznala. — Dávno tomu, co jsme si nepsaly, ale nemysli proto, že by snad láska k Tobě v srdci mém zchladla, ne Verunko, já jsem ta, co jsem byla. Ovšem naše smejšení se v mnohém různí, ale to nevadí, bych Tě milovala, neboť vím, že cíl náš stejný. — Jsem Ti dlužná i mé vyznání víry, a pošlu Ti je také, až budu v Třebové, tam doufám že se mi srdce zase rozehřeje, že budu svá, věř zde v té Praze je mi někdy tak, jako bych nevěděla čím jsem, a tak mám hlavu plnou, že nevím co černé, co bílé. — Počkej až na těch horách, až budu několik dní v lese sama, bude mi volno jako těm ptáčkům, co s větve na větev poletují, a já Ti povím pak, co v mém srdci vře, co já ctím a miluju. Škoda že tam se nemůžeme vidět, bychom se poznaly, v té společnosti mužské na Mniší hoře nebyla vhodná doba pro nás poznati se. Odkládala jsem i cestu do Třebové, ač dávno již Klácel mi o tom psal, ale teď nahlížím, že dobře to dělat bude i mně i dětem, a pojedu. Tedy tamodtud budu ti psát dlouhý list! — Zatím s Bohem, drahá duše! a nemysli, že jsem na tě zapomněla! Líbá

Tě sestra

Božena

[ADRESA:]

Sestře Verunce.

Milá sestro!

Jak doslýchám, chodíš ráda na pouty, jakpak kdybys připutovala i k panně Marii Třebovské? Vytéká zpod jejích nohou pramen tak čerstvý, čistý a zdravý, že by tě posilnil na těle i na duši. Povídaly bychom si o přáních svých v zeleném lese, v tajných hájích, žalovaly bychom ptáčkům naše strasti, vypravovaly jim naše slasti, trhaly po lukách kvítka, bedrník a naháče, a když bychom opojené rozkoší do našich komůrek se vrátily, ukrojily bychom si každá hodný krajíc chleba a namazaly studentským (znáš to?). Je to dobrá věc pro hlad, — a hlad, má duše, si každý i ten nejideálnější člověk z těch hor přinese, a zvláště jestli se napil z toho Marianského pramene; a hlad je karabáč i na lásku. — Avšak beze všech žertů, přiject sem mohla bys, sestro, bylo by nám zde volno, nejlépe bychom seznaly se a že by se ti zde líbilo, to jsem jista, neboť je zde rozkošná krajina. Přitom bys také seznala moji rodinu, která si zde jak náleží hoví; běhají celý den, jedí a mažou se v blátě, až je rozkoš na ně podívat. Mimo toho také zlobí — Tedy prosím, sestřičko, nerozmýšlej se dlouho a putuj k panně Marii, k sestře Boženě a otci duchovnímu panu Matouši. To bude lepší než dvacet listů! S Bohem a na shledanou?

Božena.

Milé sestry!

Byla bych Vám již psala, kdybych nebyla příliš zaměstnaná užíváním rozkoší idylického života zdejšího. Věru zde okřeje člověk; pomyslete si, co já tu všechno mám. Hory, lesy, rozkošné vyhlídky, vodu jak krystal (zázračnou ještě k tomu), lázně, samotu; spravedlivou smetanu, dobrý chleba s chutným máslem a tvarohem, pečeně každý den a víno, — po jídle čte se v lese výborná nějaká kniha, neboť i o nevšední bibliotéku postaráno, a k tomu ke všemu přítel zábavného, který mne nenudí ani zamilovaným žvástáním, aniž by učenost suchou přede mnou vykládal. A tak máme všechno, věřte moje drahé, jen teplo a sluníčko nám schází; co jsme zde, teprv jeden den bylo teplo, kde jsme rádi chlad lesní hledali. Děti se velmi dobře baví; chodí to po lese celý den, chytají pstruhy, Karel motýly, salamandry a ještěrky, Jarouš pase kozy hospodského a Dora přismrduje všem i take s nimi kůželky koulí. Ale skoro každý den jsou tak zabláceny, jako když se ze Šárky vracely. Marie nemá co dělat a tudý se má dobře a jen se směje celý den; také se do ní zamiloval k smrti jeden pantafir od eibrsonu; jaké to zvíře, to Vám vyložím až přijedu, jest to dlouhý výklad. Ty dva svátky bylo zde u lesní kapličky sta poutníků z celého okolí, a Němci i Češi, všechno to zpívá dohromady, každý svou; před našimi okny pod stromy na zeleném trávníku rozložily se ty pestré houfy a tak jsem dobře prohlížet mohla i ty zasmušilé tváře volatých Němců i ty kulaté přívětivé Čechů i kroje jich strakaté. Večer byla ve sále hospody muzika, a bylo tam nóbl i nenóbl,

a také tři pražské studenti a jedna slečinka se tam proháněli a jejich gouvernantka — rozumíte, tak zde pokřtili moji chasu. — Ostatně nám zde dobře slouží všem, i Marie ztrácí nečistou pleť svojí tou dobrou vodou; (anebo jestli obětovala panence Marii nějakou mašli — nevím) podivíte se, až se vrátíme, jak dobře vyhlížíme; jen ten čas nás mrzí. V neděli neb v pondělí se snad vrátím a potom budu hned pospíchat k Vám, bych Vám ostatní vše pověděla, jak se nám zde vedlo. Děti Vás pozdravují, chlapi však zvláště Jindřicha, a Dorinka Vás. Co dělá matka? Doufám že jí i Vás obě a ostatní ve dobrém zdraví naleznu. Vy ani nevíte, že se nám stal malheur — jak se říká po česku marél — my jsme ve čtvrtek ráno z Prahy nejeli, teprv *odpoledne*, protože jsme zaspali; Fabkovič čekal, a když jsme nepřišli, nechal se zapsat do Třebové, a byl zde na horách přes poledne, odpoledne rozloučil se s Hynkem, zanechal mně *německý Abschiedsbrief* — a odejel. — Srdečný pozdrav milé Vaší matce i otci i Jindřichu statnému a Vás, Vy děvčata milá, sokolici Johannu a holubici Žofii líbám mnohokráte. S Bohem! Vaše

sestra

Božena

Psáno na horách Česko-Třebovských při hrozném dešti.

Srdečný pozdrav tobě, sestro drahá, i druhé sestře Míně. Velký vděk si mi udělala přijmutím Elišky mezi Vás; je to hodné děvče věř – a co bych ještě u ní ráda měla, tomu vy ji přiučíte. Já doufám v tvé dobré šlechetné srdce – vid' že já bych se o ni nestarala – kdybych neuznávala, že toho zasluhuje. Buď jí sestrou jako jsi mně! – Že ti píše ještě trochu jak se říká po česku – steif – to jí odpust – já jsem jí sice dost dobře vás vylíčila – ale ona si přece netroufá ještě – „Bože, kdo ví jak se jim budu potom líbit, snad myslí, že jsem jako vy,“ povídala posledně s pláčem. Napíšu pro tebe delší list, až pojede Eliška. Líbám tebe, Mínu a přeju byste hodně zdrávy, vesely a spokojeny byly vždy.

Tvá sestra Božena

Veletěný pane a příteli milý!

Těší mne velmi, že mohu alespoň poněkud žádosti Vaší vyhovět. — Co se týká okolí Domažlického, bude málo slov, kterých by[ch] si byla nevšimla, ovšem dále na několik mil že se řeč zase trochu různí — tam ale nejsem tak známá. Co se týká okolí Náchodského, kde byl můj domov, udala jsem vše, co jsem ve vlastní řeči a v paměti uchovala — jak to najdete. Z Polné neudrželo se mi vše v paměti, tak i z ostatních krajů, kde jsem byla; — buď jsem příliš nakrátko tam bydlela — buď to bylo v letech, kde jsem naší krásné řeči si nehrubě všímala. — Co vím, to jsem Vám v přiložených listech napsala — možná že bych ještě sem tam některé slovo nalezla, — ale myslím, že Vám prozatím bude tím dost poslouženo. — Nevím ale, zdali dost jasně jsem to sepsala; (snad se vyznáte?) co je podškrtnuté, je z Domažlického okolí, co není, z Náchodského — co z Polné, je též hned poznamenáno. — V okolí Libereckém jsem málo známá — a v samém Liberci se mluví špatně. Co jinde jsem slyšela — to vše udala jsem — jestli byste ale ještě podrobněji si to přál — musela bych se na někoho tam obrátit — jenže nevím ani na koho — snad bych ale přece nalezla. Pište tedy — a jak ste byl spokojen.

Že ste zdrávi všickni, milo mi slyšet, a přeju, by vždy tak zůstalo. U nás díky Bohu teď také zdrávo všecko — až na mě — já nemohu se jaksi domoct toho zdraví úplného, a snad ani už nikdy nedomohu; ale neležím. To víte však, že to k promrzení, když není člověk ani zdráv ani nemocen — a jaká to bída, když v takovém rozmaru má pracovat.

— Do Uher jestli v letě půjdu, to posud nemohu určit; ovšem že muž na Slovensku — ale beztoho Vám psal — jak to v Ďarmotech Balašských vyhlíží — samý Maďaron — škola farní jen a maďarská — A když bychom děti měli dát z domů, — a kdyby to bylo dost blízko — není nám spomožino; a také kam? Ty malý tam z domů a velké v Praze to dokonce nejde — a realky tamější, to víte beztoho, jaké jsou. — Nevím tedy, jaké to bude se mnou; drahota je zde hrozná, tam je o mnoho laciněji, bylo by lépe tam být, jestli bude možná. Na vánoce chce se Němec podívat do Prahy, jestli ho pustí — těšíme se tedy všecy na něho a on na nás — bude rok, co dětí neviděl — Co by říkala Zdenčička a Vratislávek, kdyby tak dlouho otčínka neviděli, a co otčínek? — Ostatně je tam mnohem spokojenější než v Miškovci, je přece mezi Slováky — nebo jen Ďarmoty jsou Maďaronské — a chválí si lid i okolí; také je tam zdravější a veselejší. Slováci zase jeho mají rádi i v společnosti i v úřadě, tak je oběma pomožino. Až by sem přijel, nejspíše že navštíví také Vídeň. — Noviny Vám nebudu žádné psát — beztoho víte všecko — a není do všech Novin nic — Jedině že jsme zvědavý, jak vypadne Havlíčkův proces. Dr. Frič ho bude zastávat — a již odejel do Kutné Hory. — S tou Koledou je to brinda — a tuze škoda, že se tak stalo — neboť je potřebný takový kalendář i nám Čechům — nemáme takového. Snad se to ale ještě srovná; zde na to některý hubuje, některý chválí; ovšem každý dlé svého náhledu. — Teď tu je Svoboda z Vídně, ale hraje v Karlíně a věru patří k tomu velký entusiasmus jít v špatném počasí, jaké teď máme, až do Karlína do divadla. Nevím tedy, jak se mu bude začátek líbit.

Ráda bych jednou navštívila Vídeň na několik dní, a byla by to pro mě rozkoš, kdybych mohla s Vámi všechna znamenitá místa si zase jednou prohlídnout. Možná že se to jednou stane. — Byla jsem v Září čtrnácte dní na ho-

rách Česko-Třebovských s dětmi – a tam jsme všechny okřáli a děti zvlášť; ale Veruna, sestra Matoušova, nás také pořád jen kachnama, kuřaty a pletenicema krmila. Pomlouvají mne zde dost za to – ale já si z takových mizerných duší nic nedělám, – Milo mi, že jsem Matouše blíže poznala – tím více si ho nyní vážím a miluju. Ať si mluví – však zase přestanou – Prosím rače vyřídit ctěné rodině Kollarovic mou srdečnou úctu; tak i při příležitosti p. Beckovi. – Milou choť Vaší srdečně líbám i dítky milé; i moje děti pozdravují je; byli by dobří kamarádi jistě, kdyby byli pospolu. Mohu-li Vám kdy něčím posloužit, prosím jen se vždy ke mně obraťte; s upřímným pozdravem

jsem Vaše přítelkyně

Božena Němcová.

Milá drahá sestro!

Předně a nejprve díky tobě za šetrné a laskavé přijetí Elišky; já jsem byla přesvědčena sice, že ty tak a nejinak jednat budeš, ale znajíc tvé přísné smyšlení bála jsem se přece chvílemi, že nebudeš s to s láskou k děvčeti tomu přilnout. Odpust mi! — Tys důvěřovala ve mě, ale zdá se mně, že již několikrát cit pro nešťastné daleko mne zavedl, ačkoliv pykat nebudu nikdy, co jsem udělala. — U Elišky jsem se však nezmejlila, ona je dobrá, upřímná, a srdce má nezkažené — její chyba je ta, že byla nezkušená, neuměla povážít následky; odpouštím jí však všecko pro její opravdivou lásku. — Avšak, milá Verunko, ta láska její je beznadějná — to jest tak, že on byt i miloval jí, přece vzít si jí nemůže, proto bych si tuze přála, kdyby děvče zapomínalo trochu, a to myslím může se docílit jen ustavičným duševním zaměstnáním a zdokonalením, vyjasněním jejího rozumu. A k tomu má u vás nejlepší příležitost, a já jsem přesvědčená, že ani tebe ani bratra Matouše to kantorování s ní neomrzí. Když jí přivedete k poznání, bude to jistě blažený cit pro vás! — Píš mi co o ní soudíš a jak daleko vědomosti její sahají, neboť v tom neměla jsem příležitost poznat jí. Závidím vám ty vaše rozkošné procházky na mniší horu; já nepříjdu teď ani za bránu — dílem špatné počasí, dílem moje churavost je vinna; nevím co to se mnou bude. Lékaři mluví, že mám velkou slezinu a že tu není pomoci, ale já myslím, že v tom ještě něco vězí jiného — a toho se strachuju a bojím se zrovna vyslovit to. — Matouš mi píše, že se mu stýská,

a že vy děvčata a zvlášt ty ste jeho jediná útěcha; tedy
budte jen vždy jeho anděly utěšujícími. Ubohý! zasloužil
by nejlepší los, a co musí trpět! — Škoda, že jsi ty, Verunko,
nepřijela na hory — věru já tu dobu počítám mezi nejroz-
košnější, nejblaženější mého života, a nejednou již, co se
mi zastesklo po ní. Snad až v letě — jestli se toho dočkám,
se někde — jestli ne tam — sejdem, vid' — Děti jsou tak
dalece zdravý, jen Jaroušek zase dnes postonává s píchá-
ním; můj muž chce na vánoce sem přijet, možná že bych
ho potom do Brna vyprovodila — Přiloženou cedulku
dej Míňě a pozdravuj ji; rodičům tvým mě poroučej a
pana Mikšíčka pozdravuj. — Já se těším, že mi zase budeš
brzo psát a že budeme pokračovat pilněji v dopisech.

Přeju ti bys vždy zdráva byla a spokojená!

Tvá sestra

Božena

18 $\frac{14}{11}$ 51.

[ADRESA:]

Sestře Verunce

Chtěla jsem ještě připsat několik řádků pro tebe, sestro milá, ale již pro mě přišly též dvě sestry, a rozmilé holky, který mám velmi ráda; každou neděli jdu k nim a tam čtu, je nás málo, ale dobře se shodujem, tak jako ty a Mína a Klácel, když chodíte po mniší hoře. Jen tedy těšte mého ubohého bratra, Vy sestry milé, neboť Vám se to jediné podaří; jen když je u vás, nestýská se mu [po] horách. A mně? Kde mně — mně se všude stýská! — Však zase ta zima pomine, a jestli nepominem i my, opět uvidíme naše krásné hory. Kýž bys tam byla přišla i s tou veselou sestrou Mínou? Ale což tys neodhodlaná, chladná panna jak z mramoru, tebe nepohne prosba lidská! — Stranu toho děvčete budu psát, nemluvila jsem [s ní] teď; zatím buď zdráva a píš mi, a řekni Míně, chce-li být i ona mou sestrou, když je Klácelova dcera? Však mně zná snad z úst tvých? — Líbám Vás obě!

Rozmilá nevěsto!

Ráda bych byla přišla, ale nemožno; bolí mně na prsou – kašel mám – a Pánbůh ví co ještě. Až mi bude jen trochu lépe, hned se přijdu na Vás, blažení, podívat! S Lb-m jsem mluvila – měl radost – co ostatně, to ti povím, až se shledáme. Zatím se těšte vespolek a zpomeňte chvílemi na kašlavou mámu.

B

Sestře Verunce.

Milá sestro! Tvůj list mi bratr Klácel poslal, a ráda bych Ti naň odpověděla, avšak posud není mi možná mnoho psát, až budu trochu zdravější; tak mne ta zimnice, ač netrvala dlouho, sebrala, že se nemohu ani zpatovat. Doufám však, že mi čerstvý vzduch, až budu smět vycházet, sílu vrátí a tváře opět zbarví. — Píšeš, že snad nebudeš se moct dlouho učit rusky kvůli pomluvě světa, že jsi sama mezi kolika pány; já bych nebyla tak úzkostlivá! — A zajisté je to i u tebe pouhá úzkostlivost zbytečná, an zajisté ani ty ani ti pánové, co tam chodí, v špatné pověsti nejste, by se cos neslušného o vašem scházení se soudit mohlo. A na lecjaký klep dbát nesmíš, a doufám, že nedbáš, sice bych tě litovala. Kdybych já se měla trápit nade vším, co o mně kdy lidé hloupí soudili, dávno bych ležela pod zemí; toho já si nevšímnu. Rozumný člověk zajisté nebude ti to mít za zlé, opravdově rozumný bez *copu*, a kdyby vás z čeho vinili, byl by to jediné panslavismus! — Také máš to hrozné předsevzetí učit se důkladně gramatice; pro Bůh děvče, což chceš vstoupit do zdejšího filologického spolku, který chce zřídit p. Rittersberg; chceš jim pomoci psát gramatiku? — Buď spokojená, jak píšeš; dobře bylo by, kdyby mnohý český spisovatel tak dobře psal. Zatím buď zdráva a nezapomeň s listem na tvojí Boženu.

17/12 51.

Kdybych neviděla z Tvého předposledního listu, že to v Září bylo, co jsem Ti posledně psala a Tě viděla, ani bych tomu nevěřila — snad proto žes mi vždy přítomen. — Jak ty dni při vši starosti ubíhají, jako vlny —; co v takové vlnce kapek — co za den myšlének — a co z těch tisíce myšlének zabíhá k Tobě, milý Ivane! — Ale je to hezky rozumný začátek! — já vím, že se již lekáš — co dále —? Neboj se, já jsem umínila si psát zcela strážlivě — a že jsem právě v takovém humoru, doufám, že nebudeš mít nic proti mému listu k namítání — nebude v něm žádných illusí ani červánkových září, jak jsi oněhdy se vyjádřil. — O té nemoci psát — to nežádáš, viď — věda, že mě mrzí — jen tak něco podotknu; Matouš beztoho dostával denní zprávy — a řekl i Tobě někdy. Kdybych byla umřela a on psal můj životopis — nesmělo by tu nic chybět, ta nejmenší maličkost — neboť v živobytí znamenité literární osoby — nesmí se pranic vynechat, toho důkaz dal nám mnohý v *Historii literatury České*. — Dva dni tomu, co jsem vstala s úmyslem zůstat již celé dni mimo postele — ale nejde to, chvílema ráda hledám lože —. Dr. Čejka řekl „když chcete vstát, tak vstaňte,“ a doložil „však umřem tak jako tak“ — to je pravda. — Dr. Lambl se hněval, že vstávám, chtěl, abych vydržela do vánoc v posteli, abych alespoň nějakou úlevu cítila — upřímně se však také přiznal „že by ještě ani potom nebylo pomůžino — a že se nedá nic při té nemoci dělat“ — Mám se trápit v posteli, to se raději budu trápit mimo postele — a zkusím to, jestli

si tedy má staročeská přirozenost pevná — (jak jsi řekl Ty) ještě jednou sama nepomůže. — Vcelku mi tedy není skoro o nic lépe. — Také čekám ty dni muže, a myslím že by mu bylo nemilo najít mě v posteli — mimo to přibude i domácí práce — tedy vidíš, že je mnoho příčin pro mé neposlušství — no ovšem jestli to nepůjde, vzdám se těm pánům opět na milost. — Já se ani té smrti tak nebojím, jako dlouhého postonávání — člověk za živa odumře všemu — a zpromrzí se i sobě i jiným. — Když už má přijít, tedy jako blesk ať mne zachvátí; jen ale ať ještě počká — byla doba, kde mi to bylo lhostejné umřít — teď ale ne — dokud jsem — *jsem*. — Ráda viděla bych děti poněkud samostatné — všelicos pracovala — a přála si vidět svit lepší budoucnosti! — Řekneš: Vidíme, ta Božena je chytrá, co ona si všechno přeje,“ a ona by si ještě více přála, kdyby se dalo vyplnit jen.

Tvůj předposlední list byl pln podzimních myšlének a stesku — ach jako by Ti mráz byl všecky — všecky květy zničil. A však je to teď čas, že by si mohl člověk zoufat, kdyby nebyla ta troška naděje. — Když se dívám do té těžké, šedé mhly, která na nás jako můra tlačí — na ty holé stromy, s nichž listí sežloutlé jeden po druhém opadaly, jako ty naše naděje opadávají — když tu nejasnotu, práznost — to ochabnutí, ten smutek všude pozoruju — je mi teskno, mrazí mne a přála bych si mít křídla, bych mohla zaletět jako to ptáče do krajů krásnějších, kde vane teplejší, svobodnější vzduch! — Avšak když mi hněv a litost nad touto nemožností skutečnou slzu vynutí — zahouknu si na ty zlobohy, kteří již se hrnou a své drápky zabodnout by chtěli do mého srdce, a svým jedovatým dechem krev mi zkalili — i sahám po číši, kterou mi k občerstvení podávají dobré moje víly. — Ty divotvorně ihned rozplášejí děsné chmůry — šedou oblohu mění v modrou, lemují zlatem — zem šatí v roucho zelené — a v ty květy

svadlé vdechují život svěží — a v tu krásnou přírodu kouzlí obraz nejkrásnější člověka dokonalého — svobodného. — Tak mi rozprávají ty obrazy dále — dále. — Vidiš, tak já se opijím na chvíle, a zapomínám na tu bídáckou skutečnost. Tys podotkl v listu Tvém, že já si Tě tuze ideálně představuju — Tě maluju — Tys bláhový, milý Ivane, když tak mluvíš — což Tě neznám? — věru lépe, než si myslíš — Má být překážkou v našem přátelství nějaký rozmar? chyba — jakých každý má? — Vždyt nejsme legitimní manželé — nebudeme mít snad nikdy příležitost poznati, jak vyhlížíme všední den; ostatně: kdo komu miloučky, i neumyt hezoučky“ — Proč to podotýkání, že se málo známe, že se snad sama šálím — tys divný a vím žes o tom jinak soudil — (nu poznávej mne tedy dále). Snad se bojíš, že chci s Tebou zavést jakýs sentimentální román, ne? — Bůh mě chraň! — Jestli já si Tě někdy krásnějšího představuju, než jaký jsi, když doma hodně mrzutý v županu sedíš a bručíš — co Ti do toho — to Ti nepřekázej. Když se s Tebou pomazlím, stává se to jednou za čtvrt léta — je to mnoho? — a ještě v listu? — Což myslíš, že já jsem vždy libná? — Překáží Ti, jak podotýkáš, to *mladictví* — ačkoliv nevím, zdali jsem Tě tak nazvala. — O ty Ivane! Věru by člověk mohl myslit, že máš hlavu jak jabloň — oudy svadlé — mysl chorou — kdo Tě slyší tak truchlivým hlasem chválit mladictví. Kdož by si nepřál být mladým — ačkoliv nevím, chtěla-li bych stejné živobytí ještě jednou prožít — ne, já kdybych měla volit — tedy bych si přála narodit se znovu as za dvě stě let — anebo ještě později — neboť nevím, bude-li do té doby takový svět, v jakém bych já chtěla žít s rozkoší; — nač tedy se trudit? — Ale víš: co je mladší, je dražší, co starší, to pravější“ — A nemá-liž i Září a Říjen svých krasot? Ovoce sladkého? I květu dost, byť i žádných růží stolistých! — A je Tvůj věk výše než z září do říjnu? — Co

naříkáš? Ach ten věk není jediná tíže, a ta nejmenší, kdyby nebyla jiná, ne-liž? — Smát jsem se musela, že Ti psal Matouš, že jsem jaksi *bolně* žádala ho o vyřízení pozdravení; ten bol Matouš sám do toho vložil, neboť mně přitom nic podobného nenapadlo. Mrzí mne, že je mezi Vámi přece taková jakási příčka: ale odstranit se nedá — bylo by to bolestnější pro M. než to ostýchání chvílkové. Ty „*hora*“ jsou to jediné strašidlo; a protož myslím, abys nikdy se toho místa nedotýkal; jinak myslím, že by i M. rád s tebou o mně mluvil, neboť vím, že rád o mně mluví někdy — a je to traplivé, když máte vyhýbat v řeči, abyste nikde o jméno mé nezavadili. — Avšak Tys delikátní, M. miluješ jako já — tedy zbytečno, že něco radím. — Nyní však Tě prosím a to snažně, bys mi psal upřímně a jasně — *jestli a co* jsi psal Hanušovi o *Tvé*m pobytí na „horách“. Já to *musím* vědět, bych se věděla dlé čeho řídit. Ty víš že byl H. u mě, na návštěvu; byl dost upřímný, ačkoliv mu nedal ďábel dobře dělat, by nešpičkoval — já jsem mlčela, by nepřišlo dále. — Mezi jiným povídal mi také, že jsem nevděčnice proti M. — že ví, co jsem tropila na horách s Tebou — a jak slze tekly — Myslela jsem, že při loučení — povídám tedy: žes Ty neslzel ani mě žes neviděl — „ale, on na to řekl, ale ten třetí — toho si trápila“ — já jsem neřekla nic, než aby o tom nevtipkoval a vůbec nemluvil. — Ráda bych tedy věděla, co o tom Hanuš ví; uhodneš snadno, jak by mi to líto bylo, kdyby při sejítí se s Matoušem aneb v dopisu měl se té bolestné stránky jeho hrubě dotknout; a jinak H. nedá. Mílo by mi bylo slyšet i od Tebe, že „ноц на хорах“ zůstane tajemstvím naším; i *já* se bojím, by mi někdo nezašpinil zakoptěnou štětkou můj nejkrásnější obraz. Ani nikdy s Matoušem o Tobě nemluvíme teď, dílem aby mně nekalil on mysl mou, dílem zase já nechci jemu bolest činit; on si zasloužil u mě tu největší šetrnost, a jak je mi možno, chci lásku jeho splácet vroucí

a upřimnou náklonností. Chtěl sem na svátky přijet, a bylo by mě to tuze těšilo, kdyby s mužem byl přijel, ale právě dostala jsem list, že sotva bude moct, neví jak to bude s Novinami. Co Ty nyní pracuješ? — Přeložil jsi již celého Bocaccia? — Přála bych si překlad číst? Škoda že nejsou nyní doby k tomu, by se vydal! — Je to bída! — Proč ale nepíšeš něco z přírodních věd? — Naše literatura je v tom oboru špatně zastoupená — chudá — mělo by se Ti té bídy slitovat, cítě v sobě dostatečné síly k pomoci. Nedostal jsi nabídnutí pracovat pro Slovník encyklopedický, co Palacký chce vydávat? — Teď bude i Matouš více psát moct! — Jen kdyby směl člověk psát, co by chtěl! — Četl jsi překlad jeho Tulifäntchen? —

18/12.

Právě jsem dostala zprávu o odvezení Hav. do Tyrol — Nic, pranic nedokládám — jenže snad i já brzy budu naříkat jako Ty... jen pryč, pryč odtud! — Věru nejsem s to psát.

20/12 ráno.

Včera psal mi Matouš, že je konec s Novinami, já se nedivím ničemu —. Chudák teď bude zase více zavřený v tom žaláři — ale ten ubohý Hansmann! — Nepřijede už Matouš — a skoro líp, co teď zde? — Dostala jsem před chvílí list, že přijede muž v pondělí neb úterý — v Brně se teď nestaví. Právě rok, co odjel — děti se mohou zbláznit radostí, i já se velmi na něho těším — jen kdyby nebyla ta radost starostmi zkalená a udušená. Děti jsou zdravý a dělají mi velkou radost pilným učením; do Uher sotva pojedou. — Nepiš mi teď stranu té mé otázky nic; neboť mám ve zvyku, když je muž doma, dávat mu moje listy číst, a tedy bys nemohl zmínku o tom udělat; však budeš vědět,

až odjede. Neboj se, že bych tu zimu podobné nesnáze co vloni si udělala — to se již nestane — až budu jista, že mě má Laura tak ráda jako já ji vždy měla a posud mám, — potom použiju teprv jejího pozvání navštívit jí. — Mám-li tam jít — nesmí mezi námi být zášti nižádné — a potom doufám, že se uhladí, co bylo nerovno... S ním? — no — já se budu řídit dlé jeho upřímnosti — nikdy však již nemohu tak být zcela upřímná. (Ba někdy, když mi ten hanlivý list napadne, cosi ďábelského v sobě cítím; — pomstit se. Avšak, *ač bych mohla* — nikdy to neudělám. ¶) Nyní však pověděla jsem toho, až k omrzení Tobě, vid' Ano; slyším že přijde na Vás rozkaz proti nošení vousů — ach Ivane, Tvé krásné vousy, — nedávej pryč.

Píš tedy, až bude čas — pozdravuj Tvé a zpomeň

někdy na Tvou

BN

Pro Koledu chystám. *Spal moje listy, ano?*

¶ Předěslou sadu neměla jsem psát; je to také pro tebe nejasné. — Někdy ti to povím; už to musím nechat ale stát.

Milá mámo a tatinku!

Prosím Vás, nehněvejte se, že děvčata včera tak pozdě přišly, nestalo se to ani jich, ani mou vinou, jediné hodinky byly vinny. — Domnívala jsem se, že jdou dobře, a ony šly o 1½ hodiny pozdě a to byla, jak pan ženich říká — kaňka — Mrzelo mě to, a ještě více mrzet bude, jestli se Vám, milá mámo, a Vám, tatinku, poslední hodiny předešlého roku tím poněkud zkalily — ale odpustíte, vidíte? — Za to Vám slibuju, že tento rok budu hledět, abych měla hodiny v pořádnějším stavu; ale někdy to neškodí, když jdou pozdě, k. p. na svatbu byste mohli hodiny trochu do nepořádku uvést, aby pan ženich nevěděl, kdy je devět hodin. — Jestli jste tedy starý rok trochu zamračeně skončili, doufám že ste nové ráno jasným čelem uvítali, bez toho nejmenšího mráčku! —

Přeju tedy všem i Vám rodičům i rodině *celé* Vaší šťastný a veselý nový rok! Ať žádná velká bolest klidnou Vaší domácnost nekalí, ty malé trudy snášet, tomu ovšem vyhnout nelze, a Vy ste již uvykli všelikým strastem. Těm mladým manželům přeju úplné zdraví, že pak i spokojení a blažení budou, jsem přesvědčená! — K tomu ještě ode dneška za rok hodného buclíka! — Buďte zdraví všickni a šťastní celý rok, a milujte vždy

Vaší dceru

18 $\frac{1}{2}$ 52

Boženu.

[ADRESA:]

Mámě Rottovic.

„Přiložené dva exempláře „Listů přítele přítelkyni“ posílám, bys je dala tvým sestrám Ivance a Žofii a s upřímným pozdravem jim vyřídila, by je příjmulý ode mne upřímně k milému někdy upamatování“ — Tak stálo v listu, který jsem včera obdržela od Klácela, a protož nemeškám, bych spolu s vyřízením knížky Vám odeslala, Vy milé moje sestry. Jak Vás znám, vím napřed, že je tak laskavě přijmete, jak jsou podané. — Dostala jsem několik pěkných kněh: „*Buch der Lieder*“ od Heine skvostně svázanou, „*Romancero*“ a „*Faust*“ též od Heineho — „*Moravské národní písně*“, pak „*Handbuch der Malerei und Belehrungen über Zeichenkunst*“ a od Moliera „*Tartüff*“. K tomu ještě „*Starý pán a student*“, komický výjev od Koppa — hudba od Vojáčka, a tři čísla *Illustrierte*. Měla jsem radost! —

Muž nepřišel domů, až teprv za hodinu a potom řekl, že se v besedě nudil, a že by byl rád přišel k Vám, kdyby byl věděl, že jsou mužští u Vás, myslel prý, že by v naší ženské společnosti nebyl rád viděn. Bylo mi líto, že jsem nemohla udělat mámě po vůli, a mrzelo mě, že i Lamblové odešli. Ti muži jsou věru jen pro zlost — včera večer měla jsem znamenitou rozprávku s mužem, — až se sejdem — Dnes odejel k matce a buď v neděli, buď v pondělí ráno se vrátí. Mně je dnes o něco málo lépe než včera — ale ne o mnoho! —

A kdy se zase uvidíme? — Polibte mámu i tatinka i ženi-
nicha ode mě, bude jim to všem od Vás milejší — a Vás
též líbá Vaše

máma

B

2/1 52.

PANÍ ANNĚ ROTTOVÉ, JOHANĚ MUŽÁKOVÉ
A ŽOFII ROTTOVÉ

Muž by šel rád zítra do divadla, ale já půjdu jen tenkrát, když se dovím, že i Vy jdete, milé sestry, a ty, mámo; protož tedy jestli vezmete lístky, buďte tak laskavý, i pro mě jeden vezmete — (jeden Vám beztoho ještě dlužím) bychom seděly u sebe. Nepůjdete-li, i já nejdu; a pak ať přijde Žofie as ve dvě hodiny s poledne k nám na *anatomickou hodinu*, ta by trvala as do 4 hodin a potom by mohla Ivanka Mužáková s mámou přijít k nám anebo já k Vám, jak by se Vám líbilo. Muž chce asi v úterý ráno odejít, možná tedy, že by v neděli večer k Vám pro mě přišel a chvíli pobyl ještě s námi naposled. Bylo by mi to ovšem milejší, kdybyste přišly ke čtvrté hodině (po anatomii) k nám a večer u nás zůstaly, ale když ta máma nechce s námi dodržet a vždycky spěchá. Půjdete-li do divadla, bude *kuchání* ve středu. — Včera byla jsem u Čelakovských a stavila jsem se též u Čejky — mluvili jsme také o mladé paní Mužákové — ptal se hned na ní a nechal ruku líbat —. Včera dopálil Lambl pana Tomíčka, to byla švanda — až Vám to povím — jakpak, mohly [by]ste dnes ke mně přijít? — Ale mám hodně šití — a budu se koupat, — musela bych Vás brzy propustit, tedy zítra raději. Buďte zdravý, duše drahé moje!

Líbám Vás všecičky, Vaše

sestra a máma

[ADRESA:]

*Tento list náleží panímámě | mladé mamince
a slečince Žofii | mé milé sestře.*

Jaroslav má dnes přinést za trest úlohu; rád by ji byl udělal, poněvadž ale předvčírem ve škole nebyl, neví jak ji má udělat, a já nemohu porozumět, jak to má být. Prosím tedy, pane učiteli, odpuste mu to pro tenkrát; nebo mu uložte jinou, kterou by znal udělat. S úctou zůstávám

Božena Němcová

18 $\frac{10}{1}$ 52.

Prosím jak je to se školním platem, že se má složit 1 f 40 kr stří...? Račte mi to vzkázat, abych mohla v pondělí peníze poslat.

Dokud nám štěstí nedopřeje podívati se tam, kam si přejeme, těšme se obrazy; k tomu cíli posílám Ti, duše drahá, tento malý obrázek, k častému upamatování na naše plány. — Líbám Tebe, sokolíku můj, vroucně!

Božena

18 $\frac{18}{1}$ 52.

Milý příteli

Zde odesílám přijímací listy pro ty dva hochy; těší mne, že jsem mohla slovu dostat a že je muž přijal. Tyto listy platí tolik co pas; zdá se mi, že na tuto poukázku i na dráze něco platu se jim sleví, alespoň zde v Praze se tak stává. S sebou mají vzít křticí listy, vysvědčení mravného chování od představeného obce na štemplu, a který má vysvědčení ze školy neb z učení, též ať je s sebou vezmou. Mimo to jim dejte ty dobré naučení, jak se mají chovat, a muže ať poslouchají, znáte ho, že je dobrý na pořádné lidi a že se mohou na něho spolehnout; ať nemají spolků žádných s těmi polskými nepořádnými lidmi a jistě se jim tam dost dobře povede. Mohou ject po dráze až do Vácova a pak je ve Vácově vozíků dost, které je dovezou až do Ďarmot. Šat si nemusí brát s sebou žádný (totiž uniformu), to teprv tam se jim dá. Povídal mi Posádka, že by ještě z Kutné Hory dva šli; tedy mu řekněte, ať je tam pošle, že je muž, i třeba více jich, jen když trochu něco budou umět, přijme. Teď bude rekrutírka a tu mnohý rád by ušel; a bude také dobře, když ten ústav zvlášť na Slovensku bude mít hodné lidi, aby nebyl lid proti tomu, však to znáte, jaký je to neřád mezi tím, a ti nebudou již jiní, „čím hrnek nadchl, tím vždy zapáchá“. — Muž se dostal zdráv domů a hned tam rýmu ztratil, to povětrí tam a víno přec mu lépe slouží než to pivo. Od knedlíků, vdolků a buchet budou se ale muset hoši rozloučit, těch tam nedělají, jen maso, špek a víno. — Stýská se mu tam teď zase, a nám zde; jaké vy máte blahé živobytí, že mů-

žete žít pohromadě a spokojeně; přála bych Vám, byste
ještě více si polepšil. S upřímným pozdravem Vám i Vaší
milé choti zůstávám Vaše přítelkyně

Bož. Němcová.

Že přeju těm hochům šťastnou cestu, ať pozdravujou
muže od nás. Ty přijímací listy nesmí dát z ruky.

Ах што ђу, што ђу!
Не спавам нођу,
Срце ми гори,
Мука ме мори,
Умрети ођу,
За тобом, душо!

Chtěla jsem Vás vidět, než odejdete do bálu, zvlášt po tobě, ty ljubičice moje drahá, toužím, ale dostanu návštěvu, p. Hanušová. Možná že ji doprovodím domů a že půjdu okolo Apolla, až ty budeš jako víla vznášet se v náručí — možná že medvěda, ne? —

Dnes je mi zase hloupě — pracuju celý den a přece nemohu dopracovat se svobodné rozvahy — myšlénky neblahé pronásledují mne co černí diblíci a ostrými šípy mne bodají — ráda bych se jim vysmála, kdyby mně nestály slze v očích — Ich werde wahrlich sentimental — Nuže tedy s bogom, spomeň na mě, až budeš tančit — že já se koukám na hvězdy a že mi je tuze líto, že si nemohu také zatančit — já bych radši křídla, bych zaletět mohla daleko — daleko — anebo koníka ohnivého, který by mne jako střela unášel přes hory a doly — co jen budeš dnes o mně si myslit!

Pošli mi příslibenou báseň, máš-li ji při ruce; líbám všecky. Raduj se a zpomeň, dušo, i na mě.

B

Ano; jestli uvidíš Dušana, řekni mu, aby přišli zejtra,
jestli se jim líbit bude — že jsem doma — poněvadž ná-
vštěvu zítra čekanou dnes mám. Kdyby nepřišel, přišla
bych k Vám; snad přece až na večer, ať se dobře baví. Lí-
bám oči tvé milé, ty dušo draga —!

Navzájem posílám ti také báseň Heineho.

Ein Fichtenbaum steht einsam
Im Norden auf kalter Höh',
Ihn frieret; mit weißer Decke
Decken ihn Eis und Schnee.

Er träumt von einer Palme,
Die, fern im Morgenland,
Einsam und schweigend trauert
Auf brennender Felsenwand.

2.

Mir träumte von einem Königskind
Mit nassen, blassen Wangen,
Wir saßen unter der grünen Lind'
Und hielten uns liebumfangen.

„Ich will nicht deines Vaters Thron,
Und nicht sein Scepter von Golde,
Ich will nicht seine demantne Kron,
Ich will dich selber, du holde.“

„Das kann nicht sein“ sprach sie zu mir,
Ich liege ja im Grabe,
Und nur des Nachts komm'ich zu dir,
Weil ich so lieb dich habe.

3.

Mein Liebchen, wir saßen beisamen,
Traulich im leichten Kahn.
Die Nacht war still, und wir schwāmen
Auf weiter Wasserbahn.

Die Geisterinsel, die schöne,
Lag dāmm'rig im Mondenglanz;
Dort klangen liebe Töne,
Und wogte der Nebeltanz.

Dort klang es lieb und lieber
Und wogt es hin und her;
Wir aber schwammen vorüber
Trostlos auf weitem Meer.

4.

Aus alten Mārchen winkt es
Hervor mit weißer Hand,
Da singt es, und da klingt es
Von einem Zauberland':

Wo große Blumen schmachten
Im goldnen Abendlicht
Und zärtlich sich betrachten
Mit bräutlichem Gesicht —

Wo alle Bäume sprechen
Und singen, wie ein Chor,
Und laute Quellen brechen
Wie Tanzmusik hervor; —

Und Liebesweisen tönen,
Wie du sie nie gehört,
Bis wundersüßes Sehnen
Dich wundersüß bethört!

Ach! könnt' ich dorthin kōmen
Und dort mein Herz erfreu'n,
Und aller Qual entnomēn,
Und frei und selig sein!

Ach! jenes Land der Wonne,
Das seh ich oft im Traum,
Doch kommt die Morgensonne,
Zerfließt's wie eitel Schaum.

Líbí se ti ty básničky?

[ADRESA:]

Gospodični | Žofii Rottovoj |

Milý Sokoličku!

Dává se dnes „Somernachtstraum“ v německém divadle, a já bych ráda šla; Dušan tu byl a také by rád šel. Nešla bys také? — Kdo ví kdy se zase ten něžný, poetický kus dávat bude; můžeš-li, tedy přijď v 6 hodin k nám. Jestli myslíš, že by se ale rodiče mrzeli, tedy pomlč raději o tom; můžeš říct, že já tě беру sebou? — Tuze by mě těšilo, kdyby's mohla jít. Ráda bych sama přišla, podívat se na zřizování triumfu culture v novém bytu, ale musím nevyhnutelně psát do večera a nemohu až zítra přijít. Líbajíc Vás všechny, zůstávám

tvá milenka

BN

[ADRESA:]

Mému Sokolu.

Pomalu to přece přijde k tomu, že já Ti budu muset vylát za Tvoji bezpotřebnou ostýchavost; napíše tak milý srdečný listek, a chce ještě se omlouvat, kdybych byla právě teď u Tebe, tak bych Tě za to — co? — hodně zulíbala, ty moje milenko drahá. Počkej až já se Ti jednou dostanu do Tvých manuskriptů, však potom budeš muset mlčet. — Uvidíme-li se dnes, nevím — bude to záležet na tom, kdy syn Dušan odejde; ale těšilo [by] mě, kdybych mohla přijít. Děkuju Ti za půjčení šátečku, a odevzdej Johance druhý, ona o tom ví, jenže jsem ho včera zapomněla dát. Tvá a vždy a celá Tvá

Božena

Milý příteli!

Když byla u mě posledně paní Kulichová, povídala mi, že se jim nechce nic vhodného ke koupí naskytnout, a že by rádi už něco měli; psala jsem nato muži a zmínila jsem, že prodali mlejn a panství zakoupit chtějí. Včera mi psal a na [to] odpověděl, kdyby chtěl p. Kulich jít do [Uher], že by za ty peníze, co mlejn prodal, půl komitátu koupit mohl — že tam pěkný statek za 10,000 fl. CM; a na prodej že tam je dost. — Prosím Vás jdete k nim a zmíňte se, já bych byla bezprostředně byla psaní psala, ale myslím, naposled že by jím to nebylo přece vhod, a tak Vy to lépe zprostředkujete. Právě vyjednává tam muž nějakou koupí pro několik sedláků z okolí Domažlického, kteří se tam stěhovat budou. Síla lidu jde z Čech do Ameriky a to je věru zle — neboť ti jsou pro nás ztracení, kdežto naopak v Uhřích nebo Slovensku bychom takovým colonisováním jen získali a Slováci též i Uhři. A příčinnivý člověk a kdo hospodářství rozumí a vše upotřebit zná, jistě v Uhřích zbohatne.

Vy ste pěkný — u mě být a nezmínit se, že chcete vydávat historii Nymburka; — [p]ěkná to upřímnost! — V outerrý 4/5 měla pohřeb Čelakovská; ztratila jsem velmi drahou přítelkyni v ní, a pro děti a manžele je to ztráta nenahraditelná. Každý ji lituje; ačkoliv ona ráda už umřela, trpěla poslední čas velmi a byla připravena na smrt. — Tak se ubírá jeden za druhým, a jak dlouho to bude trvat, nebude o nás pohádky; — nač si ti lidé ten život tak ztrpčují, když není jíst nikdo, kdy a kde ho smrt zastihne? —

Užívejte tedy radosti, dokud Vám zdraví svědčí — cestujte, abyste obohatil více ještě ducha Vašeho, a z pokladu toho opět nám všem něco poskytněte. Až zase Prahu navštívíte, ponechávám si ještě trochu Vás stran té nedůvěry vyplísnit. — Srdečné pozdravení ctěným rodinám pána Černého a Vsetečky, jakož i Fleischmanovic. Katin-ku líbejte ode mě i Dorinky a Vás srdečně pozdravuje Vaše přítelkyně

Božena.

8/5.

[ADRESA:]

Blahorodému | Pánu panu Dlaba[čovi] | Dru lé-
ka[řství...]

Vašnosti!

Oučet Váš jsem obdržela, a chtěla jsem dnes k Vašnosti dojít, kdyby mi ale zase nějaká překážka přišla, chci raději hned odpovědět písemně, byste se na mě nemrzeli. — Je to ovšem nedbalost veliká z mé strany, že jsem k Vašnosti dávno již nepřišla, ale odkládala jsem jen z té příčiny, že práce moje, stranu kterých s Vašností bych ráda promluvila, dokončené nemám, totiž: povídky pro děti, a 8. sv. báchovek. Všeliké okolnosti překáží mi, že nepokračuju tak, jak by vůle moje byla; doufám však, že nebudu k dokončení mnoho času už potřebovat. Jakmile budu hotová, přijdu k Vašnosti, a doufám že se potom oučty naše zapraví! S knížkami, co jsem do komissí vzala si, špatně jsem pochodila, mnoho mi jich zůstalo, za mnohé mi posud dlužní zůstali. —

Ustavičně slyším poptávky po prvních svazcích „báchovek“ a sama dostala jsem komissí, bych je objednala, já je odkazuju na Vašnosti; což nejsou žádné k dostání? Mě by to ovšem těšilo, jen kdyby ty druhy už také rozebrány byly.

Doufám že co nejdříve s Vašností oustně promluvím.

Zůstávám s uctou

Vašnostina služebnice

Bož. Němcová

V Praze 17/7 52.

[ADRESA:]

Jeho Blahorodí | Pánu panu Jaroslavu Pospišilovi
| v | Praze. |

Veletěný příteli!

Srdečný pozdrav Vám i milé Vaší choti a rodině; těším se velmi, že ste všickni zdraví. — Jak se já a moje rodina máme, to poví Vám nejlépe Eliška; srdečně Vám děkuju, že ste tak přátelsky se postaral o její zaopatření. Je sirotek, a přátelé její nejsou dlé toho, by se příliš o ní starali; ujmula jsem se poněkud té ubohé, nešťastné dívky, a přítel Matouš mi podal bratrskou ruku k pomoci její, a i Vás vybídl. Díky Vám! — On jí též zná, že je děvče hodné a milé, ovšem ve světě ještě trochu nezkušené. Doufám, že vědomosti její dostačí k vychování dítek menších; co se toho jistého vedení k slušnosti dotýče, též se nebojím, že by děti v tom zanedbala, ačkoliv je na začátku ostýchavá. Francouzsky zná. — Že však děti milovat bude a o ně pečovat co vlastní matka, to buďte ubezpečen; a já myslím, to že je při vychování dítek hlavní věc, zvlášt když je matka zcela do rukou jejích svěří. Dobrou vůli též má, a tak myslím že bude ta paní spokojená. Kdyby někdy potřebovala rady a podpory přátelské, tu prosím Vás i choť Vaší, by směla k Vám se obrátit, a byste jí neoslyšeli. Děvče takové leckdy bývá v takových okolnostech, že jí rady zkušených osob, zvlášt ženy moudré nanejvýš zapotřebí je; a také nebyla ještě nikdy ve Vídni a nezná tamější život, bude první čas trochu udivená. — Já jedu na prázdniny s dětmi do Ďarmot k mužovi; aerar nedal náhradu za cestu, jen mužovi, mně a dětem ne, a sice proto, že jsme tam nebyli. Muž tedy myslí, poněvadž tam jít nemohu, a jestli by se to kdy stalo, tedy po letech, kdež

bychom beztoho nic nedostali, abychom alespoň za ty peníze něco užili, když je nemůžem upotřebit pro domácí potřebu. Jedu tedy s dětmi, abychom se mohli vykázat, že v Uhřích jsme byli. Matouš jede na čas sebou, myslím alespoň, posud se na jisto nerozhodl; těšila bych [se], kdyby cesta přes Vídeň jen šla, vidět Vás i rodinu Vaší, ale stálo by to mnoho. —

Jak se vynachází paní Kollarová a slečna dcera? Často v přátelském kruhu o ní s srdečným podílem mluvíme, a litujeme ztrátu její a spolu nás všech. — Prosím vyřídte mojí úctu! —

Mohla bych lecco nového připsat, ale ty Noviny nejsou ani tak veselé, a snad ani Vám tajné. Jsou to bídné časy! — Doufáme, že se muž dostane do Břetislavy, a tu bych šla potom k němu s menšími dětmi.

Děkuju Vám tedy ještě jednou za Vaší péči o Elišku, a prosím spolu o delší strpení s ní, dokud se neobeznámí. Buďte zdráv a pamatujte na Vaší upřímnou přítelkyni

Boženu Němcovou.

V Praze 22/7 52.

[ADRESA:]

*Blahorodému | Pánu a příteli milému Aloisiu |
Šemberovi | v | Vidni. | Landstrasse. Ungergasse
638/1 Stock.*

9/8 večer.

Milá Lotinko!

Tak ráda byla bych s Tebou před mým odjezdem promluvila, ale nechtěla jsem Tebe v ty práce a strasti plné dni obtěžovat, a dnes zase já jsem celá churavá a skoro chromá, hroznou mám bolest v koleně. Ráno jedu pryč a k prvnímu říjnu mě zase uvidíte, jestli neumřu. Líbej mi dítky Tvé i manžele, i ty milé ubohé sirotky; slečna Jonáková mě prosila, bych Ti řekla a Tě žádala, bys děvčata Čelakovských k ní jen zase posílala, že ona ničeho žádat nechce, že je to památce Toninky dlužna. Je také to děvče k politování; náramně plakala, když jsem tam byla, že nemá krejcarů a že má činži platit. Chtěla už tě o přímluvu u p. Friče žádat, by jí několik zlatých půjčil, a mě zase o přímluvu Tobě, bys to řekla, ale domácí řekl, že počká ještě čtrnácte dní. Snad jí někdo do té doby pomůže; ale proč je bláhová a dá každý krejcar rodině, která se jí za to vysměje. Je to bída s námi! — Buď s Bohem! Zdráva a silna na duchu i na těle! Řekni Katince Lauermanové, že bych s radostí byla přišla, ale už se mi času nedostávalo. — Na šťastné shledání! —

Tvá

Božena Němcová

Je to krásný list! — Ale už máme všecko složené, a nemám pěknějšího papíru při ruce.

[ADRESA:]

*Z Prahy. Blahorodé | Paní paní Karolině
Staňkové | v Praze, | V Široké ulici | na rohu
do Pasířské. |*

[...] nak mysleli, než ty vozy že pokácí a okna rozdrťí. Každý hleděl s hrůzou do tmavé noci ven, a poslouchal to vztekání se větru; asi za půl hodiny bouře přestala, ale dešť neustále jen se lil. Jaroušek a Hynek usnuli, Karel ale a starý pán drželi mi věci, které jsem nemohla držet, protože jsem Jarouše podpírala a Dorinku v klíně měla, které bylo velmi špatně; naříkala na bolesti v bříchu a že jí mdlo je. Karel se velmi na ní horšil, aby raději mlčela, že to má beztoho od těch hrušek co snědla a poslechnout nechtěla — co bylo už platné hřešení na ní, když se jí tím nepomohlo. Ubohá se mi v klíně jen tak svíjela, a bylo jí velmi zle; ač jsem sama bolestí vzdychala, přece jsem zapomenout musela a těšit ji. Konečně jsme dojížděli k Břetislavě, a já zbudila Jarouška a Hynka; Jarouš byl hned vzhůru, ale Hynek nemohl se probrat ze spaní, a pak ještě neměl čepici, a už jsme stáli v nádraží. Tu byl mi starý pán velmi příručný; pomohl mi ji vyhledat až kdes pod lavicí, a když já při zápisu a převažování věcí jsem být musela, dával pozor na děti. Sotva jsem vše spravila, a přijdu k dětem, vidím že je Doře huř a huře, pospíchám s ní vně a tam jsem několik minut strávila ve strachu dílem o ní, a dílem by se už zvonec k odjezdu neozval. Dobře se to ale ještě srovnalo; když jsme v deset hodin vešli do maďarských vozů, které jsou velmi prostranné a světlé a dobře zaopatřené, bylo jí volněji. Ustlala jsem jí jak možno bylo na jedno sedadlo, a brzy usnula; Jarouš ležel na druhém, Hynek také na jedno se roztáhl a jen Karel

seděl v koutku vedle starého pána, hlavu měl podepřenou o jeho rameno a spali oba. Poznenáhla usnulo to všechno ve voze; mimo nás byli sami Maďaři a to nejvíce maďarský *Egypt*, který je rozdílný od našeho. — Bylo to rozkošné podívání na ně, jak leželi, a jen se přirovnat dá pohledem na stádo prasátek; jeden ležel přes průchod na dlouho, a když konduktér vešel, musel lézt přes lenochy, by naň nešlápl, a přece tak byl šetrný, že ho nezbudil. Já dávala pozor, by děti nespadly, a mezitím se dívala do oken, podél nichž se ustavičně táhly a nahoru a dolů vlnily dva proudy žhavých jisker; jako by zlatá hříva vála od hlavy bujného oře, který nás letmo tmavou nocí unášel. Konečně i já jsem byla umdlená tak, že spaní ubránit nemohla jsem déle; zbudila jsem Hynka, a on musel místo mne *horébyt* — (po slovensku ponocovat!) Ke třetí hodině zbudili jsme se všickni; už jsme viděli před sebou Dunaj a za několik minut míhla se nám před očima nádherná kopule Ostríhomského chrámu, zahalená ještě v ranní mze jako v šedém závoji. Dunaj byl rozvlněný a nebylo na něm vidět živobytí; včerejší bouře na něm zle řádila, dvě lodě potopila, při čemž jeden člověk se utopil; a více ještě škod nadělala a to jen u Sob, co dále se dělo, to posud lidé nevěděli, kteří na staciích do vozů přibývali. Přijedem do Sob (staci za Ostríhomem) a právě nám jeden pán vypravuje o bouři, kterou přestál na severním moři, tu slyším za sebou známým hlasem se jmenovat a děti vykřiknout: táta, táta! — Cestoval schválně v tu stranu, a tak si to zřídil už, aby nás překvapil dříve než ve Vacově. Že jsme všickni radost ze šťastného shledání se měli, to si můžete myslet; také nám vypravoval, že velkých škod bouře večer nadělala v tom kraji, chalupy roztrhala, střechy odnesla, stohy obilí rozmetala a vůbec hrozně řádila tam, kam padla. — Pomalu se rozednívalo, viděli jsme jasněji už zříceniny Vyšehradu, břehy Dunaje se oživo-

valy více a více, a když jsme do Vacova přijeli, bylo 4^{1/2}; dříve ale ještě postrašil nás Jarouš, neboť mu přišlo také mdlo, jenže si to lehčeji a rychleji odbyl než Dorinka. V nádraží čekal inženýr Riedl, a museli jsme hned do jeho bytu, kde nás velmi pohostinsku přijaly sestra jeho a švakrová; při výborné snídani musela jsem vypravovat o Praze, a každá maličkost měla pro ně veliké zajímavosti. Pozorovala jsem, že to jsou horlivé vlastenky z časů předbřeznových. K sedmé hodině vyjeli jsme z Vacova; dětem bylo dobře, jen Dorince otekla tvář a dostávala jako růži, přitom však nenaříkala na bolest. Vozík měli jsme dost pohodlný, ač ještě s námi jel jakýs Slovák, cestující kupec; jak jsme vyjeli z Vacova, potkali jsme už vozíky o dvou kolech, k nimž oslové připřažení byli — a na nichž namnoze ženštiny seděly, jedouc do Vacova na trh. Na takovém vozičku leží náklad někdy dost těžký, a sedí ještě silný chlap, — ženské jsou zde také jako chlapi — a takový oslík utíká se vším ustavičně tryskem. Kdo zde koně uživit nemůže, ten drží si dva i tři osly. Tučný, silný a mladý osel stojí zde 8, nanejvíc 10 fr šajnu, a užitvením nestojí take tolik co koně. — Když jsme přijeli za Vacovem na vrch, kde plno vinic a stromů, potkávali jsme zhusta ty povozy rozkošné, které nemohou ale jinaké být, aby se vším ostatním zde souhlasily. Však ste je viděli na výstavě umělecké — (a Vy, p. Dr., je dobře znáte) ale vymalovat se to nedá; to musí na ně patřit, jak jedou, musí poslouchat ten rozhovor s koňmi a to hřešení (nadávat, hubovat) na ně, když si začne jít jeden vpravo, druhý vlevo, třetí s čtvrtým se začne strkat: hát, jáke to hanbárske kóně, idou ako ovca ze stáje — keď by jich *zránik poražou* (padoucí nemoc porazila) a tak jim zpívá a posílá na ně jedno zlé za druhým, a přitom jim hrozí i bičem i pěstí, a koně začnou utíkat, provázky začnou lítat na vše strany, táta Slovák, který na voze spí, zdvihně hlavu, po-

dívá se na koně, přeje chlapcu „keď by do tja Perun udriou“ a položí se zase. K tomu přiběhne ještě jedno nebo dvě hačata (hříbata) a pes bílý vlčí, ale když vidí, že se nic neobyčejného nestalo, běží zase po svých vedle vozů nebo po poli, kde jako děti laškují. Málokdy jede jediný povoz, vždy jich je nanejmeně tři; a u každého dva vozkové, obyčejně táta a syn; a často ještě má i malého chlapca sebou. Mladší sedí na předním koni, táta nazvíce na voze leží a spí a kluk běží vedle s psem a hříbětem, neboť to musí sebou kamkoli, a kdyby i nepočítalo více týdně. Děti se ustavičně ptaly, zdali to jsou muži nebo ženy, když viděly, že mají nohavice široké jako sukni a vlasy vzadu dlouhé velmi a zpředu po každé straně viset ve tré spletený cop (aneb vrkoč). Starý táta má všechny vlasy vzadu do tlustého copu spletené a ten má na hlavě upevněný širokým, od jednoho ucha k druhému sahajícím hřebenem. — Nohavice jsou připevněny na kyčli a nahoře mají košilku, která nesahá dále než k srdci a velmi široké rukávce má, červeně vyšité. Ten díl těla, co zůstává nahý mezi košilkou a nohavicemi, zakrývá široký, černý, kožený pás, který je zpředu širší a žlutými plísky ozdobený (aneb vycifrovaný); obyčejně se ale košilka vytáhne, shrne a je vidět nahé tělo. Plášť bílý, flanelový, kroje jednoduchého, ale vkusného, mají řemínkem okolo krku připevněn, takže jim volně okolo krku visí; na hlavě široký klobouk a na nohou opánky. Ovšem čistě na cestě takový šuhaj nevyhlíží; když sedne na koně, shrnou se mu nohavice vzhůru a je tu vidět kolena jako z mramoru krásné a každý je velký, silný a urostlý jak topol. Už jsem zase viděla ty známé ploty okolo vinic a polí, tu baštu z hlíny, ale v ní zasazený buď modrý bez, plané růže, zimolez — což velmi pěkně vyhlíží; okolo cesty všude plno té libné čekanky (cikorka na slov.) a velkokvěté divizny (volósky chvost) a celé kře durmanu.

Naše bělouše můchy velice štípaly, tu povídá kočiš: „čakajte, bjesne muche, cak vám teraz pomôžem“, a skočil dolů, utrl keř durmanu a koně tak ním natřel, že se stali z běloušů zelenouši. „Ako to voláte?“ (jak to jmenujete) ptám se ho. „To maslak se volá, a mrchavo to smerdjá, ne môžu to muche cítit.“ — Přejeli jsme vrchy, z nichž jsme viděli do celé krajiny k Pešti dolů, krásné pohoří Budínské a na Dunaj, na němž právě k Vídni jela parolod. Pak jsme vjeli do zelených údolíček a dubových lesíků; všude ticho a mrtvo, jen někde ukázal se malý pastýř na pokraji lesa, v bílém plášťku, dlouhou píšťalu při ústech, na níž celý den píská své písně dumné. Zvolným krokem procházejí se bílí psi s hlavou sklopenou, ale ušima ostrážitýma kolem lesa jako vojáci na stráži a dávají pozor, jestli se neblíží někde dravý nepřítel statku (stáda, dobytka) pánova (vilk), a jak někde se ukáže mohutná bílá, velkorohatá hlava vola nebo krávy, doráží naň, až zajde hloub do lesa. Asi dvě hodiny za Vácovem vlevo leží v údolí na malém vršku zříceniny zámku Novohradu, od něhož nese stolice jméno — a tam přestává rozmanitost krajiny, už nevidět než holé pole beze všeho stromoví, a jen kolkolem v pozadí modrají se hory. Přejeli jsme osamělý dvorec Pustu a na oběd přijeli do hostince Brečagu, kde jsem po roce zase slyšela po prve maďarské zvuky, užila maďarskou kuchyň a pila kyselku Sljatsinskou s vínem. — Po obědě jsme jeli dále. V celé té krajině, co jsme jeli, nebylo vidu, že by tam bylo pršelo; všude sucho, a když se nám zachtělo jít kousek pěšky, pachtit jsme se museli pod kůtka pískem (homókem). Roste však v tom písku všecko velmi bujně, jen když vláha je, a zvlášt se dobré brambory rodí (krumple). Obilí už všecko na polích srovnáno ve velikých, kulatých stohách narovnané i oves, u těch stohů vidíte hospodáře (gazdu) s jedním nebo dvěma pacholky (bireš) a ti sundávají obilí se stohu, rozprostírají

na zem do okružlíka a pak po něm dva nebo tři koně tak dlouho do kola vodí, až je vyšlapané. Pak se sláma odhází a zase doma ve stohy narovná, neb někde u vinic blíže stavení, a obilí, které po lopatách na (čisté) plachty opodál ležící hází, by tak plevy odlétly, se domů odveze. Seno zůstává v stohách buď na polích, jsou-li blíže města, nebo u vinic; když potom několikrát zmokne, vybledne, ba i shní. Pěkně ale vyhlíží pole kukuřičné, zvláště, kde bujně roste; zde je zvyk, že začne-li jeden hospodář sázet vpravo kukuricu, vlevo brambory, tam zase réž (žito) a cokolivk zaseje, všichni jeho následují a tak máte k nepřehlédnutí pole a nic než kukurice a vedle zase též takovou šířinu brambor a v jinou stranu pusto, kde bylo zase jen obilí. Mezi kukuricí jsou vždy tykvice (turky) a boby — oblíbené nyní zde jídlo — prostora mezi řadami kukuricových sazenic je vyplněna bujným širokým listem tykvic a dýní, pne se nahoru a žluté zvonce jejich kladou se na štíhlou lodyhu kukuřice. Když rozděláš list, vidíš tam ležet tykvici aneb dýni po osmi, desíti i patnácti librách (zase pfund). Přes městys Vadkert přijeli jsme konečně na vrch Brezinu (samé tam břízy) — a brzy jsme se octnuli v Ďarmotech, kde nás pozdravili několik Čechů a Zuzl, posluhovačka mužova, Slovačka, která nás už s dobrou večerí očekávala. — Prozatím tedy skončím a a za několik dní budu pokračovat o zdejším živobytí.

Má rozkošná drahá sestro! A všickni drazí přátelé!

Kdybys byla dostala můj list, který Dušan ztratil, byli byste zvěděli, jak často na Vás myslím a jak se mi po Vás začasté stýská, jak ráda bych se přitulila k Tvému vroucímu srdci, duše moje, a pohovořila si v spolku Vašem milém. — Já vím, že i Vy na mě zpomínáte, že ste přesvědčení o mém upřímném přátelství, přece však je to milé, když slyší ujistění té lásky čas od času přítel od přítele; a kdyby i člověk všeho se nasýtil, lásky se nikdy nenasytí, vidíte? — Těšilo mě slyšet, že ste všecky zdrávi a Johanka že je tak veselá statečná žena a že nepláče už; jen ať zůstane tak, lépe když srdnatosti přibývá, když se už pluky k boji šikují, než když se na vojnu strojí; bude jí teď nejvíce třeba. Ostatně doufám, že to bude dobře všecko, zvláště když se už napřed pomáhá, jak mi Sofie sdělila stranu prsou; i já tak měla a šlo to dobře. Kdyby jen ten buclík na mne počkal; — tedy Mužáček přece do Vídně; nu jakožto poddaný koruní země je to záslušná věc a patřiční, seznat dříve vlastní residenci *milovaného zeměpána*, než cizí stát, dobře tak udělal. Jindřich se jistě také velmi potěší a oba najdou mnoho i zábavného i užitečného v té hlučné residenci a budou mít dlouho co povídat; škoda že jsem to nevěděla, byla bych je odkázala k mé tetě, která by se z toho byla velice těšila, moci jim v něčem posloužit, a má také syna, takového Vídenského darmošlapa, který by je byl ve všech koutech provedl, tam je to dobrá věc. Ty, milá dobrá Sofie, mi velice lichotíš s posouzením mých listů, ale já to od Tebe ráda přijímám a děkuji Ti,

a nyní ještě s větší chutí budu psát, an vím že Vám mohu i v nepřítomnosti večerní chvíli ukrátit; že tatínek i poslouchal, je veliký kompliment pro mě, a polib ho za to. Já často na něho zpomenu a jeho tvář tak splynula v duši mé s tváří zemřelého otce, že je již nemohu rozeznat a jednoho v druhém líbám. Když sedávám vedle něho na sofě, ráda bych začasť se mu vrhla v náruč a zulíbala ty šediny jeho, a zdá se mi, že mě musí zavolat jménem dávno nelslýchaným, které z úst jeho tak znělo upřímně, a do nějž při posledním rozloučení otec všecku tu vroucí svou lásku vložil, jako by věděl, že je naposled slyším. — Avšak dost o tom. — Co se nás týká, jsme zde jako na posvácení; já ovšem mám dopoledne „*vela roboty*“ — odpoledne koupat, když je prádlo, zase je hladění a tak jedno k druhému, že někdy po kolik dní ani k psaní nepříjdu, a večer když příjdem z koupání, ráda si odpočinu. Jsme opáleny dost všecky, a ještě více budem, a děti dobře vyhlíží, až na Jarouška a mě; ten dostal velmi silný křečovitý kašel a já posud nejsem prosta choroby, jak bych si přála, ač mnohem lépe vyhlížím. Dnes odpoledne jedem do Bystřice; na noc do Šach, druhý den do Štavnice, kamž záhy příjdem, bysme se ohlídlí trochu, a do některého dolu vjeli, třetí den do Bystřice, kdež se as den zdržíme, a pak jedu já s dětmi do Šljače a muž tam bude ouřadovat. Jestli se plán nezmění, nebude z cesty na Krivaň nic, a zpátky se vrátíme přes Zvoleň. Jedeme s přispřeží, ale na vozích velmi bídnych, střešeme se tedy řádně na té cestě; zde to ale jinak není, a musí být člověk spokojen, když nemusí ject na hnojníku; však ten vůz mnohem lépe nevyhlíží. Má milá dobrá maminko, já bych ti přála jen tak tři dni být místo mě zde v kuchyni a dívat se na to vaření a na tu celou správu a gazdování, to bys koukala, a co tatínek kdyby musel jíst taková jídla všeliká, že se až nanic dělá jen z podívání, a co Mužáček s jeho choulostivým no-

sejčkem a což Baruška a Kačena, kdyby tu viděly stravu a celé držení čeledě! — A Jindřich ti studenti zdejší kdyby poznal a tak do krámů zdejších nahlídl, to by měl co kritikovat! — Ale Johanka by měla radost, kdyby viděla to pěkné ovoce a laciné a chutné, ráda bych Vám ho poslala hodně, ale jak, bojím se shnití, kdyby zůstalo na dráze někde ležet. Vysvědčení, až budeš moct, pošli, Sofie; nyní ale prosím, oč jsem v ztraceném psaní prosila. Psala jsem Vagnerové, by k Vám do krámu odevzdala můj soukený plášť, který jsem sebou nevzala, bych ho nezmícela. Nyní ale jsou velmi chladné jítro a večery a na horách bych ho byla potřebovala, ale když není, není, však si pomohu jinak, jen ale když ho dostanu na zpáteční cestu. Buďte tedy tak laskavý, zadělejte mi ho do kusu plátna starého, nebo něčeho takého, a dejte na dráhu, myslím že bude to jisté, neplatte nic, já zaplatím zde, a napíšete na adresu „*Waitzen, zur Beförderung nach Balasa Gyarmat*“. — Marie as za týden přijde už do Prahy; myslím si, aby netrávila tam tak dlouho sama, v tom strašlivém bytu. Těším se na Johančin dopis, v němž mají stát Noviny, a na Tvůj, v němž lásku Vaši tak vroucně si mi vypsala. P. Fingerhuta srdečně pozdravuj a řekni mu, co jsem i v prvním listu byla psala, že jsem francouzsky zapomněla, a jestli se nenaučí maďarsky, že ani se vadit nedovedu s ním a že budem muset žít ve velmi dobrém přátelství spolu. Polib všcky místo mě a pozdravuj i toho milého Bossé, vždyť pak ho musím milovat, když Tebe miluje. Muž všem srdečný pozdrav vzkazuje a děti Vás líbají a zvláštní ještě pozdrav od chlapců na Jindřicha. Piš brzy s Dušanem a buď zdráva, a pamatuj na mě, jako já na tebe. V duchu tě tisíckrát líbá vždy

tvá Božena.

Nehněvejte se, že Vás obtěžu s komissí, nemám ale nikoho, ten ubohý Lambl má beztoho práce dost.
Snad jsem psala pozdravení od muže všem? —

To je pro list.

Josef Němec, k. k. Finanzwache Oberkomissär in Ballassa Gyarmath — Waitzen. (Když se ale posílá paklik, nenapíše se jen tak dole: Waitzen — zur Beförderung nach Ballassa Gyarmath.

[ADRESA:]

Slečně Sofii Rottové

Ivance.*Má milovaná drahá přítelkyně!*

Předně a nejprve díky za Tvůj list, upřímný a vroucí; ale Ty, maminko dobrá, ten smutný tón jakýsi, který v něm zaznívá, a ten loučící konec jeho nikterak nemohu schvalovat, ani co přítelkyně, ani co Vice-bába. — Já důvěřuji se tak v Tvoje patřičné uspořádání tělesné, v předběžné již prostředky šikovné paní Ullmanové, a v pádu poněkud těžšího porodu v statečnou Tvou mysl, že nemohu než věriti na *šťastný* návrat cesty Tvé z Říma. Ovšem přísloví české je „že těhotná žena smrt nosí za pasem“ — nu ale, pomysli zase, že vždy mezi desíti sotva jedna nešťastně porodí. Proč by's Ty právě byla ta? — Ne, ne, buď jen veselá a těš se jedině tím myšlením, jaký as bude ten buclík a jak se s ním budete těšit všickni. Já jsem ovšem také myslívala často, jak to as vypadne, a jestli neumru — ale v srdci jsem přece měla pevnější naději v život a tak jsem napřed mysl nekalila příliš, a tím mi zbylo dost zmužilosti, když přišlo do tuha. — Co by mě mrzelo, bylo by to, kdybys beze mě na cestu se vydala; ale konečně bych Ti i přála, abys té tíže se už zbavila a radosti dávno očekávané požila; — možno je to, ba jisto, že duševní nepokoj, strach, hněv, lítost, starosti a t. d. — porod urychlit může; i mně se tak dělo u Hynka, a tak mi bylo zle, že jsem již jako nucení dostala, a rychle pro matku poslala, ale vše se zase utišilo a teprv třetí týden bylo opravdu. — Příčina toho byla lítost; proto tedy, duše milá, buď veselá a statečné mysl, a věř v spokojenou, utěšenou budoucnost, v které Ti teprv určeno bude, přelít

všechny šlechetné a vznešené Tvé snahy do duše outlé Tvého děcka, zkrátka ve které budeš teprv působit v rodině a v ní pro vlast! — Co se týká toho, že by's mně byla kdys čím ublížila, to, milá, je přílišná domněnka a nespravedlivá, já alespoň nevím se rozpomenout na jediné takové okamžení, a na mně jest, děkovati Tobě za lásku přátelskou, kterou si mě vždy blažila. Byla doba, kde jsem Tě držela za méně vroucnou a skoro Tě proto litovala, ale přesvědčila jsem se ne jednou, že Tvoje krásná, ale někdy chladná tvář nesmí se vždy jmenovat „zrcadlem Tvé duše“, neboť v té vře upřímná láska pro manžele, rodinu, přátele, národ i vše, co dobré a krásné, o tom již dost přesvědčení mám, a protož mě ani to nemejlí, když se vtipně usměješ něčemu, co třebaš Sofii i mě pohne. Často bych tě pojala v náruč a zlíbala jako tu naší rozmilou Sofinku, ale bojím se, že by Tobě nemilé bylo; ostatně vím, že's i beztoho přesvědčená o mé srdečné náklonnosti k Tobě. Tvoje důvěra ke mně velice mě potěšila a ráda bych Ti ve všem nápomocna byla, a toho buclíka první na ruku uchytila, ale jestli to nemá být, přála bych, aby se vše šťastně skončilo a při veselých křtinách abyste na mě zpomněli; já budu ty určité dny vždy zpomínat na Tebe, to mi věř. — Řekneš mi potom, až se vrátím, vše, jak se Mužáčkovi vedlo, kdybych se nyní ptala, bylo by pozdě na odpovídání a hříchem Tebe psaním mořit, ale přála bych, by mu ta cesta k prospěchu a užitku sloužila, když i on i Ty ste skrze ní trpěli. —

Já jsem zdravější nyní, ač jsem se z té horské cesty — která příčinou byla, že Vám hned neodpovídám, neboť jsme se teprv 17^{ho} domů navrátili uvondaní a uhorení vrátili, takže mě posud kříž bolí. — Jaroušek má posud silný kašel, a ten je příčinou, že se o málo zpravil, ale ti ostatní jsou buci. Dělat mám vždy co, že mně sotva času zbyde k napsání listů, který, jak doslýchám, Vás baví. —

Slyšela jsem jednou od Mužáčka, že když jemu něco říci chci, co nemá býti zapomenuto, abych to spolu Tobě řekla; pamětliva tedy toho napomenutí, obracím se k Vám oboum s prosbou. Muž, jak Vám pochopitelně bude, rád by nás zde co možná nejdéle zdržel, a proto chce vědět lhůtu, do které nevyhnutelně *musím* v Praze být, to jest chlapci, neboť o ně se tu jedná. Hynek a Karel ovšem že by nemuseli pospíchat, ale nejvíce se tu jedná o Jarouška. Prosila bych tedy velice, kdyby's, Mužáčku, k panu Tesařovi došel a se ho poptal, jak to stojí s Jarouškem, jaké má vysvědčení, a jestli bude přijmut do třetí třídy. — Kdyby myslel, že *dokonce* ne, pak ovšem není třeba, aby dělal zkoušku přijímací, kdyby ale řekl, že neví, jestli ho Valter přijme na to vysvědčení, buď tak laskav a dojdi k Valterovi, ukaž mu vysvědčení a promluv s ním, jestli by musel být 1^{ho} Října už při zkoušce, anebo jestli by mohl později o jeden neb dva dni přijít. — Víš, kdyby *musel* 1^{ho} Října být u zkoušky, musela bych o dva dni dříve odtud vyjet, a to dělá velké překážky, ne jen skrze příležitost, ale i to, že ty dni se nemůže můj muž odpráznit, by s námi jel až k dráze. A přece bych také nerada, aby hoch zůstal v II třídě, raději ať zůstane dvě leta v III^{tí}; sám víš, jak to je s těmi repetanty; myslím že se mu bude pamět čím dále, tím více sílit. Prosím Tě tedy, nějak mi to sprav, a dej mi co *nejdřív* vědět, bych se dlé Tvé správy na cestu chystat mohla; když bude muž vidět, že *musím* jet, přestává všecko zdržování; ale píš sám, neb řekni Sofii, ubohou Johanku neobtěžuj psaním. Nyní Vám přeju oběma pevnou a zmužilou mysl, žádné zbytečné strachy, a především ať neslyším, že's nebyl potěšen, jestli bude *děvče*, sice se povadíme. „Člověk míní, pán Bůh mění“! — Líbám Vás oba!

Vždy nezměnná Vaše

Božena.

Rozmilá moje, drahá Sofie!

Dlouho neodpovídám, vid', na Váš list, ale toulala jsem se po horách a dolinách, a byť bych i stokráte na Vás zpo-
mínala na všechny, přece nedalo se mi to dělat, bych kdes
k psaní sedla a ze Slovenska Vám listek poslala. Byla bych
zaplakala, když jsem dávala těm ohromným velebným
vrchům „s Bohem“ — ale také jsem zase ráda byla, když
jsme se blížili Ďarmotům a k domácímu pohodlí, neboť
bylo chladno a pošmourno, a ty víš, co Jean Paul povídá,
„že modrá obloha přemění člověka v světoobčana, že by
se zatoulal do širých končin světa, ale osm kapek z těž-
kých šedých mračen, jimiž svět zaklopen, že dohání
člověka do lenošky, k domácímu pohodlí, a k dobré
tabuli“ — a na nás věru padlo kolikráte osm kapek.
— Dnes je takový den zase, že není člověku ani do smíchu
ani do pláče, jen do spaní, tak je zamrholeno, chladno, a
obloha, pokud oko stačí, vyhlíží tak plačtivě, tak zamra-
čeně, jako tvář mojí domovné paní; jenže na obloze
možná zítra už slunko vysvítí, a na tváři paniné nikdy
nesvítílo, a svítit nebude. — Listy Vaše mne velice těšily,
a hned při otvírání couvertu obdivovala jsem šikovnost
toho, kdo tolik listů do úzké zabálky vtěsna, aneb jak
zde říkají *spratal*. Tak jsem četla jeden po druhém a jako
byste přede mnou stáli; i ta štíhlá majounká má sestřička,
i tlustá, mladá Johanka, kterou si nejraději představuju,
jak s chutí při večeři ty hrušky jednu za druhou pojídá,
nic nemluví, nás poslouchá, a jen okamžení za okamžení
s láskou vroucí na Mužáčka pohlédne a konečně s ním do

šmourání se pustí. Vidím i *barnavého* (snědého) mého přítele — máti sice říká — Schoßkindel — nu buď si tedy — a konečně vidím před sebou originálního pana Halánka, jak žije a tyje, a slyším ten jeho srdečný smích, a desatero věcí mi na mysli tane, pro které bych se s ním pohádat chtěla. — Ba já Vás denně vidím všecičky, i tu mou mámu a tatinka a Jindřicha, který mi beztoho připadá jako můj nejstarší syn, a tak si kolikráte utvořím sen, jak by to bylo, kdybych se mohla přetvořit v ptáče a náhle mezi Vámi se octnout při večeři; anebo kdybych tak zaletět mohla oknem do tvého pokojíku, posadit se ti na rameno a pošeptat ti do ucha ty nejsladší slova lásky a touhy mé, pobožkat se s tebou, pomazlit a uletět zase tiše dále. — Ach já někdy všelikých snů mám, všelikých touh; — dnes k. p. se mi zdálo, že jsem byla s mámou kdesi na procházce, a že jsme zmokly jako za onoho času v Šárce, a pak že jsme se brouchaly potokem, v němž ale byla místo vody rtuť — (*živje striebro*) a nemohly jsme nohy vytáhnout z toho, živou mocí. — Já nevím, zde nemám žádné krásné poetické sny; ale jakže může být mysl poetická, když musím jíst těkvici a husy, krumple a samá taková hloupá jídla, zvlášť když k tomu ještě bob přidám. Jelikož se, panno Sofie, znáte v přírodovědě, budete vědět (co i Vogt povídá), že takováto všeliká jídla na ducha působí, a proto mně odpustíte, že tento list můj velice nepoetický jest. — Kdybych se nenapila někdy trochu červeného vinka, věru bych nemohla ani ty listy Vám psát; věru byl by čas, abych se vrátila k mé Pražské stravě, jinak-li mi nemá síly tělesní přibývat a duševní ubývat. — Má dobrá Ivánka tedy churavá byla touhou? — Přála bych jen, aby, jestli už nemám být druhou babkou, šťastně se vše skončilo, a žádné následky toto urychlení za sebou neneslo. — Zním já také a věřím v magnetismus drahé ruky, který lepší a rychleji zlčí nežli sáhodlouhý recept.

Jen dejte tomu buclíku nebo bucličce pěkné jméno; ráda bych viděla, jakou figuru Mužáček při křtu dělat bude, a jak bude kmotry prosit. Nu tak vážnou ne jako pan Zap, jelikož mu bříska chybí a ta praprofesorská tvář, která každého na deset honů již k respectu nutí. — Možná ale, že se i mě k tomu dočkáte, vždyť pak ani bába nemůže to vědět na den, a když se Johanka upokojila, možná že i to se stíší, ač splasknutí života jistý důkaz, že si žádá občan ten malý na světlo. — Bůh dej zdaru! — Těšila jsem se nad podařením usnešení strany divadla; přece tedy propadl plan velkého našeho diplomata! — Co se týká Mužáčkova navržení stranu uveřejnění něčeho z mých dopisů, to necháme, až se vrátím, ostatně náležeji Dušanovi a Vám, a smíte s nimi nakládat dlé vůle, jen že jsem je psala pro soukromnost, a mnoho v nich, co by se ani nehodilo k uveřejnění. — Plášť posud nemám, dozorce v naší zde nepřítomnosti kamsi aviso založil, ale proto není zle a dostaneme jej na každý způsob, už muž do Vacova psal; zatím Vám srdečně děkuju za Vaše laskavé posloužení. Děti Vás všecky líbají a Hynek by Jindřichovi psal, ale mrzí se jedině na to, že já jsem už všecko psala a jemu nic nezbylo, než budoucně se přece na listek zmůže. Líbám Vás v duchu tisíckrát a tebe k srdci sesterskému vine tvá

Božena

Udělala jsem kaňku nahoře, ale že je taková hezká, nebudu ji vyškrabovat.

Milá tlustá maminko!

Hned ze začátku listu Tvého viděla jsem, že Ti lepší, ba už z toho, že si sama psala, a těším se velmi z toho, i přála bych, aby neměla p. Ullmanová pravdu. Snad mě ten buclík přece dočká schovaný, abych já ho vyvedla z koutku a Mužáčka trochu poškádlit mohla; však bych mu neřekla pravdu, i kdyby to byl klučík. Za Vaše obstarání Vám oboum velice jsme povděční; když to už nemůže jinak být s Jarouškem, jaká pomoc, já se ale nehněvám tuze, neboť kdyby nebyl chlapec v druhé třídě dvě leta, musel by v třetí třídě dvě leta být, tak je to jedno a snad lepší vsutku, dlé rady p. Amerlinga. Chlapci by mohli mít sice lepší třídy, ale musíme být rádi, že jsou takové, já očekávala horší; — doufám, jestli zůstaneme živi a zdraví, 8/10 odtud vyjedem a 10-ho bychom byli doma; aby si chlapci mohli připravit svoje věci, jichž jim třeba. Zde máme ještě dost pěkné počasí, a co možná ho užíváme všickni; přála bych i Vám, abyste poslední čas, co budeš se moct válet čili, abych Tě neurazila, co budeš moct poletovat po straně Mužáčkově, abyste měli teplé a jasné počasí. — Byla jsem zvyklá sice u Sofie, že vždy štětec k malování vlastního obrázku do křiklavých barev smáčela, ale tak pěkně se přece nevymalovala jako Ty, Ivan-ko! Doufám ale, dokud přijdu, že nosejček tvůj bude přece ještě bledší než Řehořův — a ruce že nebudou ani tak svalovité jako Malypetra ani tak nemotorné jako Mikovcovy; a konečně buclíček to všecko spraví a přidá mamušce krásy takové, kterou ani dříve neměla. — Já zase

se hněvám na svoje ústa, na která sice nejsem pyšná, ale jež ráda čisté mám, a nyní se mi každé okamžení vyrazí buď na té neb jiné straně puchýř. Ostatně jsem o mnoho zdravější, a sílím, jenže opálená jako cigánka jsem. — Ale srdečně jsem se zasmála, ano tak bezbožná jsem, že jsem se zasmála té krádeži Frau von Tabor! Šelma zloděj, byl nějaký zpytatel starožitnin, kdož ví jestli ne jakýs náhončí pana Erazima! — Lidičky, váš dům přijde do rufu nyní! — Kdybych byla Mužáčkem, dala bych to ohlásit v Novinách, ale v slohu Frau v. Tabor, všechno, i tu glancovanou korotvičku, i ten Stockuhrek. — Je to až k pláči, když si člověk pomyslí, do jakých asi rukou takové posvátné památky se dostaly! — Ale ta Praha je šťastná na děvčata, i paní Zapová dceru! — A Lidmilu! — Ano, ano, měla by's k srdci si vzít její shovívavost a dlé ní se řídit, a když ne Vandu, alespoň Honoratu dát pokřtít, aneb nějakého Kazimíra neb Kazísvěta. Ty, Mužáčku, jsi šťastný v každém ohledu, i v tom ženka Tvá Ti ulehčuje, že místo Tebe píše; počkej ale, počkej, však Ti přejde šmourání, jen jak se bude ozývat křik syna po pokoji, bude po všem; ale dobře na Tě!

Muž Ti ruku líbá, Johanko, Mužáčka pozdravuje, a myslel prý, že už dávno máte cos mladého, to je prý pozdě. Líbám Vás srdečně a těším se na Vás.

Rozmilá sestro moje!

Viď že bys velmi se potěšila, kdyby Ti podal v zimě kytici vonných růží? — Právě tak milé jsou mi Tvoje listy; když vidím to velké Tvoje písmo, které se tak pohodlně čte, jako bych cítila Tvůj dech ještě teplý na papíru, a z každého toho vroucího slova dívá se na mne Tvé rozkošné, upřimné oko. Z mého písma bohužel nic by nepoznal ani ten nejdůvtipnější písma zpytatel, neboť je někdy úsudek mého pana manžele docela pravdivý „že jako kočka škrábu“ — (to jest pérem, ne drápkami!) — Až budeš číst zase můj denník, to si asi kolikráte povzdechneš nad tím psaním, a já Tě lituju „*na ožaj*“ (opravdu) a prosím o svatou trpělivost. —

Poslední můj list byl jakýsi spletený; psala jsem o cestě, ale nic, kde jsem byla. Nechala jsem to pro denník, ale ani v těchto listech cestu moji v Slovensku nenajdeš celou popsanou, ačkoliv toho dost jsem napsala; ty víš, má drahá, když se pustím do povídání, že nevím kdy přestat a pak bych ráda, abyste každé pěkné okamžení se mnou sdělily, a oustně teprv to povědít, to už se nedá a někdy i zapomene. Já myslím, že se Vám i tyto listy trochu líbit budou, a tato myšlenka mi také dodává chuti k psaní. Zdali pak i Dušanovi se *opravdu* líbí? —

Už, má drahá, se blíží čas, kde se opět uvidíme a kde si vše oustně budeme moci sdělit. Těším se, až mi povíš, co's všecko četla zatím; věřím ti že se ti Sandova více a více líbí; i mým ideálem je ta žena. Lituju velice, že nemohu číst spisy její v originálu, a ona nejvíce by mi chuti do-

dávala učit se francouzské řeči. Pováš mi ale všechno z toho cestopisu, či je i v němčině? — A jak se Ti může líbit ještě jiný, když čteš její? Mně se vždy jaksi vše jiné znechutilo, když jsem od ní cos četla, a vadila mi vždy v spravedlivém úsudku jiného, byť i pěkného spisu. — Mínění o Hanušovém spisu, které si pronesla, mnozí jiní s Tebou sdílí, a já dávno už, co mi v rukopisu leckterá místa předčítal. — Nevím jestli se máma se mnou nevyvadí, až přijedu, že jsem nedbala více na štíhlost těla, neboť jsem vskutku stloustla; už se sice dávno i zde nekoupáme, ne tak skrze zimu, jako skrze kalnost vody, ale přece mi to povětrí i bez koupele dobře svědčí. Máme zde dni dosti teplé a je ku podivu, že v zdejším okolí švestky a jabloně po druhé kvetou, což prý znamená, že bude dlouhý *jesen*. V úterý, to jest 5/10, máme vinobráčky, a už jsme pozváni i sem do vinice, i do okolí; bude to zase pěkný rámus. Šljačka koupel mi dobře svědčila, ačkoli jen čtyřikrát jsem se koupala; vůbec mi ten den samoty tam byl tuze, tuze milý, a když jsem ležela pod akacií na vršku a dívala se do té překrásné krajiny dolů k Hronu, nepřála jsem si nic jiného, než mítí vás po boku. Přiložený list utrhla jsem u zřídla Dorina, když jsem na Tebe myslela; (ale ještě jeden jsem utrhla!) — A tu charpu co poslední zbytek kvítků na polích pustých již; děti po kolik dní jeli zrána již na voze s pacholkem, na pole, kde kopají krumple a tam stráví do polední a zase do večera. Odpoledne i já se jdu podívat k nim, a sedím na pytli brambor nebo na zemi, poslouchám dělníků rozhovor, dívám se jak nedbale ty brambory vybírají, a chvílkami se hněvám s dětmi, kteří zároveň s hačaty kolem běhají. — Myslím zůstat do 8/10, bych o den dříve doma byla než 11/10; nyní, když už jsem měla ject, přišla mi správa, že ještě zůstat mohu, ne nemilá, neboť bych ráda svoji, i Vaši (na ozaj i Vaši?) touhu protáhla, by tím vroucnější byla. Budete mne zase

tak rády mít? — Budete, já to vím, a dětinská je ta moje otázka; vždyť to cítím den ode dne více, že ste mojí milí drazí přátelé, má milovaná rodina. — Tak Ty, můj hastrmánku, už nemůžeš plavat! — jak tě lituju; těší mne, že přítel Lambl se zvyká na severnější povětrí, půjde mu i více k duhu. Ubohého Fingerhuta lituju, že ztratil tetu a naději na kousek samostatnosti, neboť se mi zdá, že si myslil, že doporučí jemu to jmění, a že nebude tak záviset od matky, alespoň jsem jednou slyšela o tom mluvit. — Marii se stýská, psala mi, že je jako vymřelo u nás; nevím jestli byla u Vás, psala jsem jí, ať k Vám jde. Ráda by mi vy- cifrovala byt, kdyby to mohlo být zadarmo; je to dobré děvče. Plášť už mám dávno, a jsem Vám díkem zavázana za laskavé obstarání. Děti Vás všechny líbají, a už si povídají, jak se budete divit, až Vám a Jindřichovi budou o všem vypravovat. Onehdy byli na vinici a tak se najedli hroznů, že Dora s rozepnutými šatmi domů šla; v Uhřích to projde. Od muže srdečné pozdravení na celou Vaši rodinu; líbej tatínka, mamušku, Jindřicha, a poněvadž sebe políbit nemůžeš, nech se zatím alespoň v duchu zulíbat od tvé sestry

Boženy

Prosím dej listek ten přiložený p. Naprstkovi, ale dříve si ho přečti, a jestli myslíš, že by ho cos v něm urazilo, nedávej, neboť bych neráda, abych nyní já k jeho zármutku přidělávala mrzutost. Buď zdráva, duše má! Na shledanou v neděli! —

Drahá Johanko!

Včera stala se mýlka, Dora nedobře vyřídila; chtěla jsem k Vám přijít, ale teprv po osmé hodině, dříve že nemohu. Nemůže se člověk na ty děti spolehnout. Bylo tři čtvrtě na 9ět, když jsem stála u Vašich dveří, Dr. mě doprovodil, ale bylo už zamčeno, a já nevěděla, na koho tlouci mám, aby mně otevřel. Vrátila jsem se zpátky, ale nerada, neboť jsem si zpomněla, žes řekla, Johanko, že paní Ullmanová nebude moci přijít na noc. Odpuste mi tedy; dnes, jestli Vám libo, stojím k službám. K večeru přijdu a zůstanu přes noc. Zkaž mi, drahá Johanko, jak je Božence, já ustavičně na to dítě myslím. Pozdravuju Vás všecky. Vaše přítelkyně

B. N.

Ty má rozkošná, rozzmilá sestro! Jak bych si přála moci s tebou si promluvit; jestli ty potřebuješ kdy mé útěchy, neméně já i tvé, ach věř mi, tys mnohem lepší, máš víc rozumu a šlechetnosti v sobě, a jestli se kdy čeho naučíš, může to být jen to, nebýt tak pošetilou, já ale kolikráte zastydnu se před tebou a vždy se mám čeho od tebe učit. Ano tak je to, má drahá, a já se za to nestydím před tebou, ani mne to neponižuje, věř mi, láska, jako je mezi námi, nemůže urážet, vid' — „Nám nic nesmí překážet, ani láska!“ — Sofie, já ještě tyto slova jednou více rozpředu, abys viděla, že já znám celou tvou čistou, šlechetnou, tu lásky plnou duši. — Dnes ale nemohu, posud je mi tak pošmurno v duši, že nevím jak se toho sprostít; psala jsem dnes do třech hodin ráno, a přece ten krátký spánek nebyl pokojný. Ach Sofie, kýž můžem samy a samy dvě někam pryč daleko, hodně daleko, kam by se nedonášely zvuky toho víru světského, kde by nebylo slechu o těch vášních, jimiž se samy trápíme a trápit necháváme, kde bychom byly samy [se] svou láskou u velebném vesmíru. To jsou marné naděje, marné volání! — Ty duše dobrá, já nevím co ti radit, tu bych tě z jednoho ráda vysvobodila, a lekám do druhého tě vehnat. Počkej ještě, jestli si už nerozhodla, ještě se zkoušej; ach vid', všechny ty zkoušky nepřivedou tě o krok dále, není si člověk vědom, proč musí jednoho milovat, druhého nemůže —. Já se třesu o tebe tak i tak, ale bez pevného základu nesmíš do jiného života vstupovat. — Zítra snad se uvidí-

me u Johanky a povíme si více! — Píš mi zase, když ti bude potřebno vyslovit cit svůj a svalit břímě s duše své; já to též budu dělat. —

Obrázek ten napsala jsem jen běžně, beze všeho vyličení, ani v slohu není velká lahoda; ty mi ale budeš rozumět. Je to spolu vyňatek ze života proletarů chudých, a mnoho takových mohla bych ti podat. Jestli myslíš, že by se to, pořádněji zpracované, i pro veřejnost hodilo, uděláme to, snad jako denník chudého děvčete, ráda bych, abys ty mi radila často, když chci něco psát, a na tvém úsudku mi více záleží než tisíc kritik. D. — sem dnes přijde; Hynek spěchá k Jindřichovi, musím končit. Líbám tě vroucně nepřetrženě a těším se na zítra. Pozdravuj Johanku, matku a vzkaz mi, co dělá Boženka.

Tvá sestra

28/12 52.

BN

Ten obrázek jsem přidala na ukázkou.

Do *Spisů Boženy Němcové* zařazujeme jenom dopisy, jež psala Božena Němcová, tedy dopisy, jež jsou slovesným, stylistickým a myšlenkovým dílem spisovatelčiným a proto náleží k jejímu literárnímu odkazu. Proti jiným úsekům díla Boženy Němcové máme zde nedocenitelnou výhodu, že můžeme svou edici vybudovat na dochovaných originálech, přímo na rukopisech Boženy Němcové: Němcová se nám zde projevuje bez všelijakých pro nás nekontrolovatelných oprav a úprav tehdejších svých přátel, poradců, filologů, brusičů, nakladatelů a jejich redaktorů, novinářů a tiskárenských korektorů v slovesných projevech, jež mají naléhavost, bolest i krásu chvíle, kdy byly zachycovány slovem na papír. Rukopis, jež pro ostatní její dílo máme na pomoc jen ojedinele a jenom jakoby na okraji, je nám zde neustálým průvodcem.

Nicméně v případech dosti častých nezbyvá nám ani v edici dopisů Boženy Němcové nic jiného než se utéci ke znění listů, jak je publikovali naši předchůdci: přese všecku péči, již věnujeme v muších, knihovnách a archivech vzácným rukopisům Boženy Němcové, nemáme vždy stálou a bezpečnou možnost evidence autogramů, jež zůstaly v soukromém majetku, jež se všelijak dědily a směňovaly, až nakonec jakoby zmizely ze světa. Některým blaženým majitelům těchto vzácných lístků brání jistě i lichá obava, že by o svůj poklad mohli být připraveni, ale naproti tomu jsme našli s dostatek porozumění pro svoji práci u celé řady kulturních osobností, jež nám k prostudování půjčily vše, co měly jako členové rodiny, s níž byla Božena Němcová v přátelském styku, nebo co jako sběratelé nashromáždily. Projevují jim zde svou opravdovou a hlubokou vděčnost.

V prvním díle *Dopisů Boženy Němcové* jsou publikovány autogramy uložené z velké většiny v Knihovně Národního musea (Literární archiv, v němž je také archiv Umělecké Besedy, Archiv Josefa V. Friče a sbírka p. Richarda Morawtze z Toronta v Kanadě), ale vedle toho i dopisy z městských museí venkovských, z Polné, z Vysokého Mýta, z České Skalice, z Českého Dubu a z Rokycan. Ze soukromníků jako své pomocníky s povděkem jmenuji paní Olgu Votočko-

vou-Lauermannovou z rodu Jungmannova a paní Marii Herlesovou, vnučku dr. Jana Dlabače, z Prahy, p. PhMr Mojmíra Helcelety, vnuka Jana Helcelety, z Brna a p. ing. Ivana Šetlíka z rodiny Staňkovy z Prahy. Ve věcných vysvětlivkách poznamenávám u nezvěstných originálů údaj o majiteli, jak je dochován v literatuře.

Pokud jde o tyto nezvěstné listy, je nám hlavním útočištěm trojdílné vydání *Korespondence*, jež v letech 1912—1920 uspořádala Marie Gebauerová pro *Sebrané spisy Boženy Němcové* (díl XII.—XIV.) v Laichtrově-Vlčkově edici *Čeští spisovatelé XIX. století*. Listy z úseku našeho prvního dílu nalézáme v I. díle Gebauerové (až do str. 233) a v doplňcích dílu II. (do str. 75) a III. (str. 242—258). Ostatní dosavadní edice dopisů Boženy Němcové pro časový úsek našeho prvního dílu (do konce r. 1852) nemají význam. Pro úplnost je alespoň jmenuji: *Z let probuzení*, 1872 (zejména část třetí, Vzájemné dopisy Antonie Čelakovské a Boženy Němcové); Fr. Bílý, *Korespondence a zápisky F. L. Čelakovského*, III., 1915; Lad. Quis, *Korespondence Karla Havlíčka*, 1903; Jan Kabelík, *Korespondence a zápisky Jana Helcelety*, 1910, a dva *Výbory z korespondence Boženy Němcové*, uspořádané Zdeňkem Záhořem 1917 a 1922. Vydání *Korespondence Boženy Němcové* ve *Spisech B. Němcové* (díl VIII, Borový 1930) se podle doslovu poradatele Karla Hikla omezilo na přetisk listů z Gebauerové i odjinud, bez kontroly z originálů. Pro srovnání s touto edicí, jež časově předchází edici naší, poznamenávám, že Karel Hikl z časového rozpětí 1844—1852 otiskuje 70 dopisů Boženy Němcové, kdežto vydání naše již 95. Zdeněk Záhoř z této doby uvádí v svém soupisu dopisů B. Němcové (*Výbor z korespondence*, 1922, str. 398d.) úhrnem 84 dopisů.

Vydání našich předchůdců byla vždy více nebo méně libovolná, protože tehdejší ediční praxe neměla ustálených pravidel edičních a vydavatelé si podle svého text měnili, upravovali, vynechávali, co se jim zdálo nevhodné nebo co bylo těžko čitelné, zkrátka všelijak do edice zasahovali věcně a — tím spíš — pravopisně, jazykově i stylisticky. Naše vydání se snaží po prvé do takovéto edice vnést řád, jehož zásady v následující jazykové poznámce podává dr. Rudolf Havel. Současně vychází i I. díl mého *Života Boženy Němcové* (do r. 1848), kde jsem se přidržel zásady diplomatického přepisu dokumentů, takže si čtenář může tyto obě edice navzájem doplnit.

M. N.

Jazyková úprava tohoto svazku se v podstatě řídí edičními zásadami, jimiž se řídily ostatní svazky Spisů B. Němcové. V některých případech se však od nich liší. Ve vydání korespondence šlo především o to, aby nebyla porušena intimnost dopisů a jejich dobový charakter, jevící se i v jazyce, a proto bylo ponecháno mnoho odchylek od dnešní i tehdejší normy, které se v jiných, literárních dílech opravují. Už sám fakt, že jde o rukopis neurčený veřejnosti, a tedy nedbající ani přesnosti a zřetelnosti písma, způsobil, že zásahy upravovatelské byly větší než u textu určeného pro tisk. Rukopis listů z této doby je dobře čitelný. Obtížný je pouze přepis čárkovaného *í*. Někdy je těžké rozhodnout, jde-li o čárku nebo o tečku v rychlosti napsanou a čárce podobnou, neboť Němcová píše někdy čárku nad *i* i tam, kde naprosto být nemůže (ve spojení *či, i*), i ve slovech německých a konečně — třeba v ojedinělém případě i nad *j*. Jiným znakem rukopisu Němcové je to, že v rychlosti napíše čárku nad jiné písmeno, než nad které patří (*drahá* místo *dráha*) a že posunuje diakritická znaménka silně vpravo (o jedno i o dvě písmena).

Také v tomto svazku opravujeme podle dnešní normy odděleně psané složené spojky, příslovečné spřežky a citoslovce (*i hned, a však, za to, i nu, tak že, jen že, v celku, na podruhy, na nejvíc* a pod.). Opravujeme kvantitu v cizích slovech (*honorar, ideal, nobl, roman, referat, špital, materialní, rekrutirka* a pod.), kde se dá předpokládat, že výslovnost byla v době Němcové dlouhá; nedloužíme tam, kde bychom museli měnit i hláskoslovnou podobu slova (*frase, aerar*). Zdvojené hlásky v cizích slovech necháváme (*komissar, professor, addressa*), stejně jako v titulu *radda* psaném podle dobového usu. Podle dobové normy psaná velká písmena neměníme: *Pražská dlažba, ženy České, Září, Říjen, stůňou na Červenou, Ty Jsi, Jméno Tvého Otce* (t. j. Jungmanna; výraz úcty) a pod.

Opravujeme zřejmé přepisy a chyby zaviněné rychlým psaním, zvláště v diakritických znaménkách: *tepv* (místo *teprv*), *vyměměřeném* (vyměřeném), *přimatování* (připamatování), *z vožku* (z vosku), *když my to Bůh dá, důvera, manžel, šťastný, já jsem, co děla, domácí,*

sedlak, bolestna rána, málo času, svalovitých údů, bídacký, použiju, Vaše léčení, oblážít, hromádka kosti, těch záležitosti, já lituji, slíbený a pod.

Opravovány byly zřejmě nahodilé omyly vzniklé neúplnou znalostí pravopisné normy, v době Němcové tak jak tak rozkolísané (často je nesnadno rozhodnout, nevznikla-li i taková chyba rychlým psaním). Opravovali jsme tedy chyby jako: *brži, ožívati se, vinnili mě, mněla jsem se obrátit* a pod.

Opravovány byly omyly vzniklé neúplnou znalostí mluvnické normy podobně rozkolísané: *ve Vratislavy* (necháváme však *do Vratislavy* vedle *do Břetislavi*, poněvadž jde o záměnu místních jmen typu Vratislav a Vratislava, běžnou v lidovém jazyce), *samé Němci* (místo *samí*), *spisy Tylovi*, jakož i případy chybné shody: *děti psali; děti, kteří potřebují, rodiče byly, spolky, které vzali, národy se obejmuli, vozítky, kteří*, které opravujeme. Sem patří i velmi častá záměna genitivních, dativních a akusativních tvarů zájmena já: *mne, mně a mě*, které opravujeme již proto, že u dativu a akusativu jde o stejnou výslovnost. Opravujeme tedy: *ztráta mně dojala, máš-li mně ráda, péče o mně, to mne chutná, vlastenky mě odepřely* a pod. Podobně je tomu se záměnou genitivu, akusativu a instrumentálu ženských zájmen: *moji a mojí, naši a naši, ji a jí, na ni a na ní*. Zde opravujeme pouze krátkost v 7. a 3. pádě (ostatně řídkou), tedy *s Vaší sestrou, stýská se jí* a pod. Ponecháváme však neopraveny chybné tvary akusativní s délkou, na př. *vzpomínám na ní, nechám jí prosit, naši Prahu* a pod., a to proto, že odrážejí výslovnost hovorovou a lidovou.

Opravujeme dále interpunkci, která je v každé soukromé korespondenci zpravidla neuspořádaná, a to jen tam, kde je nutná pro srozumitelnost textu, a tam, kde vynechání čárky je pravděpodobně zaviněno také rychlým psaním. Doplnujeme čárky před *který, aby, že* a pod., ale ne mechanicky, poněvadž automatické vkládání čárek by porušilo intimnost dopisů. Nepřidáváme čárky před těmito spojkami, předchází-li holá věta řídící: *věřím že, doufám že, možná že, myslí když*. Neděláme dále čárku ve větách typu: *víte jak to je, nechám si co mám, piš mi co o ní soudíš, prosím Tě piš mi*. Vkládáme čárku na patřičné místo ve složených souvětích a tam, kde je nutná pro srozumitelnost textu: *píšu pohádku o zakleté holubici, ba věru bych na chvíli ní chtěla být* (Němcová: holubici ba...), *Němec chce žalovat, to jest, chce* (chce žalovat to jest chce) *aerar nedal náhradu za cestu, jen mužovi, mně* (za cestu jen...) a pod. Na druhé straně vypouštíme čárku tam, kde ji Němcová sice dělá, ale kde pro ni není žádného důvodu: *list jsem odeslala skrze mladého Sadila* (odeslala, skrze), *raďte vyřídit srdečné poždravy* (vyřídit, srdečné) a pod. U vokativu čárky vkládáme (*přijmi,*

Verunko milá, pozdrav), kromě vokativu *vašnosti* a tam, kde jde o oslovení jedním slovem vyjádřené: *prosím tedy vašnosti rozmyslete se záhy, to víte pane, proto Verunko nechval, nuže odpuste milá*. Zde totiž Němcová čárku píše velmi zřídka; má-li ji, ponecháváme ji i my.

Neopravujeme v textu Němcové nic, co se dá vysvětlit vlivem jazyka hovorového, lidového nebo nářečí, a to jak v kvantitě, tak v hláskosloví a tvarosloví. Stejně necháváme ty odchylky od dnešního i tehdejšího usu, kde je vidět autorčin vývoj, pokud jde o pravopis i znalosti mluvnické. Autorčino kolísání mezi jazykem spisovným a nespisovným ponecháváme v plném rozsahu. Neměníme tedy: *sem, si, ste*, (vedle *jsem, jsi, jste*), *líst, přítelkyně, ucta*, (později většinou *list, přítelkyně, úcta*), *dívaldo, hofmístr, najísto, blížíni, take, kniha, loní, nyní, navštíviti, pichání, slovičko, ustříhnouti, nerádi, další, jinak, jinám, dlé, podlé, naše, vaše, včera, večer, přijde, zůřiti, nevím, litost, pomoct, znát, přijmout, pozdravů, smejšlení* a pod. Neměníme nikde tvarosloví: *na prsech, v těchto dnech, oni chodějí* a pod. Ponecháváme 3. os. množ. čísla typu *dělají, zpívají*, jakožto tvary nářeční; podobně i adverbia typu *pěkněji, ouhledněji* a ze stejného důvodu i 1. pád množ. čís. typu *Němcí, sedláci, chlapci* a pod. Rovněž ponecháváme občas se vyskytující nominativ množ. čís. místo akusativu mužských jmen životných jako vliv nářečí středočeského: *chytají salamandři, volili tak výtečné muži* a pod. Neměníme ani spojení *ty chlapci* a pod. jako projev tendence lidového jazyka nevyjadřovat životnost.

VĚCNÉ VYSVĚTLIVKY

V poznámkách těchto podáváme nejdříve abecední seznam adresátů Boženy Němcové z I. dílu Dopisů, jednak pro snazší shledávání osobních souvislostí (číselné údaje zde odkazují na pořadová čísla poznámek a tudíž i dopisů), jednak abych osobní údaje o hlavních osobnostech korespondenčního styku nemusel vždy znova opakovat anebo text zatěžovat neustálými odkazy.

Poznámky jsou ke každému dopisu shrnuty do jednoho oddílu, označeného jménem adresátovým, údajem, kam a odkud mu B. Němcová psala, datem dopisu a stránkou knihy. Byla-li B. Němcová i adresát v témž místě, je obojí místní údaj spojen v jedno, na př.: v *Praze*. Jednotlivá hesla nejsou pak již opatřena zvláštními odkazy na stránku a řádku. Nejdříve udávám, jak vypadá originál (Orig.:...) a kde je uložen, a není-li datován, důvody pro naši dataci a pro naše zařazení.

Zkratky, jichž je tu užito:

B. N. — Božena Němcová;

ČČM — Časopis Národního musea;

dvojl. — dvojlist;

G I 3 — Gebauerová, Korespondence B. N., I. díl, str. 3; podobně

G II, G III;

z. — list;

NM — Národní museum (Literární archiv);

Prošek — Jan Prošek, O nedatovaných neb chybně datovaných dopisech v Korespondenci B. N. *ČČM*, XCVII, 1923, str. 236d.

Tille — Václav Tille, Božena Němcová (monografie);

Záhoř — soupis korespondence B. N., jež v II. vyd. Výboru z kor. B. N., 1922 sestavil Zdeněk Záhoř.

SEZNAM ADRESÁTŮ I. SVAZKU LISTŮ BOŽENY NĚMCOVÉ

Čelakovská, Antonie, rozená Antonie Reissová (1817—1852), vlasteneckým a spisovatelským jménem Bohuslava Rajská, organizovala jako žačka pedagoga Karla Slavoje Amerlinga (1807—1884) v Praze dívčí výchovu a měla svůj dívčí výchovný ústav (viz dopis č. 1.). O její ruku se ucházeli slovenský student a básník Samoslav Hroboň a také právě ovdovělý profesor university v pruské tehdy Vratislavi a básník František Ladislav Čelakovský a Rajská se svěřila se svou bezradností B. Němcové. Němcová jí schválila sňatek s Čelakovským, a tak vzniklo důvěrné vzájemné přátelství Čelakovských a všech zpříbuzněných rodin (Staňků, Fričů) a B. Němcové. Dopisy č. 1, 2, 3, 6, 7, 8, 12, 17, 21, 29, 33, 35, 38.

Čelakovský, František Ladislav (1799—1852), básník Ohlasu písní ruských a Ohlasu písní českých, viz *Čelakovská* Antonie. Dopis č. 28.

Dlabač, Jan (1809—1873), MUDr, lékař v Nymburce, činný také literárně, v rukopisu zanechal dějiny města Nymburka. Dopisy č. 44, 46, 47, 84.

Erben, Karel Jaromír (1811—1870), archivář města Prahy, básník „Kytice“, sběratel pohádek a národních písní. Dopis č. 50.

Faster, Petr (1801—1868), rodák domažlický, vlastenecký pražský hostinský, persekvovaný účastník revolučních akcí r. 1848. Dopis č. 27.

Hanka, Václav (1791—1861), spisovatel, bibliotékař Národního muzea. Dopis č. 55.

Hanušová, Laura, manželka filosofa, profesora pražské university Ignáce J. Hanuše (1812—1869), člena Klácelova Českomoravského bratrstva. Dopis č. 53.

Havlíček, Karel (Borovský, 1821—1856). Dopisy č. 19, 36.

Helcelet, Jan (1812—1876), prof. hospodářství i českého jazyka a literatury v Olomouci a v Brně, redaktor, publicista, člen Klácelova Českomoravského bratrstva, důvěrný přítel B. Němcové. Dopisy č. 56, 62, 63, 74.

Hlavsová, Anna Milina (1811—1892), dcera mlynáře z Nových mlýnů

na někdejšíh Primátorském ostrově u tehdejšího Mostu císaře Františka Josefa, dnešního Mostu Švermova, proti Letné; mlýn měl č. pop. 1242-II (viz Olga Zielecká, Rodokmen Josefa V. Friče, 1938, str. 46, a Fr. Ruth, Kronika královské Prahy, 1903, str. 793.) Dopis č. 52.

Hušek, Jan Hostivít (1815—1872), hospodářský správce v Jindicích u Uhlířských Janovic, hospodářský spisovatel. Dosavadní vydání korespondence B. Němcové udávají jeho křestní jméno Josef Hostivít, Masarykův slovník naučný však Jan Hostivít. Dopis č. 80.

Klácel, František Matouš (1808—1882), mnich řádu augustiniánského, profesor filosofie v Brně, redaktor Týdenníku a Moravských novin, persekvovaný pro své názory necírkevní, socialistické a utopicky komunistické. S úzkým kroužkem svých přátel (I. J. Hanuš, Jan Helcelet, B. Němcová, Veronika Vrbíková) vytvořil Českomoravské bratrstvo, pokus o obec, která si vytkla opravné společenské cíle; ale tento svazek neměl dlouhého trvání. Klácel napsal Boženě Němcové rozsáhlý kurs o dotavadním reformistickém a utopistickém socialismu a komunismu ve formě rozhovorů se sestrou Lidmilou nebo Luděnkou, jak přezval svou žačku a přítelkyni, a otiskl jej nejdříve v svých Moravských novinách (1849) a pak knižně (Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu) anonymně téhož roku. Dopis č. 39.

Klement, Antonín, MUDr, lékař v Domažlicích. Dopis č. 61.

Konopa, Jan, syn sedláka Josefa Konopy a synovec rychtáře Josefa Konopy, obou z Mrákova na Chodsku, po statku se mu říkalo Honza Kůbuc. V dětství oslepl, ale byl to mladík nadaný a uvědomělý, takže v něm B. Němcová našla vnímavého přítele a osvětového pomocníka. Tento žák plzeňského profesora J. F. Smetany, horlivý „čtenář“, dobrý muzikant a lidový, strhující řečník se dostal pro svou politickou činnost i do vyšetřování. Zemřel r. 1875, stár 48 let. Dopisy č. 24, 25, 32, 42.

Lambl, Vilém Dušan (1824—1895), MUDr, revolucionář z r. 1848, žurnalista, který se osvědčil zejména jako dopisovatel z Balkánu, profesor lékařství na universitách v Charkově a ve Varšavě. Dopis č. 88.

Lauermannová, Kateřina, dcera Josefa Jungmanna. Dopisy č. 9, 22, 40.

Ludvík, Josef Myslimír (1796—1856), kaplan v Náchodě, do r. 1847 lokalista v Studnici, pak farář v Boušíně. Na pensi žil od r. 1848 v České Skalici. Činný byl jako vlastivědný spisovatel a překladatel. Dopis č. 11.

- Mencl*, Josef Branislav (1815—1864) z Karlína, vynikající kovolitec, příznivec B. Němcové. Dopis č. 45.
- Myska* (Miška), Josef, lékárník ve Všerubech, u něhož Němcovi bydlili. Dopisy č. 30 a 43.
- Palacký*, František (1798—1876), historiograf národa českého, autor Popisu království Českého (1848), pro nějž mu B. N. posílá v svém dopise materiál. Dopis č. 20.
- Pittner*, Antonín, kupec a v letech 1865—1888 starosta města Polné, otec spisovatelky Vlasty Pittnerové. Dopisy č. 4 a 5.
- Podlipská*, Sofie — viz *Rottová*, Žofie.
- Pospíšil*, Jaroslav, vl. Jan (1812—1889), pražský knihkupec a nakladatel, vydavatel Národních báchorek a pověstí B. Němcové. Dopisy č. 10, 15, 16, 18, 26, 31, 85.
- Purkyně*, Jan Ev. (1787—1869), slavný fyziolog, profesor university ve Vratislavi, od r. 1850 v Praze. Dopis č. 59.
- Rajská*, Bohuslava — viz Čelakovská, Antonie.
- Reissová*, Antonie — viz Čelakovská, Antonie.
- Rojek*, Jan N. Karel (1804—1877), farář v Bohuslavicích u Nového Města nad Metují, pak děkan v Novém Městě nad M., vlastivědný spisovatel. Dopisy č. 14 a 37.
- Rott*, Eustach Jakub (1797—1869), pražský obchodník, otec Johany, Žofie a Jindřicha (1837—1906). Dopis č. 75.
- Rottová*, Anna, roz. Voglová z Tábora, manželka Eustacha Jakuba Rotta. Dopisy č. 75 a 77.
- Rottová*, Johana (1830—1899), provdaná 7. I. 1852 za prof. kreslení Petra Mužáka, spisovatelka Karolina Světlá. Dopisy č. 67, 72, 76, 77, 90, 92, 94.
- Rottová*, Žofie (1833—1897), provdaná za MUDr Josefa Podlipského spisovatelka Sofie Podlipská. Dopisy č. 67, 76, 77, 79, 81, 82, 83, 89, 91, 93, 95.
- Staněk*, Václav (1804—1871), MUDr, pražský lékař, český politik. Dopis č. 41.
- Staňková*, Božena (1833—1889), dcera MUDr Václava Staňka a Karoliny roz. Reissové; provdala se r. 1856 za ing. Josefa Šetlíka. Dopis č. 34.
- Staňková*, Karolina (1813—1867), sestra Antonie Reissové-Rajské Čelakovské, žena MUDr Václava Staňka. Dopisy č. 23, 48, 87.
- Světlá*, Karolina — viz *Rottová*, Johana.
- Šembera*, Alois Vojtěch (1807—1882), literární historik a filolog, od r. 1850 profesor české řeči a literatury na universitě ve Vídni. Dopisy č. 49, 58, 60, 64, 69, 86.

Špott, Jan (1813—1888), MUDr, od r. 1847 docent vodoléčby na pražské universitě. Dopis č. 13.

Tesař, František, pedagogický publicista, učitel Jaroslava Němce v Budči. Narodil se r. 1818 v Dubu v jižních Čechách. Dopis č. 78.

Vrbíková, Veronika (1829—1891), dívka z brněnské rodiny, členka Českomoravského bratrstva Klácelova, r. 1853 provdaná za Matěje Mikšíčka (1815—1892), spisovatele, spolupracovníka Klácelova, sběratele moravských národních pohádek. Dopisy č. 51, 54, 57, 65, 66, 68, 70, 71, 73.

*

1. *Antonii B. Rajské v Praze před srpnem 1844* str. 11

Orig. 1 list 8°, NM. Nejstarší dochovaný list Boženy Němcové, nedatovaný. V dopisu není ještě zmínka o provdání Antonie (1845).

... *s otcem* — otec B. N. Jan Pankl si zajel z Ratibořic k dceři do Prahy, patrně na rozloučenou, nežli se Panklovi ve službách ratibořické vrchnosti odstěhovali do pruské Zaháně (20. dubna 1845); *Chlumecká doktorka* — paní Gollová z Chlumce nad Cidlinou, matka historika Jaroslava Golla; ... *po sestře odeslati* — B. N. dopis poslala po své sestře Marii, která byla tehdy v Praze u Němců.

2. *Antonii B. Rajské v Praze 8. srpna 1844* str. 12

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM. Na str. 4. adresa.

... *pro H — cítíte* — pro Hroboně.

3. *Antonii B. Rajské do Prahy z Ratibořic po 13. srpnu 1844* str. 14

Dopis nedatovaný, obsahově navazující na list z 8. srpna, odpověď na dochovaný dopis Rajské z 13. srpna, poslaný za B. N. do Ratibořic. B. N. píše z Ratibořic. Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

Lituji H. — Samoslava Hroboně; *Mou úctu panu Doktorovi i paní sestře* — MUDr Václavu Staňkovi a jeho ženě Karolině, Loty, sestře Bohuslavy Rajské.

4. *Antonínu Pittnerovi do Polné z Prahy 2. ledna 1845* str. 19

Orig.: 1 dvojl. 8°, Městské museum v Polné.

... *v polo— vpůli, v pasu.*

5. *Antonínu Pittnerovi do Polné z Prahy 18. února 1845* str. 21

Orig.: 1 list, 8°, Městské museum v Polné.

... *ve Květech od Tyla* — 13. února v Květech (str. 73), anonymní příspěvek J. K. Tyla, „Třetího února. Arabeska do památníku všem přátelům“.

telům a pánům z Merendy“; — *s vaším referátem ve Včele* — 28. ledna značka ** píše v České včele (str. 32) v dopisu „Z Polny“ také o Moravě: „Morava nás dojírá jako krásné děvče, co jedním okem pláče a druhým se usmívá.“

6. *Antonii B. Rajske v Praze před 2. dubnem 1845* str. 22

Nedatovaný dopis. Podle přání B. N., že by chtěla ještě jednou mluvit, t. j. osobně se sejit s Rajskou, nutno časově zařadit těsně před svatbu a odjezd novomanželů Čelakovských do Vratislavě (před 2. dubnem 1845). Václav Tille a Zdeněk Záhoř datovali list březnem 1845, Gebauerová dokonce (G I. 3) list vložila mezi první list B. N. Rajske a dopis z 8. srpna 1844. Orig. 1 dvojl. 8°, NM. Na str. 4 adresa.

...po sestře — po sestře B. N. Marii; *Panu Profesoru* — Fr. L. Čelakovskému.

7. *Antonii Čelakovské do Vratislavě z Prahy 20. května 1845* str. 23

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

Když jsem posledně... B. N. vypráví o zájezdu do Ratibořic, který podnikla v srpnu 1844 s dětmi a o němž obšírnou zprávu podali její přítel a lékař MUDr Josef Čejka, literárně činný zejména jako překladatel ze Shakespeara a z lidové poesie španělské a novořecké (Česká včela, 1844, str. 307d.), a mladý básník Josef V. Frič (Paměti, I., 1891, str. 257), kteří se tam oba s ní setkali; ...*dítky Vaše* — děti Fr. L. Čelakovského z prvního manželství; ...*pohádku o zaklené holubici* — není známa z dochovaného díla B. N.; *do země jednohlavého orla* — do Pruska, do Zaháně, kde byli její rodiče; *V malé zahrádce, růže, čtvero poupat, pějící slavík* — rodina Čelakovského; *Můj Drahotín* — tak říkala B. N. svému nejmladšímu synu Jaroslavovi; *Dora* — dcera B. N. Theodora trpěla celý život skrofulosou; *Marie* — sestra B. N.; *Podobizna* — B. Němcové, kterou si dal vytvořit malířem J. V. Helličem MUDr Václav Staněk; *Almanach* — který chystaly pražské spisovatelky již před odjezdem Rajske, jehož redakce byla svěřena B. Němcové a jenž pro odjezd B. N. na Chodsko a pro skrovné literární schopnosti ostatních účastnic nebyl uskutečněn (viz dále pozn. k dopisům č. 12, 16, 18 a 21); *do přednášky k Jonákové* — slečna Eleonora neboli vlasteneckým jménem Vědoslava Jonáková převzala dívčí ústav Bohuslavy Rajske; *Paní Zapovou* — Honoratu z Wiśniowských, polskou spisovatelku, provdanou za českého spisovatele, historika K. V. Zapa; *kromě písní litevských* — Fr. L. Čelakovský vydal r. 1827 překlad Litevských nár. písní; *popsání města Božího* — překlad sv. Augustina O městě božím (1828); *Bradková* — správně Brádková

Barbora, r. 1848 členka výboru Slovanek; *do Nepomuk* — muž B. N. Josef Němec má být z Prahy přeložen do Nepomuku pod Zelenou horou; *čestný ouřad* — redigování Almanachu pražských spisovatelek; o osudu tohoto almanachu viz pozn. k dopisům č. 12, 16, 18, 21; *stranu mých povídek* — t. j. pohádek; *Čejka* — MUDr Josef Čejka; *loudavého Pospíšila* — Jaroslav Pospíšila, nakladatele Národních báchorek a pověstí Boženy Němcové; *Nepohrdněte tím malým dárkem* — B. N. dala do prvního svazku Národních báchorek vytisknout věnování: Milé přítelkyni / Paní / Bohuslavě Čelakovské / připisuje tyto památky národní / Božena Němcová /.

8. *Antonii Čelakovské do Vratislavě z Prahy 24. července 1845* str. 26
Orig.: 1 dvojl., 8°, NM. Gebauerová (G I. 32) otiskla s chybou v datu: 2. VII.

dárek malý — Národní báchorky se vtištěným věnováním; *Tři přadely*, správně Tři přadleny, pohádka vyšla v České včele 1844; *sleč. Volfova* — Vilemína (Mína) Volfová, přítelkyně básníka Josefa Jaroslava Kaliny; *sleč. Růžičkova* — Anna Vlastimila Růžičková (1824 až 1869); *mezi Havlíčkem a Tylem* — pro Havlíčkovu kritiku Tylova románu Poslední Čech; otištěnou v České včele 1. a 4. VII. 1845; *Havlíček z Rus* — se vrátil v létě r. 1844, *epigramy na naše nejslavnější muže* — K. Havlíček nepsal, napsal jen Jehelníček Ludmily Češky, kde ironisoval básníky menšího významu, Amerlinga, Kalinu, Tomíčka, Malého, Štorcha, Rubše, Jos. J. Kolára, Filípka a Sabinu; *Storch*, Karel Boleslav — tehdejší redaktor České včely; *neměl Tyl tak náruživou odpověď psát* — v Květech 8. července 1845; *na to milé místočko* — Ratibořické údolí; *naši Mekku* — naši Prahu, město nám tak posvátné, jako je Mekka moslimům; *baron Villani* — Karel Drahotín Maria (1818 až 1883), básník a politik český; *Pan Pícek*, Václav Jaromír (1812 až 1869), podřadný básník; *v přítomnosti nejosvícenějšího...* — zřejmý posměšek na osobu císařovu; *dražeň* — nádraží; *Angličané* — vynálezci parostroje a stavitelé železnic; *Nevole*, Jan, inženýr, známý zejména svým působením v Srbsku; *Innocencie Němečkova* — dcera prof. Petra Němečka z Akad. gymnasia; *Franta Šumavský*, Josef (1796 až 1857), rodák z Klatovska, filolog, jeden z prvních literárních pražských přátel B. Němcové; *Besedy* — vlastenecké besedy, při nichž se recitovalo, zpívalo a tancovalo.

9. *Kateřině Lauermannové do Prahy z Domažlic 17. října 1845* str. 30
Orig.: 1 dvojl., 8°, Olga Votočková-Lauermannová. Na 1. straně nahoře přípisek cizí rukou: od slavné spisovatelky naší Boženy Němcové.

Nepojurdí — nepomate (srovnej ruské юродивый, bláznivý); *Bulky* — Bulky, Chodky, manželky Buláků, Chodů; *píšte nápis* — adresu; *Podobížna Pana Otce* — Josefa Jungmanna.

10. *Jaroslavu Pospíšilovi do Prahy z Domažlic 18. prosince 1845* str. 32
Orig.: 1 l., 8°, NM.

jak Vám odcházet budou — jak se budou prodávat.

11. *Josefu Myslimíru Ludvíkovi do Studnice z Domažlic*
7. ledna 1846

str. 35

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM. V záhlaví listu erbík s frakturovými tlačennými iniciálami B. N.

Žernovské holky — ze Žernova, vesnice u Ratibořic; *dlouhou noc* — slavnost na skončení přástek; *vrkoč* — pletený a zdobený koláč; *Vášnosti se ve Květech dočte* — v Obrazech z Domažlicka. Práce, o které zde B. N. mluví, se jmenuje Dlouhá noc, B. N. ji otiskla v České včele 25. a 29. září 1846, viz Spisy Boženy Němcové, IV., 1951, str. 15 d.

12. *Antonii Čelakovské do Vratislavě z Domažlic 14. února 1846* str. 37
Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

...teprv za několik dní se budem stěhovat — v Domažlicích z prvního bytu do druhého, od „Pozamentýrů“ do domu naproti klášteru; *Po velkonocích pojedu... do Prahy* — bylo to v dubnu, velikonoce připadly toho roku na 12. duben, o zájezdu B. N. do Prahy nalézáme pak zmínky i v další korespondenci, v dopisu poslaném MUDr J. Špottovi a J. Rojkovi; *s Čejkou* — se svým lékařem dr. Josefem Čejkou; *přicházejí z vesnic* — vypůjčovat si u B. N. české knihy; *Ostatní ste beztoho... čtla* — odkaz na Obrazy z Domažlicka, jež tiskla B. N. v Květech a v České včele: *že jsem napsala* — v V. Obrazu z Domažlicka v Květech 9. prosince 1846; *Do čtvrtého svazku mám udělat předmluvu* — B. N. ji neudělala; *Ten Pospíšil* — nakladatel Jaroslav Pospíšil; *...,almanach* — ten, o němž je řeč v dopisu č. 7; *paní Zappová* — o ní tamže; *Bohuslavy mezi nimi již nejsou* — takové vlastenky jako Bohuslava Rajská-Čelakovská; *napsala jsem jednu vesnickou povídku* — patrně jde o povídku Domáci nemoc, která pak byla otištěna 16. června 1846 v České včele (viz Spisy B. Němcové IV, 1951, str. 9 a d.), o Dlouhou noc nemůže jít, protože se na podrobnosti zvykoslovné k ní vyptávala P. Jos. Myslimíra Ludvíka teprve 7. ledna 1846; mimo to se o této napsané povídce zmiňuje MUDr Josef Čejka v dopisu poslaném Janu N. Krouskému již před dotazem B. Němcové u J. M. Ludvíka (viz Časopis Národního musea 1919, str. 39–40); *k rodičům* — do Zaháně; *Moje Bohdanka* — dcera Dora (Theodora).

13. *MUDr Janu Špottovi do Prahy z Domažlic po dubnu 1846* str. 41
Orig.: 1 l a 1 l poznámek, 8°, NM. Dopis nedatovaný, ale lze jej datovat bezpečně podle zmínky o zájezdu do Prahy; B. Němcová jej psala po návratu z Prahy, kde byla o velikonocích, t. j. v dubnu 1846, jak víme z jejího předcházejícího listu P. Jos. M. Ludvíkovi i z dalšího listu P. Karlu Rojkovi. Zdeněk Záhoř list zařadil až na konec r. 1846.

z domů — z domova, z Ratibořicka; k dopisu přiložený popis lidového léčení, zažehnávání a zaříkávání viz Spisy B. Němcové III, 1951, str. 189—195.

14. *Karlu Rojkovi do Bohuslavic z Domažlic 7. května 1846* str. 43
Orig. nezvěstný. Fotokopie originálu, 1 dvojl., 8°, s obálkou, NM.

Nápěv k vodníku — k básni B. Němcové Vodník, jde o vlastní hudební skladbu Rojkovu; *dopis redaktorův ve Včele* — Havlíčkův — z 24. dubna 1846; *pan páter Švehla* — František Švehla; *s panem děkanem Regnerem* — Josef Regner (1794—1852), tehdy děkan náchodský, známý jako P. Havlovický z Jiráskovy kroniky U nás; *pátera Rožšlapila* — Josef Mnohoslav Rožšlapil (1809—1888), spisovatel pedagogický a náboženský.

15. *Jaroslavu Pospíšilovi do Prahy z Domažlic 16. května 1846* str. 45
Orig.: 1 l., 8°, NM.

při mém pobytí v Praze — v dubnu 1846, viz předcházející listy; *třetí svazek* — Národních báchorek a pověstí B. Němcové; *Noviny* — Pražské noviny, jež K. Havlíček tehdy redigoval; *lépe pospíšilo* — zde si B. N. dovolila drobnou satirickou hříčku se jménem „loudavého“ nakladatele Pospíšila.

16. *Jaroslavu Pospíšilovi do Prahy z Domažlic 11. července 1846* str. 46
Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

Noviny — Pražské noviny; *na menší odbyt* — Národních báchorek a pověstí B. Němcové; *pan kritikant* — zpátečnický Jakub Malý, oficiální referent Květů, pracující zřejmě v nakladatelských, honorářových intencích p. nakladatele Pospíšila, nepříznivě psal skoro o každém svazečku Báchorek; *zlaté kolovrátky* — pohádky takové, jako je O zlatém kolovrátku, kterou B. Němcové pochválil sám K. J. Erben, jenž na její námět napsal svůj Zlatý kolovrat z Kytice; „*Anděl strážce*“ — pohádka, kterou B. N. napsala pro chystaný ženský spisovatelský almanach a kterou, když k vydání tohoto sborníku nedocházelo, dala u redaktora almanachu vyzdvihnout, viz dopis J. Pospíšilovi z 28.

XII. 1846; *musím ject do lázní* — do Františkových Lázní, kde pak pobyla od 17. července do 24. srpna; *Jarohněva z Hrádku* — „novely z časů Jiřího Poděbradského“ Jana z Hvězdy (vl. jménem Jana Jindřicha Marka), vydané ve 3 sv. r. 1843.

17. *Antonii Čelakovské do Vratislavě z Domažlic*

25. listopadu 1846

str. 48

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

k rodičům podívám — do Zaháně; Atropos — jedna ze tří Sudiček řeckého bájesloví, kteráž přestřihovala nit lidského života; „*Jaromír*“ — jméno prvního vlastního dítěte Antonie Čelakovské, příštího právního historika Jaromíra Čelakovského (1846–1914); *Scheffer* — Leopold (1784–1862), německý spisovatel; „*Eines nur ist schöner...*“ — Jedno jenom je krásnější a lepší než žena, a to je — matka; *od... pana děkana* — od Jana Fastra, příbuzného revolucionáře Petra Fastra; *kritice p. Malého* — v Květech 30. května 1846; *ta mystifikace s Čackou* — pseudonymu Marie Čacká užívala tajně Františka Bohunka Pichlová, žena MUDr. Bojislava Pichla; r. 1844 rozšířil Pichl zprávu, že selská básnička Čacká umřela (viz Květy, t. r., str. 351, nekrolog básníka V. B. Nebeského „Několik slov na památku Marie Čacké“), ale již za dvě léta se B. Pichlová opět přihlásila, že Čacká je její pseudonym; *sestra Marie* — se provdala v listopadu 1846 za Francouze Jacqua Micheneta, komorníka a pak hofmistra kněžny Dorothey Zahánské, provdané Talleyrandové.

18. *Jaroslavu Pospíšilovi do Prahy z Domažlic 28. prosince 1846* str. 52

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

zdejšího kníhaře — knihkupce; *Pražský posel* — lidový časopis, vydávaný r. 1846–1848 v redakci J. K. Tyla; *Tylovy spisy* — vydával souborně J. Pospíšil; *Gogolovy překlady* — J. Pospíšil počal r. 1846 vydávat M. Gogola zábavné spisy; *Jiřina* — historická povídka Prokopa Chocholouška (1819–1864), vydaná r. 1846; *Vlnovský* — Marryatova robinsonáda, přeložená J. Zimmermannem a vydaná v Praze r. 1846 s titulem Bremský kormidelník Miloslav Vlnovský; *ač drahý* — tato kniha, vydaná pro mládež, stála 1 zl. 48 kr.; *Kout* — obec jihovýchodně od Domažlic; *Kdyně* — městečko dále na jihovýchod přes Kout; *panu měšťanostovi* — Ant. Em. Faylovi, autoru Právního sekretáře (1838), šlo o nové vydání této příručky; *Slečna Zelinkova* — redaktorka chystaného ženského almanachu; *báchorku „Anděl strážce“* — o ní v dopisu J. Pospíšilovi z 11. července 1846; zařadila ji pak do VII. svazečku Národních báchovek a pověstí; *myslím však, že se toho ne-*

dočkám — B. N. se opravdu nedočkala toho, aby byl ženský almanach uskutečněn a vydán.

19. *Karlu Havlíčkovi Borovskému do Prahy z Domažlic*

13. února 1847

str. 57

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

referát... od Pavlasa — v Pražských novinách 18. února 1847; *Antonín P.* byl soukromý učitel češtiny v rodině Němcových; *Obrázek ode mne* — v České Včele z 5.—9. března 1847; *pan Malý* — Jakub Malý (viz pozn. k dopisu 16.); *do Neumarku* — do Všerub, místa u hranic při silnici do bavorského Brodu nad Lesy; *Rank, Josef* (1816 až 1896), rodák ze vsi Chalub u Všerub, německý spisovatel vesnických povídek (*Aus dem Böhmerwalde*); *Weisel, MUDr. Georg Leopold* (1804—1873), byl také literárně činný (sbírka židovských pověstí, *Chodenprozess* z r. 1848), Marie Gebauerová (G. I. 71) se domnívala, že jde o pozdějšího německého žurnalistu Eduarda Wessela (1822 až 1878); *panu Tylovi* — doklad o nedochovaném dopisu B. Němcové a o početné jistě vzájemné korespondenci obou těchto významných osobností českého obrození, z níž se nám nedochoval ani lístek; *Štulcovi, Václavu* (1814—1887), profesoru akad. gymnasia, kanovníkovi a proboštu vyšehradskému, katolickému spisovateli; *p. Sládeček, Václav* — rebelantský páter na Tanaberku, u Sv. Anny nad Všeruby; *poždravujte pana Václava Nebeského* — Havlíček psal B. Němcové, že redakci České včely přenechává V. B. Nebeskému (1818—1882), básníku a příteli B. N.; *Snad paní censura* — u Obrázku, otištěného v České včele 5. a 9. března, opravdu přehlédla a propustila několik posledních řádek (viz Spisy B. Němcové, sv. III., 1951, str. 108).

20. *Františku Palackému do Prahy ze Všerub 10. listopadu 1847* str. 59

Orig.: 1 dvojl., 8°, na str. 4. adresa. NM. Dopis byl zalepen nálepkou s frakturovým písmenem B.

21. *Antonii Čelakovské do Vratislavě ze Všerub 19. prosince 1847* str. 61

Orig.: 1 dvojl., 4°, NM.

P. Staněk — MUDr. Václav Staněk; *s panem manželem* — Fr. L. Čelakovským se B. Němcová sešla patrně ve čtvrtek 19. srpna, jak víme z dopisu Fr. L. Čelakovského, poslaného z Prahy paní Čelakovské (viz Korespondence Fr. L. Čelakovského, III., 1915, str. 488); *i pan švagr* — švagr pí Čelakovské Dr. Staněk; *Lotinka* — sestra pí Čelakovské, paní Karolina Staňková; *od paní Vorlíkové* — vdovy po židovském řezníku Rebecky, roz. Reachové (1773—1858); *Pepinka*

Machotková — dívka z družiny Bohuslavy Rajske, provdaná r. 1847 za MUDr Josefa Rudu, kustoda a později bibliotekáře Národního musea, zemřela r. 1877; *paní... Fričová* — druhá sestra paní Čelakovské Johana, žena JUDr Josefa Friče a matka básníka Jos. V. Friče; *Boženka Staňková*, dcera MUDr V. Staňka; *u paní Šafaříkové* — vdovy po Pavlu Josefu Šafaříkovi; *do Orlovky* — jméno vinice a pak villy na Vinohradech, v dnešní ulici Čelakovského; *starý pán* — Josef Jungmann, zemřel 14. listopadu 1847; *Ubohá Lauermannová* — Kateřina, dcera Jungmannova; *paní Rudová* — viz výše pozn. *Pepinka Machotková*; *redaktorka novoročenky* — almanachu, slečna Zelinková; *O té... Pelclové* — Karolina Pelclová, pravnučka historika a buditele Fr. M. Pelzla (1734—1801), narodila se v Liběšicích v Čechách r. 1812, zemřela ve Vídni 31. srpna 1847, Ant. Rybička Skutečský jí napsal v Květech 1847 (č. 140—142) rozsáhlý nekrolog; *o Rettigové* — Magdaleně Dobromile (1785—1845), spisovatelce, autorce kuchařských knih, přítelkyni B. Němcové z doby pobytu v Litomyšli; *Marie Antonie* — vl. jménem Josefa Pedálová (1780—1830), spisovatelsky Dobrovlastka, sestra řádu alžbětinek, přítelkyně Čelakovského, podřadná spisovatelka obrozenská; *Dva starší chlapce* — Hynka a Karla, měli Němcovi v Domažlicích, u koho tam bydlili, nevíme.

22. *Kateřině Lauermannové do Prahy ze Všerub 25. února 1848* str. 69
Orig.: 1 dvojl., 4°, na str. 4. adresa. Majitelka: Olga Votočková-Lauermannová.

s Tvým zesnulým Otcem v Orlovce — s Josefem Jungmannem ve ville Orlovce na Vinohradech (viz dopis B. Němcové Antonii Čelakovské č. 21).

23. *Karolině Staňkové do Prahy ze Všerub 3. března 1848* str. 72
Orig.: 1 dvojl., 4°, na str. 4. adresa. Majitel: ing. Ivan Šetlík.

i tu malou lodičku — lístek Fr. L. Čelakovského, připojený k dopisu Antonie Čelakovské z 16. ledna 1848; *Stockböhme* — Čech jako párez; *Sestra Marie* — provdaná za Jacqua Micheneta; *Bratr Jan* — narozený r. 1821, knihař, r. 1848 voják v Miláně v Itálii, kde po něm mizí poslední stopa; *Slovanský bál* — ve Vídni, uspořádaný slovanskými studenty 9. února 1848; jeho taneční pořádek byl vydán v podobě vějíře, na jehož člancích byly vyobrazeny taneční dvojice v národních krojích slovanských národů; B. Němcová zatoužila po této památce a dosáhla jí; tento vějíř se nám dochoval v její pozůstalosti; *jako modráčku v žitě* — chrp; *pan Čejka* — Dr Josef Čejka; *i Božence* — dceři Staňkových; *paní Rudové* — za svobodna Pepince Machotkové, viz dopis

B. Němcové Antonii Čelakovské č. 21; *libáček* — líbánky; *paní z Vorlíku* — paní Vorlíková, viz pozn. k dopisu č. 21; *kteřou pak si vzal Dr Amerling* — učitel, spolupracovník a také nápadník Antonie Bohuslavy Rajské-Čelakovské, se r. 1847 oženil s Františkou Svatavou Michalovickou (1812—1887).

24. *Janu Konopovi do Mrákova ze Všerub před jarem 1848* str. 76

Orig.: 1 dvojl., 8°, Česká Skalice, kamž se dostal tento dopis výměnou s Museem Karoliny Světlé v Českém Dubu; původně byl v majetku rodiny Žofie Podlipské, pak Jaroslava a Ludmily Vrchlických. Datovat lze list tento jen přibližně, je z doby před revolučními otřesy r. 1848, snad tedy z rozhraní let 1847—1848. Gebauerová datovala (G II. 3): „bezpochyby z roku 47. nebo 48“, Záhoř: „z roku 1847 neb 1848“).

Kout, Kút, Kouto — ves jihovýchodně od Domažlic, východně od Mrákova; *báchorky* — Jan Konopa sbíral pro B. Němcovou pohádkový materiál chodský; *u Augsteinů* — židovská obchodnická rodina ve Kdyni; *průmyslová škola* — na konci r. 1846 organisoval Karel Havlíček v Pražských novinách sbírku na tuto potřebnou školu, B. Němcová mu byla sběratelkou příspěvků na Domažlicku.

25. *Janu Konopovi do Mrákova ze Všerub na jaře 1848* str. 77

Orig.: 1 dvojl., 8°, na str. 4. adresa, NM. Dopis nedatovaný, obsahem náleží do jara r. 1848, B. Němcová napsala tento dopis švabachem a starým pravopisem (w, j za í, g za j, ss za š), aby si jej mohli lehce přečíst venkovští čtenáři; ale jsou tu i přeskoky do pravopisu nového.

to uslyšíte věci — jednání o zrušení roboty, o konstituci; *a ty peníze nalezené* — B. Němcová sbírala po venkově i starožitnosti (také staré mince) pro Národní museum.

26. *Jaroslavu Pospíšilovi do Prahy ze Všerub 17. dubna 1848* str. 78

Orig.: 1 dvojl., 4°, NM.

lonského roku — r. 1847 byla B. Němcová v Praze v srpnu, viz dopis B. Němcové Antonii Čelakovské z 19. prosince 1847; *knihari* — zde je míněn knihkupec; „*Selská politika*“ — ve Včele (časopis změnil r. 1848 název Česká včela ve Včela) z 12. a 15. dubna 1848 (viz Spisy B. Němcové, III., 1951, str. 112d.); *Pražský posel* — vycházel od dubna 1848 týdně; „*toho pána co tak hezky humí psát*“ — Jos. K. Tyla; *na kredit* — na úvěr, na dluh; *Spravedlivá historie Česká* — správně „*Spravedlivá kronika česká*“ Jakuba Malého (1846); *Život Josefa*

Cisaře — V. A. Schwimmer, „Císař Josef II.“, Praha 1847, Litomyšl 1848; „*Napoleon*“ Bonaparte — práce Jakuba Malého, vydaná J. Pospíšilem 1848—1849; „*Jiřina*“ — historická povídka Prokopa Chocho-louška (1819—1864); *Isidor, sedlák lhotský*, napsal Josef Huber, přeložil Fr. Sláma (vyd. 1845); *Spisy Jana z Hvězdy* (Jana Jindřicha Mar-ka) vycházely u J. Pospíšila od r. 1844; *Nieric* (Karl Gustav Nieritz, 1795—1876), německý spisovatel povídek pro mládež, hojně u nás tehdy vydávaný; *Šmid* (Christoph von Schmid, 1767—1854), němec-ký spisovatel, stejně populární u nás autor povídek pro mládež; *Mistr Jordan* — povídka ze života řemeslnického od Heinricha Zschokka (1771—1848), pro české vydání ji „vzdělal“ sám Jaroslav Pospíšil, Praha 1847; *Několik těch nových plátků* — letákových, jarmarečních tisků, B. Němcová především myslí ty, jež měly ráz politický; „*Prostá mysl od Pešky*“ (Bedřicha Pešky), vyšla 11. dubna 1848 v 44. čísle Květů; *Ponocný*, píseň Al. Jelena na slova M. Příbyla (Zlatý zpěvník I., 3. část); „*Klíč štěpařský od Pixy*“ (Františka), vydaný Maticí čes-kou r. 1848; *K Stupartovi* — do zájezdního hostince v Štupartské ulici v Praze na Starém městě; 8. sv. *báchorek* — už nevyšel, ač B. Němcová připravovala pro něj materiál (viz Spisy B. Němcové, II., 1850, str. 249d., Dodatky — Divotvorná harfa a snad i jiné).

27. *Petru Fastrovi do Prahy ze Všerub 3. května 1848* str. 81

Orig. byl policií nalezen u Petra Fastra a s jinými doklady o jeho činnosti poslán do Vídně; dr. František Roubík získal opis z vídeň-ského Archivu der obersten Polizey Behörde; v dokumentu tomto tvoří první část dopis Josefa Němce, muže B. Němcové, sdělení B. Němcové je k němu připojeno. Dopis Josefa Němce, datovaný 3. květnem 1848, viz Miloslav Novotný, *Život Boženy Němcové*, I., 1951.

...*za ty sedláky*—hiršovské, z Hiršavy (Hirschau), chodské vesnice, jež náležela hraběti Stadionovi; vypravili se do Prahy k českým poli-tikům se žádostí o pomoc proti úřednickému útlaku; *za volence* — za poslance, Josef Němec byl kandidován (viz Konstituční Pražské no-viny 8. června 1848, otisk: Miloslav Novotný, *Život Boženy Němco-vé*, I., 1951, a dopis B. Němcové A. Čelakovské z 29. VII. 1848; *Alexandra* — dcera Petra Fastra (žila v l. 1839—1917), snad byla na faře u děkana Jana Fastra, k němuž B. Němcová neměla plnou důvěru.

28. *Františku Ladislavu Čelakovskému do Vratislavě z Nymburka*

27. července 1848

str. 83

Orig.: 2 dvojl., 4°, NM.

ale již pověděla jsem v listu drahé Bohuslavy — list B. Němcové má však datum pozdější, 28/7 48, a proto jej kladu až za list poslaný Fr. L. Čelakovskému č. 29; *že ste spokojen byl* — viz dopis Fr. L. Čelakovského B. Němcové z 24. ledna 1848; *s mým malým příspěvkem*, jenž není dochován v rukopisu a není znám ani z otisku; *když v Praze jsem byla* — počátkem července 1848 při stěhování ze Všerub do Nymburka, do nového místa Josefa Němce; *s panem Hodžou* — Michalem Miloslavem Hodžou (1811—1870), ev. farářem v Lipt. sv. Mikuláši, slovenským buditelem a publicistou; *o těch horácích* — o Chodech; *Lamingar* z Albenreuthu (Lomikar), Wolf Maxmilián (zemř. 1696), známý z Jiráskových Psohlavců, utiskoval Chody a dohnal je ke vzpouře (Jan Kozina); *Co je konstituce* — vydaná 15. března 1848; *v Obrázkách* — v Obrazech z okolí domažlického v Květech 1845 a v České včele 1846—1849 (Spisy B. Němcové III, 1951, 9d.); *když jsou tatrmány* — loutky; *Tři přádelny* — t. j. Tři přádelny; *Hádanek několik pěkných* — otiskla B. Němcová v Květech 1847, buď se šifrou B. N. nebo anonymně (viz Spisy B. Němcové III, 1951, 199 d.); *správa, že budou věžnové* — v Národních novinách byla tato zpráva otištěna 17. července 1848.

29. *Antonii Čelakovské do Vratislavě z Nymburka*

28. července 1848

str. 90

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

Sněm slovanský — Sjezd slovanský — zahájený 2. června a skončený bouří 12. června; *když v Praze mlýny hořely* — v noci na 17. červen byly zapáleny dělostřelbou; *francové daremní* — panští, vrchnostenští úředníci; *po vodě* — loďkou od Smíchova; *Paní sestra Fričová... musí kalich utrpení* — její muž JUDr Josef Frič a její syn Jos. V. Frič byli pro účast v revoluci persekvováni; *že máte opět synáčka* — na Květnou neděli 16. dubna 1848 se narodil Bohuslav Čelakovský; *Lotti* — paní Karolina Staňková.

30. *Josefu Myškoví a jeho ženě do Všerub z Nymburka*

6. srpna 1848

str. 93

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

zajel si do svého domova — do Nového Bydžova, svého rodiště; *paní komisarová... bez toho u Vás zůstává* — žena komisaře, který byl přeložen z Nymburka na místo Němcovo do Všerub; *radní Havelka*, Matěj (1808—1892), magistrátní rada, český spisovatel; *Slavische Centralblätter* — vydávané hornolužickým buditelem a spisovatelem Janem Pětrem Jordanem (1818—1891) po jeho nuceném přesídlení do

Prahy v letech 1848—1849; *Weinhuberová* — sestra paní Myškové *Pepša* — dcerka lékárníka Myšky, provd. později za gymn. řed. Jana Říhu v Jindř. Hradci; *pana Veisla* — t. j. Weisela, viz. pozn. k dopisu č. 19; *Panu páterovi a panu faráři* — všerubskému kaplanu Felixu Meerwaldovi a faráři Aloisu Marxovi; *Zemanovi* — Karel Zeman, finanční dozorce ve Všerubech; *Panímáma Nany* — matka Josefa Němce Anna z Nového Bydžova; *Du* .— zkratka: Do ucha, douška.

31. *Jaroslavu Pospíšilovi do Prahy z Nymburka 9. srpna 1848* str. 96
Orig.: 1 dvojl., 8°, na str. 4. adresa. NM.

bratr mého muže — snad Vavřinec Němec, hospodský v Novém Bydžově; *Dr. Čejka... před svým odjezdem do Vídně* — na říšský sněm v červenci 1848; *Napoleona* — práce Jakuba Malého, vydaná J. Pospíšilem r. 1848—1849; *Zábavné biblioteky* — Biblioteka zábavného čtení, redigovaná Jakubem Malým; *Poutníka od Malého* — časopis Poutník v III. ročníku r. 1848 redigoval Jakub Malý.

32. *Janu Konopovi do Mrákova z Nymburku 25. září 1848* str. 98
Orig.: 6 ll., 8°. NM.

dva velmi šlechetní mužové — duchovní správce evangelického sboru v Bošíně (severně od Nymburka) Samuel z Tardy (1796—1868), který psával pod svým jménem i pod pseudonymem Bošínský, a snad jeho bratr Štěpán Tardy, tehdy evangelický farář ve Chleběch, hodinu cesty severně od Nymburka; *Matěj Havelka* — v dopise je *Haka*, slovo *Havelka* se dostalo B. Němcové na konec stránky, napsala Ha-, obrátila, ale pak pokračovala na druhé straně jen: *ka*; viz pozn. k dopisu č. 30; *Noviny* — Národní noviny Havlíčkovy; *na Pražském hradě* — v klášteře Svatojiřském byli vězněni revolucionáři z r. 1848; *Fastr, Petr* — viz pozn. k dopisu č. 27; *spiknutí* — t. zv. „široce rozvětvené spiknutí“, které si vymyslíly vládní kruhy rakouské, aby mohly zatýkat a persekvovat.

33. *Antonii Čelakovské do Vratislavě ze Zaháně 28. října 1848* str. 102
Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

s levicí frankfurtskou a vídeňskou — německá sněmovní většina, která chtěla spojit všechny Němce ve vševládne Německo a s nimi bezohledně i jiné, poddanské národy rakouské; Němci seděli ve vídeňském parlamentě na levici; *pan švagr* — MUDr Václav Staněk, poslanec sněmu vídeňského, za říjnové revoluce Vídeň opustil, jeho jméno nalézáme na zápisu o poradě českých říšských poslanců v pražské Městanské besedě (viz J. J. Toužimský, Na úsvitě nové doby, 1898,

str. 732), když opustili Vídeň; *list, který jsem psala již z Nymburka* — z 27. července 1848; *Od sestry Marie* — provdané Michenetové.

34. *Boženě Staňkové do Prahy z Nymburku 30. ledna 1849* str. 107
Orig.: 1 dvojl., 8°, NM (sbírka Richarda Morawtze).

Dopis je psán dceři Staňkových, ač adresa je psána na matku; snad byl připojen i dopis pro paní Karolinu Staňkovou, nedochovaný.

za obstarání vzorů — t. j. vyobrazení národního kroje; Božena Němcová byla v komisi, která měla vytvořit národní кроj, společný všem Čechům, ale schůzí a prací se pro nepřítomnost v Praze neúčastnila (viz Národní noviny z 20. srpna 1848); *iluminované* — kolorované, barevné; *matička milá* — paní Karolina Staňková; *Psala jsem do Vratislavy* — list paní Čelakovské z 16. února 1849; *spolek Slovanek* — viz Čeněk Zíbrt, *Sestry Slovanské*, Květy 1907; *Vášim ženichem* — Božena Staňková se provdala teprve později, r. 1856, za ing. Josefa Šetlíka.

35. *Antonii Čelakovské do Vratislavě z Nymburku*
16. února 1849 str. 109

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM. Dopis není dochován celý.

že má náš... Čelakovský dostat se do Prahy — 24. dubna 1849 byl Fr. L. Čelakovský jmenován řádným profesorem slovanských literatur na universitě pražské; *z České historie* — t. j. z českých dějin, Božena Němcová nemyslí konkrétně knihu, která by se tak nazývala; *v Spolku Slovanek* — viz poznámku k dopisu předešlému; *v Národní Obraně* — v Národní gardě; *škoda, přeškoda, když těch šajnu není* — Božena Němcová parafrasuje báseň Fr. L. Čelakovského „Radost a žalost“ z „Ohlasů písní českých“ (1839): „ach škoda, přeškoda, že kořínků nemá“.

36. *Karlu Havlíčkovi Borovskému do Prahy z Nymburka*
10. srpna 1849 str. 112

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

přiložený článek — „Z Nymburka“, otištěný pak v Havlíčkových Národních novinách 14. srpna 1849; *zdejší pan děkan a jeden kaplan* — Antonín Zych a Jan Holub; *u Hoffmanna* — Jan Hoffmann měl obchod s hudebninami a uměleckými výrobky v Praze I., Malá jezuitská ul. č. 147-I (dnes Karlova ul.); *Nepopustíme!* — toto heslo je reprodukováno na portrétu Karla Havlíčka jako faksimile jeho rukopisu; *co těm biskupům* — článek Karla Havlíčka Biskupský zákaz Národních novin z 22. července 1849; *Wer ist das... Kdo je to?... Ale to je ten chlap*

Havlíček... Tomu bych dal pár.... Ano, ano, toho člověka by měli pověsit...; *sedmašedesátka* — sedmašedesát pražských měšťáků podalo 5. července 1848 Thunovi a Windischgrätzovi adresu, v níž žádali, aby stav obležení jako záruka pořádku nebyl odvoláván; sedmašedesátka se stala ihned potupným znamením, jež bylo sedmašedesátníkům a vůbec reakcionářům psáno na vrata; *der stifet*... ten způsobí svými Novinami ještě největší neštěstí, ten buřič; *na průmyslní školu, v Domažlicích* — viz pozn. k dopisu č. 24; *Vaši manželce* — Julii, rozené Sýkorové.

37. Janu Karlu Rojkovi do Bohuslavic z Nymburka

14. srpna 1849

str. 114

Orig. byl podle Marie Gebauerové a Zd. Záhoře spálen, opis měla v majetku A. Hartmannová v Praze XII. Otisk náš podle G I 140.

strýc... ze vsi Domašina — bratr maminky B. Němcové, paní Terezie Panklové, syn „babiččin“ Kašpar Novotný, tkadlec ze vsi Domašina u Dobrušky; *páteru Rožšlapilovi* — viz pozn. k dopisu č. 14; *zkažený student* — Kašpar Novotný zběhl ze studia na gymnasiu v Rychnově (viz Miloslav Novotný. Život Boženy Němcové I., 1951).

38. Antonii Čelakovské do Prahy z Nymburka 10. září 1849 str. 116

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

paní sestra Tvá — Karolina Staňková; *chlapec že mi stonal* — Jaroslav, viz dopis Josefu Myškovi z ledna 1850 (č. 43).

39. Františku Matouši Klácelovi do Brna z Nymburka

před 20. zářím 1849

str. 118

Orig. nedochován. Jediný zlomek z rozsáhlé nedochované korespondence B. N. s Klácelem, citát, jež uvádí F. M. Klácel v svém tištěném listu „přítečkyni“ v Moravských novinách, čís. 216 z 20. září 1849.

40. Kateřině Lauermannové do Prahy z Nymburka

8. listopadu 1849

str. 119

Orig.: 1 dvojl., 8°. Majetek Olgy Votočkové-Lauermannové.

Tvoje matinka — paní Jungmannová; *paní sestře* — Anně (nar. v Litoměřicích 1808), provdané za ingrosátora zemských desek Antonína Musila.

41. *Dr Václavu Staňkovi do Prahy z Nymburka*

18. listopadu 1849

str. 121

Orig.: 1 dvojl., 8°. NM (sbírka Richarda Morawtze). Dopis má dataci 18 $\frac{18}{19}$ 49, což by mohlo znamenat, že byl dopis psán v noci z 18. na 19. den neudaného měsíce; 1 v 19 se zdá přetržena, takže lze čísti i $\frac{18}{9}$, ale je také možné, že 19 napsala B. N. místo 11; G I 147 uvádí datum 18. listopadu 1849.

u kameralního raddy Šerla — vrchní finanční rada Felix Scherl v Praze; *mrzákem zůstane* — Dora Němcová byla opravdu chorá a mrzák po celý svůj život, i jako učitelka v Jičíně; *na Červenou* — t. j. červenou nemoc, úplavici, dysenterii; *Rieger z Paříže* — v „Příspěvcích k listáři Dra Frant. Lad. Riegra“ (1924, str. 50 d.) jsou otištěny obsáhlé listy Riegrovy z Paříže, počínajíc 17. květnem 1849; většinou jsou adresovány Fr. Palackému, ale také Karlu Havlíčkovi a dr. Adolfo Pinkasovi; Božena Němcová snad znala dlouhý dopis, poslaný r. 1848 dr. Staňkovi z Neapole, a proto se domnívala, že Rieger podobně koresponduje se Staňkem i z Paříže; *Paní Kulichová* — Anna, známá B. Němcové z Nymburka, majitelka mlýna na „Na baště“; *Má starost s pánem* — t. j. s dr. Václavem Staňkem, jemuž B. Němcová tento dopis píše; *Božence* — dceři Staňkových; *od „Belageruňku“* — od „obležení“, jež bylo vyhlášeno 10. května 1849 pro Prahu a okolí, pro tři česká pevnostní města a také pro Jaroměř; stav obležení potrvál, dokud nebylo skončeno vyšetřování o „široce rozvětveném spiknutí“.

42. *Janu Konopovi do Mrákova z Nymburka 26. ledna 1850* str. 125

Orig.: 1 dvojl. a 1 l., 8°, NM.

kastorový cylindr — cylindr s dlouhým vlasem; *mého muže ne zvolili* — viz pozn. k dopisu č. 27; *sedmašedesátníkům* — viz pozn. k dopisu č. 36; *Krejčí* — v letech 1850–1851 působil na Chodsku podle „Catalogu cleri“ diecése budějovické jediný kněz toho jména, ve Volmavě: Antonín Krejčí; *Hiršovští jesuité* — z Hiršova, snad myslí B. Němcová tamní kněze faráře Kašpara Černého a kaplana Gabriela Schneidra; *klášter* — B. Němcová buď myslí klášter augustiniánský v Domažlicích (kde měla nepřitele převora Jakuba Hackla), anebo kapucínský klášter v Horšově Týni; *u pana... Šumavského* — Josefa Franty Šumavského, viz pozn. k dopisu č. 8; *to je mizera* — patrně: to je mizeria, mizerie; *Slavie* — t. j. „Slavia“, vydala r. 1849 v Praze „Slovanský zpěvník“; *Pfr. Klácel* — Profesor Klácel vydal „Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu“, viz Seznam adresátů; *strýc*

rychtář — viz Seznam adresátů, heslo *Konopa, Jan*; *pan Švarzenberg* — kníže Felix Schwarzenberg (1800—1852), jenž od r. 1848 stál v čele rakouské vlády; *pan páter* — v Mrákově, kde byl Jan Konopa, byl farářem tehdy Jakub Jankovský.

43. *Josefu Myškovi do Všerub z Nymburka po 28. lednu 1850* str. 129

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM. Dopis bez data, Zdeněk Záhoř shodně s Janem Říhou (ČČM, 1920, s. 132 d.) datuje: Po 9. červnu 1849; Prošek datuje: mezi 19. lednem a 8. únorem 1850, podle zmínky o cestě K. Havlíčka do Vídně datují přesněji.

o úmrtí mého bratra ve Vlaších — nejstaršího bratra B. Němcové Jana, vojáka sloužícího v rakouských posádkách v Itálii; *z Pepinky* — dcery lékárníka Myšky; *Marinka* — druhá dcera Myškových (provd. pak za prof. Josefa Kopeckého v Písku: *dědič* — syn Karel, předčasně pak zesnulý; *za to mů...* — zde je z rodinné choulostivosti ustřížena část dopisu; podle souvislosti napsala zde asi B. Němcová: *za to můžete poděkovat, půjde-li to tak dále...*; *Jarouš...* — *k smrti nemocen* byl na podzim r. 1849; *Hynek je... od prázdnin v Praze* — t. j. od podzimu 1849, viz o obojím dopis předcházející; *Národní noviny* — byly zastaveny 17. ledna 1850; *Havlíček byl ve Vídni* — 28. ledna 1850 psal svému bratru Františkovi: „Nyní jedu dnes do Brna a do Vídně pokusit se o to, co se dá dělat“; „*Union*“, německy psaný deník, orgán české strany národně liberální, vydávaný Dr Janem Pětrem Jordánem a redigovaný postupně Dr Aug. Smetanou, Dr Vilémem Gablem a Dr A. Springrem; zastaven byl vládou 12. listopadu 1851; *Presse* — vídeňský deník, který po zastavení byl koncem r. 1849 přenesen do Brna; *Gleichberechtigung* — rovnoprávnost všech národů v Rakousku; *pan Rank* — viz pozn. k dopisu č. 19; *Pana Veisla* — viz pozn. k dopisu č. 19; *Nany* — sestra Josefa Němce Anna z Nového Bydžova; *panímáma* — matka Josefa Němce Anna.

44. *MUDr Janu Dlabačovi do Nymburka z Liberce*

27. května 1850

str. 132

Orig.: 1 dvojl., 4°, majitelka pí Marie Herlesová v Praze; dopis je dochován neúplný.

sotva již... otce uvidím — Jan Pankl umřel 28. června 1850; *Kräuter-kur* — bylinková kura, bylinkové léčení; *do Českého Dubu* — u Liberce; *měli jsme špatný, studený byt* — není zjištěno, kde Němcovi měli v Liberci svůj první byt; *na předměstí Christianově* — ani druhý byt liberecký není přesně lokalisován; *an teď všechno... připlácí* — protože teď všechno... zdražuje; *od Prokše* — Antonína (1804—1866), varha-

níka, bratra Josefa Proksche (1794—1864), hudebního pedagoga, slepého pianisty, učitele B. Smetany a j.; *Dusbabová* — Němcovi udržovali s rodinou vrchního komisaře Dusbaby styky přátelské i po odjezdu z Nymburka; *do Chleb* — vesnice severně od Nymburka, kde působil Štěpán z Tardy; viz pozn. k dopisu č. 32; „*však na pány v krytém voze...*“ — poněkud pozměněný citát z básně Fr. L. Čelakovského „Pocestný“ (Ohlas písní českých, 1839); *klausura* — život v uzavřených, laikům a zejména ženám nepřístupných prostorách kláštera; *breviaše* — breviáře; *odprošovat se* — dovolovat se, chtěli-li vyjít z kláštera; *Thun*, Lev hrabě T. — ministr kultu a vyučování; *Smetaná*, Dr Augustin (1814—1851) — kněz řádu křižovníků s červenou hvězdou, filosof, r. 1848 děkan filosofické fakulty; vystoupil z řádu a církve a oddal se žurnalistice a vychovatelskému; *Bildung* — vzdělání; *bümsches Pack*, *Gesindel*, *Diebe* — česká sebranka, holota, zloději.

45. *Josefu Branislavu Menclovi do Prahy z Liberce*

18. července 1850

str. 136

Orig. 1 l., 8°, NM. (Archiv Umělecké besedy.)

paní vrchní komissarová — Dusbabová v Liberci; *k panu Šumavskému* — Josefu Frantovi Šumavskému, u něhož bydlil její syn Hynek, studující v Praze, viz pozn. k dopisu č. 8.

46. *MUDr Janu Dlabačovi do Nymburka z Liberce*

6. srpna 1850

str. 137

Orig.: 1 dvojl., 8°, majetek paní M. Herlesové v Praze.

Waldschlössel — Waldschlösschen v Lobendavě u Šluknova; *Šafgotšovi* — A. A. hrabě Schaffgotsch, biskup brněnský, o něm Karel Havlíček v „Slovanu“ z 13. července 1850 („Pozorovatel politický“); *Slovan* — K. Havlíček jej počal vydávat v Kutné Hoře 8. května 1850; *Jak se rozloučil Havelka* — Matěj Havelka byl v červnu 1850 jmenován přísedícím soudu v Rakovně; *Černých* atd.: rodiny, s nimiž se B. Němcová stýkala, Černých, Fleišmannů a Vsetečků, byly navzájem spřízněny, magistrátní rada Vincenc Gabriel byl kolegou Matěje Havelky v úřadě; *Katinku* — dceru Dlabačovu, provd. pak za archi-váře a historika Josefa Emlera.

47. *MUDr Janu Dlabačovi do Nymburka z Liberce*

2. listopadu 1850

str. 139

Orig.: 1 dvojl., 8°, majetek pí M. Herlesové.

matka — paní Marie Dlabačová; *paní švakrová* — Marie, žena bratra

Dlabačova Vojtěcha, řezníka, rozená Zedrichová; *Ta volba u vás...* snad volba purkmistra, jež měla podle Jana Vondráčka (Božena Němcová v Nymburce, 1913) všelijaké průtahy; *Havelkovic v Rakovníku* — viz pozn. k dopisům č. 30 a 32; *Chlapce* — Hynka a Karla; *do ciziny* — do Uher; *Purkyněho* — Jana Ev. Purkyni; *Hanuše i rodinu* — prof. Ignáce J. Hanuše, jeho choť se jmenovala Laura, jeho dcera Klementka; *s Kollárem* — s básníkem Janem Kollárem, který se vracel ze svých staroslovanských studií z Německa; *Klácel nemůže se od té redakce vypravit* — od redakce Moravských novin; *polibte Katinku* — Kateřina, dcera Dlabačova.

48. *Karolině Staňkové do Prahy z Liberce po 7. listopadu 1850* str. 142
Orig.: 1 dvojl. a 1 l., 8°, majitel ing. Ivan Šetlík v Praze.

Stellwagen — dostavník; *dle Havlíčkové raddy* — myslí snad B. Němcová „Nepopustíme“ (viz pozn. k dopisu č. 36); *v Pražských Novinách* — v Prager Zeitungu 7. listopadu 1850; *z Kateřinek* — z blázince (z bývalého kláštera sv. Kateřiny na horním Novém městě, v Kateřinské ulici, byl vytvořen blázinec); *v Hessích* — v Hessen-Kasselsku, do jehož vnitřních poměrů a sporů zasáhlo vojensky Rakousko; *Hanušovic* — rodina univ. prof., filosofa Ignáce J. Hanuše; *v... Gesellschaftech* — ve společnostech, ve společenských zábavách; *panu profesoru Purkyně* — Janu Ev. Purkyněvi; *Katinku* — paní Kateřinu Lauermannovou; *mé ubohé Tonince* — paní Čelakovské, jež se blížila k svému konci; *máš sekretářku doma* — dceru Boženu Staňkovou.

49. *Aloisu Vojtěchu Šemberovi do Vídně z Liberce*
17. listopadu 1850

str. 146

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

In seinem Amte... — V svém úřadu je řádný, přesný, obratný, nikdo mu nemůže nic vytýkat, je to dobrý úředník, ale je neklidná hlava, přepjatý Čech; stará se o věci, o něž se úředník nikdy nemá starat v státních záležitostech; do náboženských věcí se plete — hlavně národní snahy, svobodomyslné myšlenky jsou věci, o něž se císařský úředník nikdy nemá starat, a když toho nenechá, uvidí, jak to s ním dopadne; *600 sty* — tak píše B. Němcová ve spěchu místo 6 sty; *Břetislavi* — Bratislavy; *Pan Kollar* — viz pozn. k dopisu č. 48.

K dopisu připsal Fr. M. Klácel doporučení: Prosím Vás, nehněvejte se, zdali jsem hřešil rozhárav v Boženě důvěru k Vám větší, nežli ku všem jiným mužům. Třeba učiní p. Kollár, co zde tato výborná žena žádá; co nejdříve budu psáti obsírněji.

50. *Karlu Jaromíru Erbenovi do Prahy z Liberce*

21. listopadu 1850

str. 149

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

v *Žitavě* — město v Německu, v Horní Lužici, poblíž hranic Čech; *s jistým Morávkem* — Karlem Gottliebem Morávkem; v České Skalici je zachován jeden jeho dopis, psaný B. Němcové 12. prosince 1850; *Oibín, Ojbín* — hora v Československém Švýcarsku; *postilla... Martina Filadelfa* (Philadelphia) *Zámorského* — Josef Jungmann, Historie lit. české, 1849, odd. IV., č. 1555; *Pravidla služebnosti... Tobiáše Závorky Lipenského* viz Josef Jungmann, Historie lit. české, 1849, IV. odd., č. 1748 („Pravidlo služebností církevních...“); *od městského písaře Vubína* — velké písmeno v názvu tohoto jména je v rukopisu nečitelné.

51. *Veronice Vrbíkové do Brna z Liberce 25. listopadu 1850* str. 151

Orig.: 1 dvojl., 8°, a obálka, NM.

do našeho spolku bratrského — do Českomoravského bratrstva; viz pozn. k heslu *Klácel* v Seznamu adresátů; *dcera profesora Lorenze* — kroměřížského učitele F. M. Lorenze; *aus der bessern Klasse* — z lepší třídy; *nur das gemeine Volk* — jen sprostý lid; *vzdálenou sestru* — Marii, provdanou Michenetovou; *Sestře Viktorce* — B. N. se přepsala, místo „Verunce“ napsala na obálku „Viktorce“. Fr. M. Klácel k tomu připsal tužkou: „Učinila z Vás Viktorku, to jest tolik jako vítězství, to neškodí. Rád bych zvěděl, co ta naše sestra píše. Napište mi, kdy bych mohl mluvit s Vámi. Snad by jste příležitostně mohla staviti se v redakci. Aneb mi pište a já zase odepíšu.“ Klácel tu myslí redakci Moravských novin v Brně.

52. *Anně Hlavsové v Praze 18. ledna 1851*

str. 157

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM. (Archiv J. V. Friče).

53. *Lauře Hanušové v Praze na začátku r. 1851*

str. 158

Orig. byl podle M. Gebauerové a Zd. Záhoře v majetku paní Lancové. Otisk podle G III 247.

bratr Hanuš — bratr z Českomoravského bratrstva prof. I. J. Hanuš, muž Lauřin.

54. *Veronice Vrbíkové do Brna z Prahy 22. ledna 1851*

str. 159

Orig.: 1 dvojl. a 1 l., 8°, NM.

Tvou Marii — zesnulou sestru Veroniky Vrbíkové; *až pojedu do Uher* — za mužem do Miškovce (Miskolcz); *moje babička* — Magda-

lena Novotná z „Babičky“; *Spisy Tylovy* — podle tradice se dostaly B. Němcové po prvé do rukou v Polné, tedy v l. 1840—1842; *o tom ústavu dívčím paní Amerlingové* — ženy pedagoga Karla Slavoje Amerlinga; viz pozn. k dopisům č. 1, 23 a 64.

55. *Václavu Hankovi v Praze 27. ledna 1851* str. 162

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

Včelu — Českou včelu, do níž B. N. přispívala *Obrazy z okolí domažlického a Dopisy z Lázní Františkových* (*Spisy III*, 1951, 39 d.);

56. *Janu Helceletovi do Brna z Prahy po 7. únoru 1851* str. 163

Orig.: 1 lístek, 11·2×14 cm. Datuji jako odpověď B. N. na dopis J. Helceleta ze 7. února. V majetku PhMr Mojmíra Helceleta v Brně.

Bratru Ivanu — tak říkala B. Němcová Helceletovi místo „Janu“; *žtrátu Tvého milovaného dítěte* — dcery Lidušky, jež zemřela v únoru 1851 na zádušný kašel; *co mi otec milovaný zemřel* — 28. června 1850; *s Klementkou* — s dcerou prof. I. J. Hanuše a Laury Hanušové; *Mikšíček* — Matěj (1815—1892), sběratel pohádek a pověstí moravských; *Veronika Vrbíková* se za něho provdala; *že jí brzy uvidím* — cestou do Uher za mužem 24. dubna 1851.

57. *Veronice Vrbíkové do Brna z Miškovce 13. května 1851* str. 165

Orig.: 1 lístek, 12°, NM.

Jak se mi daří — v Miškovci v Uhrách; *do Lednice* — na řece Dyji v okrese mikulovském.

58. *Aloisu Vojtěchu Šemberovi do Vídne z Miškovce*

13. května 1851

str. 166

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

z jistých příčin — patrně šlo o prosebnou návštěvu u odpovědných vysokých úředníků, aby se Josef Němec dostal z maďarského Miškovce do krajiny slovenské.

59. *Janu Ev. Purkyňovi v Praze 6. června 1851* str. 168

Orig. podle M. Gebauerové a Zdeňka Záhoře byl v majetku pí A. Svobodové v Praze. Otisk podle G I 193.

100 *zl. stří.* — stříbra; *Ta kniha je od Klácela* — jde o anonymní práci Klácelovu, patrně o Listy přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu (1849).

60. Aloisu Vojtěchu Šemberovi a jeho choti do Vídně z Prahy

25. června 1851

str. 169

Orig.: 1 dvojl. a 1 l., 8°, papír s modrou frakturovou iniciálou B. Museum ve Vysokém Mýtě.

Panu Beckovi — Josefu (1814–1887), úředníku, později radovi nejvyššího soudu ve Vídni; *rodině Kollarové* — rodině Jana Kollára; ... *že chlapec již mrtev bude* — B. Němcová spěchala do Prahy, kde se jí těžce roznemohl syn Jaroslav; proto se nezastavila tentokrát ani u přátel v Brně, u Klácela, Vrbíkové, Helcelety; *dobré Vaše dítky* — Zdenku a Vratislava Kazimíra, pozdějšího důvěrného přítele Jana Nerudy; *escharpu* — šerpu, šál; *Zdenčička* — dcera prof. A. V. Šembery; *rukopis Máchův* — nevíme, o který rukopis Máchův šlo.

61. MUDr. Antonínu Klementovi do Domažlic z Prahy

26. června 1851

str. 172

Orig.: 1 dvojl., 8°, papír s frakturovou iniciálou B, NM.

svornost, „*ta mocná páska*“ — začátek písně „*Svornost*“ Fr. Láblera na slova Václava Filípka (1805–1851).

62. Janu Helceletovi do Brna z Prahy 29. července 1851

str. 174

Orig.: 1 dvojl., 8°. V majetku PhMr. Mojmíra Helcelety v Brně. Záhoř chybně v soupisu dopisů datuje 21. červencem.

pro kalendář — Koledu, redigovanou J. Helceletem; *slíbenou pohádku Viktorku*, která pak vyšla v Koledě na r. 1852, tedy ještě r. 1851; *potkala jsem Hynka* — prof. Ignáce J. Hanuše; *ve vašem spolku* — v Českomoravském bratrstvu; *s Laurou* — paní Hanušovou; *u Lotty* — u paní Staňkové; *na venek do Plzenska* — tato cesta B. Němcové se neuskutečnila.

63. Janu Helceletovi do Brna z Prahy 11. srpna 1851

str. 177

Orig.: 1 dvojl., 8°. V majetku PhMr. Mojmíra Helcelety v Brně.

v Záběhlicích u Laury — u Hanušů, v pražském předměstí Záběhlicích; *Hynkův ďábelský rozmar* — prof. Ign. J. Hanuše; *Neviděla jsem H.* — prof. Hanuše; *s Němcem* — s mužem B. Němcové Josefem Němcem, který měl přijet z Miškovce na dovolenou do Prahy; *Viktorka* — pohádka, viz pozn. k dopisu předešlému; *obyčejně se nepodpisuju* — přiznání, jež nám slibuje ještě možnost nalézt doplňky k dílu Boženy Němcové; *mám ject do Domažlic* — viz pozn. k dopisu předešlému; *povýšení mého muže* — na vrchního komisaře; *Volka-meria* — japonica, Clerodendron; *Verbina* — Verbena officinalis, sporýš lékařský.

64. *Aloisu Vojtěchu Šemberovi do Vídně z Prahy*

18. srpna 1851

str. 180

Orig.: 1 dvoj., 8°, NM. Podpis Božena Němcová je psán cizí rukou, nejdříve tužkou, pak vše obtaženo inkoustem. Dopis není dochován celý.

do Ďarmot Balassi — do Balašských Ďarmot; *Konečný*, Jan (1815 až 1887), spisovatel a učitel češtiny ve Vídni; *p. Beckovi* — viz pozn. k dopisu č. 60; *Thun* — viz pozn. k dopisu č. 44; *Amerling* — Karel Slavoj; *jeho paní* — viz pozn. k dopisům č. 1, 23 a 54.

65. *Veronice Vrbíkové do Brna z Prahy v II. půli srpna 1851* str. 183

Orig.: 1 dvoj., 8°, NM.

můj syn — Hynek; *v Třebové* — v lázních na Horách Matky boží u České Třebové; *na Mniší hoře* — u Brna, oblíbeném vycházkovém místě brněnských členů Českomoravského bratrstva.

66. *Veronice Vrbíkové do Brna z Hor Matky boží u České Třebové*

7. září 1851

str. 184

Orig.: 1 lístek, 12°, NM.

krajíc chleba... *namazaly studentským* — snad nějakými povidly; *panu Matouši* — Fr. Matouši Klácelovi.

67. *Johaně a Žofii Rottovým do Prahy z Hor Matky boží u České Třebové 10. září 1851* str. 185.

Orig.: 1 dvoj., 8°. Museum Karoliny Světlé v Českém Dubě.

přítele zábavného — Fr. Matouše Klácela; *ze Šárky* — z oblíbeného výletního místa Pražanů; *Marie* — služka u Němcových Marie Votová, dcera nymburského krejčího Antonína Wotta; *pantafír od eibersonu* — partafír od ajziponu, ajznponu (z německého Parteführer od Eisenbahnu), vedoucí party, skupiny dělníků na dráze; *Ty dva svátky* — dva svátky mariánské 8. a 12. září; *tři pražské studenti...* *slečinka...* *gouvernantka* — Hynek, Karel, Jaroslav, Dora a Marie Votová; *Marie ztrácí nečistou plet* — Marie Votová; *Jindřicha* — bratra sester Rottových; *Fabkovič* — Skender Fabkovič, chorvatský spisovatel; *rozloučil se s Hynkem* — se synem Němcové, který jel před ostatními, nejdříve do Brna a pak s Klácelem na Hory Matky boží; *Abschiedsbrief* — dopis na rozloučenou.

68. *Veronice Vrbíkové do Brna z Prahy 25. října 1851* str. 187

Orig.: 1 dvoj., 8°, NM. Přípisek na 4. str. německého dopisu, jež Veronice Vrbíkové 25. října 1851 psala Eliška (Elise) Haudová, jež se

chtěla stát členkou Českomoravského bratrstva; byla později vychovatelkou ve Vídni.

steif — německy: stroze, dřevěně; *Mínu* — Fischerovou, přítelkyni F. M. Klácela.

69. *Aloisu Vojtěchu Šemberovi do Vídne z Prahy*

5. listopadu 1851

str. 188

Orig.: 1 dvojl., 8° a příloha s jazykovými poznámkami (2 dvojl. a 2 listy). Museum ve Vysokém Mýtě.

v příložených listech — zde tyto jazykovědné poznámky B. Němcové nepřetiskujeme, otisk viz ve Spisech B. N. III, 165 d.; *Zdenčička a Vratislávek* — viz pozn. k dopisu č. 60; *Havlíčkův proces* — v Kutné Hoře pro články v jeho Slovanu; Havlíčkovým obhájcem byl JUDr. Josef Frič; viz Petra Miloslava Veselského „Karla Havlíčka kutnohorský pobyt a porotní soud“, Kutná Hora 1889; *S tou koledou* — Jan Helcelet píše B. Němcové 1. listopadu 1851, že brněnský biskup Ant. Arnošt hrabě Schaffgotsch vydal proti Koledě oběžný list; ale srovnalo se to opravdu: kalendář Koleda na r. 1852 vyšel (musel tedy vyjít už r. 1851) a v něm pohádka B. Němcové O Viktorce; *Svoboda z Vídne* — J. V. Svoboda, zpěvák a člen dvorní opery ve Vídni, sestavil pro Čechy a Moravu divadelní kočovnou společnost a r. 1851 zahájil hry v Karlíně; *Veruna* — rodná sestra Fr. M. Klácela, nikoli tedy jeho sestra z Českomoravského bratrstva Verunka (Veronika) Vrbíková, jež na Hory Matky boží nepřijela; *Kollarovic* — rodina Jana Kollára; *p. Beckovi* — viz pozn. k dopisům č. 60 a 64.

70. *Veronice Vrbíkové do Brna z Prahy 14. listopadu 1851*

str. 191

Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.

Elišky — Haudové; viz pozn. k dopisu č. 68; *na mniší horu* — na Mniší horu, viz pozn. k dopisům č. 65 a 68; *bojím se zrovna vyslovit to* — snad už tušila B. Němcová, že je nemocna rakovinou; *pana Mikšička* — viz pozn. k dopisu č. 56.

71. *Veronice Vrbíkové do Brna z Prahy v zimě r. 1851*

str. 193

Orig.: 1 lístek, 8 × 11,2 cm, v obálce s adresou *Panně Verunce* rukou F. M. Klácela. NM.

dvě sestry — Johana a Sofie Rottové; *Mína* — Fischerová — viz pozn. k dopisu č. 68; *po mniší hoře* — t. j. po Mniší hoře, viz pozn. k dopisu č. 65.

72. *Johaně Rottové v Praze 23. listopadu 1851*

str. 194

Orig.: 1 dvojl., 8° Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu; Zde-

něk Záhoh datuje po 23. listopadu. Datuji podle dne zasnoubení J. Rottové.

Rozmilá nevěsto — Johana Rottová se zasnoubila s prof. Petrem Mužákem 23. listopadu 1851; *S Lb-m* — s MUDr Vilémem Dušanem Lambem, viz pozn. v Seznamu adresátů.

73. *Veronice Vrbíkové do Brna z Prahy v II. půli prosince 1851* str. 195
Orig.: 1 list, 11 × 13,9 cm, NM.

učit rusky — slavista prof. A. Matzenauer a MUDr Terebelski v kroužku vyučovali soukromě ruštině; *Rittersberg* — Ludvík Ritter z Rittersbergu (1809—1858), hudebník, publicista, známý zejména svým „Kapesním slovníčkem novinářským“ (1850).

74. *Janu Helceletovi do Brna z Prahy 17.—20. prosince 1851* str. 196
Orig.: 2 dvojl., 8°. V majetku PhMr Mojmíra Helceleta v Brně.

Dr Lambl — viz pozn. v Seznamu adresátů; *pro M.* — pro Matouše, Fr. M. Klácela; „*hora*“ — Hory Matky boží u České Třebové; *že byl H. u mě* — prof. I. J. Hanuš; *ноц на хорых* — tak přepsala B. Němcová azbukou — tajným písmem! — slova „noc na horách“; *jak to bude s Novinami* — s Moravskými novinami, v nichž byl F. M. Klácel redaktorem; *Bocaccia* — Dekameron, sbírku italského mistra renesančních povídek Giovanna Boccaccia (1313—1375); *Slovník encyklopaedický* — jenž začal vycházet teprve po desítiletí (I. svazek je v ročen 1860); *Tulifantchen* — báseň K. Immermanna z r. 1829, kterou F. M. Klácel přeložil (knižně r. 1910 v „Světové knihovně“); Klácel vložil do překladu své vlastní verše, adresované Boženě Němcové; *odvezení Hav. do Tyrol* — Karla Havlíčka do Brixenu; *Hansmann*, Leopold (1823—1863), redaktor Moravských novin, přítel B. Němcové, jež si i s ním dopisovala, dramatik a povídkář, spisovatelem jménem Antoš Dohnal („První povídky hanácké“); *Laura* — paní Hanušová; *S ním?* — s prof. Ign. J. Hanušem; *Pro Koledu chystám* — snad už připravovala pro Koledu, kalendář redigovaný dr. J. Helceletem, povídku Baruška, která vyšla bez jména spisovatelčina v Koledě na r. 1853 (vydané r. 1852).

75. *Eustachu Jakubovi a Anně Rottovým v Praze 1. ledna 1852* str. 205
Orig.: 1 dvojl., 8°, Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu.

pan ženich — prof. Petr Mužák, ženich Johany Rottové.

76. *Johaně a Žofii Rottovým v Praze 2. ledna 1852* str. 206
Orig.: 1 l., 8°. Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu.

dva exempláře „Listů...“ — „Listů přítele k přítelkyni o původu socialismu a komunismu“ Fr. M. Klácela; B. Němcová cituje zde úryvek z nedochovaného dopisu Klácelova; *Ivance* — Johance, Janě Rottové, příští Karolině Světlé; *od Heineho* — od Heinricha Heina (1799—1856), nejslavnějšího mladoněmeckého básníka, učitele české generace „májové“; *Buch der Lieder* (Kniha písní, 1827); *Romancero* (1851), *Faust* (1851); *Moravské národní písně* — Fr. Sušila, jejichž první díl vyšel r. 1835, druhý r. 1840; *Handbuch der Malerei...* Ru-
kověť malířství a poučení o kreslířství; *Moliera*, „*Tartüff*“ — slavná Molièrova veselohra „*Tartuffe*“ (po prvé 1664); *Starý pán a student...*
od Koppa — Komický trojzpěv, hudbu složil Hynek Vojáček, vyšlo ve Vídni r. 1851; *Lamblové* — v Praze byli tenkrát dva bratři: Vilém Dušan a Jan, chemik a pozdější agronom; *s mužem* — přijel na váno-
ce, po Novém roce odjel za svou matkou do Nového Bydžova; *ženicha* — prof. Petra Mužáka.

77. *Anně Rottové, Johaně Mužákové a Žofii Rottové*

10. ledna 1852

str. 208

Orig.: 1 dvojl., 8°, Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu.

zítra do divadla — 11. ledna se hrál „Hadrník pařížský“ Felixe Pyata v překladu Jana Kašky; *na anatomii* — Vilém Dušan Lambl přednášel soukromě kroužku přátel B. Němcové o anatomii; *Ivanka Mužáková* — Johanka Rottová; *kuchání* — anatomické výklady Viléma Dušana Lambla; *u Čejky* — MUDr Josefa Čejky; *dopálil Lambl pana Tomíčka* — Vilém Dušan Lambl Jana Slavomíra Tomíčka (1806—1866), zpátečnického veršovce a publicistu.

78. *Františku Tesařovi v Praze 10. ledna 1852*

str. 210

Orig.: 1 l., 8°, Městské museum v Rokycanech.

79. *Žofii Rottové v Praze 18. ledna 1852*

str. 211

Orig.: 1 l., 12°, Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu.

80. *Janu Hostivítu Huškovi do Jindic z Prahy 23. ledna 1852* str. 212

Orig. podle M. Gebauerové a Zd. Záhoře byl v majetku pí Huškové v Praze. Otištěno podle Topičova sborníku 1920, roč. VII, str. 229 d.

na štemplu — s kolkem, na kolku.

81. *Žofii Rottové v Praze 28. ledna 1852*

str. 214

Orig.: 1 dvojl. a 1 l., 8°. Museum K. Světlé v Českém Dubu.

Ах шмогы... — srbská píseň: Ach, co chci, co chci, nespávám v noci, srdce mně hoří, muka mne moří, umřítí toužím, pro tebe, duše! *okolo Apolla* — okolo domu v Ječné ulici (č. 27 n.), kde byl hostinec a taneční místnost Apollo; *Ich werde...* Stávám se opravdu sentimentální; *s bogom* — jihoslovansky: sbohem; *Dušana* — Viléma Dušana Lambla; *báseň Heineho* — jsou to básně č. 35, 47, 48 a 49 z oddílu „Lyrisches Intermezzo“ (Lyrická mezihra, 1822–1823) „Knihy písní“ (Buch der Lieder) Heinricha Heina (viz pozn. k dopisu č. 76); otiskujeme zde český překlad Miloslava Novotného:

1 Ční smrkový strom sirý
na horách severních,
jej mrazí, jak bílým hávem
kryje ho led a sníh.

Tam zní to svůdně stále
a všechno víří tam;
my kolem však pluli dále
zoufale v okeán.

Za palmou na Východě
jde jeho snění v dál,
jež v stesku tiše stojí
na spálené stěně skal.

4 Z pohádek kývají to
dvě ruce bělostné,
a zní to, zpívá mi to
hlas země kouzelné,

2 Já bledounkou dceru královskou
jsem viděl ve svém snění;
my seděli pod lipou zelenou,
jak do sebe pohroužení.

kde velké květy voní
ve zlatém soumraku
a k sobě hlavy kloní,
zář snubnou ve zraku, —

„Trůn nechci, jež tvůj otec má,
ní žezlo z ryzího zlata,
nechci být ani korunován,
já chci jen tebe, má zlatá.“

kde všechny stromy znějí
a pějí chórovod,
a zvučně jako k reji
zpívají vřídla vod; —

„To nejde,“ ona odpoví,
„vždyť ležím přece v hrobě,
a že tě tolik miluju,
jen v noci mohu k tobě.“

a vábí lásky zpěvy,
jakých jsi nepoznal,
že příval sladké něhy
tě rozkošnický jal.

3 Má drahá, my s důvěrou šťastnou
usedli v lehký člun.
Kraj kolem ztich' a v noc jasnou
jsme pluli od břehu.

Ach, kéž bych tam moh' býti
a srdce těšit jen
a bolestí se zbýti,
tak šťasten, svoboden!

Tam ostrov duchů, pln svodů,
se šeril, jak měsíc svít',
do mlžných kolovodů
je slyšet hru sladkou znít.

Tu přerozkošnou zemi
v snách často vídávám,
a přijde světlo denní,
vše zmizí, klam a mam.

82. *Žofii Rottové v Praze 16. února 1852* str. 218
 Orig.: 1 l., 8°, Museum K. Světlé v Českém Dubu.
Somernachtstraum — Sen noci svatojanské, pohádková hra Williama Shakespeara, hrána tehdy v německém překladu.
83. *Žofii Rottové v Praze 29. února 1852* str. 219
 Orig.: 1 dvojl., 8°, Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu.
84. *MUDr Janu Dlabačovi do Nymburka z Prahy*
 8. května 1852 str. 220
 Orig.: 1 dvojl., 8°, v majetku paní Marie Herlesové. V místech [] byl papír vytržen s pečeti; vytržená místa bylo lze restituovat.
colonisováním — kolonisováním; *historii Nymburka* — nevydal ji, zůstala v rukopise; *Čelakovská* — paní Antonie Čelakovská zemřela 2. května 1852; *stranu té nedůvěry* — že Dlabač o návštěvě u B. Němcové neřekl nic o připravovaném svém díle, o Historii Nymburka; *Katinku* — dceru dr. J. Dlabače.
85. *Jaroslavu Pospíšilovi v Praze 17. července 1852* str. 222
 Orig.: 1 dvojl., 8°, NM.
povídky pro děti a 8. sv. báchovek — ani jedna ani druhá práce nebyla tiskem vydána, nejsou dochovány ani rukopisy; *S knížkami* — to jde ještě o knihy, které chtěla B. Němcová před r. 1848 rozprodávat na Chodsku; viz pozn. k dopisu č. 26.
86. *Aloisu Vojtěchu Šemberovi do Vídně z Prahy*
 22. července 1852 str. 224
 Orig.: 1 dvojl., 8°. Museum ve Vysokém Mýtě.
Eliška — Haudová, viz pozn. k dopisům č. 70 a 71; *Matouš jede na čas sebou* — k této cestě Klácelově do Ďármot však nedošlo; *paní Kollarová* — vdova po básníku Janu Kollárovi.
87. *Karolině Staňkové v Praze 9. srpna 1852* str. 226
 Orig.: 1 dvojl., 8°. Orig. v majetku ing. Ivana Šetlíka v Praze.
Ráno jedu pryč — za mužem na Slovensko do Ďármot vyjela 10. srpna 1852; *ty milé ubohé sirotky* — děti Fr. L. Čelakovského z prvního i druhého manželství, po smrti otcově (5. srpna 1852) úplně osiřelé; *slečna Jonáková* — viz pozn. k dopisu č. 7.
88. *Vilému Dušanu Lamblovi do Prahy z Ďármot*
 po 10. srpnu 1852 str. 228
 Orig. fragment o 1 dvojl., 8°, NM, od neúplného začátku do (str.

231, ř. 9): s hříbětem, neboť to musí sebou kamkoli[...]; ostatek, převzatý z otisku v Nár. listech z 30. června 1920, byl podle Z. Záhoře v majetku Mileny Němcové.

maďarský Egypt — maďarští židé; *musel lézt přes lenochy* — přes opěradla lavic.

89. *Žofii Rottové do Prahy z Dármot 7. září 1852* str. 234
Orig.: 1 dvojl., 8°, a proužek 6·3 × 14·1 cm, Museum K. Světlé v Českém Dubu.

Johanka — paní Mužáková se strchovala narození svého prvního dítěte; *Jindřich* — bratr sester Rottových; *k mé tetě* — sestře Jana Pankla Kateřině (1792—1856), provdané Beierové, jež měla syna Toníka, narozeného r. 1822; *jménem dávno neslýchaným* — otec Jan Pankl jako rodilý Němec nazýval jistě B. Němcovou *Betty*; *vela roboty* — (správně vel'a) slovensky: mnoho práce; *do Šach* — do Ipolských Šahů; *do Šljače* — do Sliache; *Má milá dobrá maminko* — B. Němcová se obrací v dopise k rodičům Žofiným; *a co Mužáček* — prof. Petr Mužák; *nezmicela* — nezmýcela — neponičila; *Waitzen, zur Beförderung nach Balasa Gyarmat* — Vácov, k dopravě do Balašských Dármot; *v němž mají stát Noviny* — t. j. novinky, nové zprávy; *P. Fingerhuta* — Ferdinanda, bratra Vojtěcha Náprstka; *Bossé* — Rudolf Heinrich Bernhard, německý spisovatel (1777—1855).

90. *Johaně Mužákové do Prahy z Dármot 19. září 1852* str. 238
Orig.: 1 dvojl., 8°, Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu.

maminko dobrá... viz pozn. k dopisu předešlému. *Vice-bába* — místobába, zástupkyně báby; *paní Ullmanová*, Anna, vdova po ranhojiči, pražská porodní bába; *kdybys beže mě na cestu se vydala* — kdyby v mé nepřítomnosti došlo k porodu; *z té horské cesty* — z cesty do slovenských hor; *k panu Tesařovi* — viz Seznam adresátů; *Valter* — Josef, učitel v Budči; *s těmi repetanty* — repetenty, s žáky, kteří opakují pro špatný prospěch třídu.

91. *Žofii Rottové do Prahy z Dármot 19. září 1852* str. 241
Orig.: 1 dvojl., 8°, Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu.

Jean Paul — vl. jménem Johann Paul Friedrich Richter (1763 až 1825), německý humorista, učitel generace „májové“; *moje domovné paní* — mé domovní, domácí paní; *barnavého (snědého) mého přítele* — Viléma Dušana Lambla; *Schoszkindel* — německy: mazlíčka, mazánka; *pana Halánka* — Ferdinanda Fingerhuta; *v Šárce* — výletním místě

u Prahy; *že jsme se brouchaly potokem* — brouzdaly; *těkvici* — tykvici, tykev; *krumple* — brambory; *Vogt*, Karl (1817—1895), německý přírodovědec; *Zap*, Karel Vladislav — viz pozn. k dopisu č. 7; *usnešení strany divadla* — 13. září 1852 bylo koupeno stavební místo pro Národní divadlo, které bylo plánováno tak, aby mnoho nestálo (nejvýš 150.000 zl); *propadl plan velkého našeho diplomata* — Havlíčkův program velkého a skvělého Národního divadla, otištěný ve Slovanu v dubnu 1851, mluvící o nákladu 400.000 zl; *stranu uveřejnění něčeho z mých dopisů* — prof. Mužák chtěl uveřejnit cestopisné partie ze slovenských dopisů B. Němcové.

92. *Johaně Mužákové do Prahy z Dármot po 24. září 1852* str. 244

Orig.: 1 l., 8°, datuji jako odpověď na dopis Johany Mužákové z 24. září. Prošek datuje 3. říjnem, týmž dnem, jako je datován dopis Žofii Rottové (č. 93). Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu.

p. Ullmannová — viz pozn. k dopisu č. 90; *bledší než Řehořův* — Josef Řehoř (1799—1857), z Hýskova u Berouna, původně studující práv, pak herec a konečně kolportér knih, „soukromý jednatel“, jak si sám říkal (Květy 1847, str. 584), 1849 zatčený pro účast na spiknutí, r. 1850 odsouzený pro držení zakázaného Slovana; *jako Malypetra* — Jana, učitele tělocviku; *jako Mikovcovy* — historik a redaktor Lumíra Ferd. Břet. Mikovec (1826—1862) byl veliké postavy; *náhončí pana Erazima* — Jana Erazima Vocela (1802—1871), profesora archeologie na pražské universitě, sběratele musejního; *Stockuhrek* — německy: stojací hodinky; *když ne Vandu...* — to a další jsou narážky na to, že paní Zapová byla rodem Polka, tedy dítě Češky má být zase pokřtěno oplátkou jménem polským, viz pozn. k dopisu č. 3.

93. *Žofii Rottové do Prahy z Dármot 3. října 1852* str. 246

Orig.: 1 dvojl., 8°, Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu.

pro denník — pro svůj deník, z cest B. Němcové po Slovensku máme 4 dochované zápisníky; *Sandova* — George Sand (1804—1876), oblíbená autorka B. Němcové, její obraz měla stále nad svým psacím stolem, zde snad jde o její cestopis „Lettres d'un voyageur“ (Listy cestovatelovy, 1837); *o Hanušověm spisu* — o spisu I. J. Hanuše, jde o Rozbor filosofie Tomáše ze Štítného (1852) nebo o Geschichte der Philosophie (1852); *Šljačka koupel* — Sliacké kúpele, lázně Sliach na Slovensku; *s hačaty* — slovensky: s hříbaty; *na ožaj* — slovensky: opravdu; *Fingerhuta* — viz pozn. k dopisu č. 91; *Marii* — Votové, služce Němcových, viz pozn. k dopisu č. 67.

94. *Johaně Mužákové v Praze 25. prosince 1852* str. 249

Orig. podle Záhoře byl u Anežky Čermákové-Slukové; podle dalších zpráv dán do musea v Litomyšli, kde je nezvěstný.

tři čtvrtě na gět — čti na devět; *Dr mě doprovodil* — Vilém Dušan Lambl; *paní Ullmanová* — viz pozn. k dopisu č. 90; *jak je Božence* — právě narozené dceruše paní Johany Mužákové.

95. *Žofii Rottové v Praze 28. prosince 1852* str. 250

Orig.: 1 dvojl., 8°, Museum Karoliny Světlé v Českém Dubu.

Obrázek ten — jde o povídku „Pomněnka šlechtné duše“ („Rozárka“), která pak vyšla r. 1853 v Štulcově kalendáři „Poutník z Prahy“ na r. 1854; *D. — sem dnes přijde* — Dušan (Vilém Dušan Lambl); *Hynek* — syn B. Němcové; *k Jindřichovi* — bratru sester Rottových; *Ten obrázek jsem přidala na ukázkou* — v pozůstalosti Žofie Podlipské a v Museu Karoliny Světlé v Českém Dubu se tento rukopis B. Němcové nezachoval.

KNIHOVNA KLASIKŮ SPISY BOŽENY NĚMCOVÉ

Svazek dvanáctý

LISTY

I

*Vydal Československý spisovatel v Praze r. 1951 za redakce
Ústavu pro českou literaturu České akademie věd a umění.
K vydání připravil Miloslav Novotný za odborné jazykové
spolupráce Bohuslava Havránka. Typografickou úpravu, obál-
ku a vazbu navrhl František Muzika. Šéfredaktor František
Kautman. Odpovědný redaktor Ladislav Fikar.
Technický redaktor Antonín Dvořák.*

30113-476, 52861/50/III-261, 1%. Sazba 13. 2. 1951, tisk
5. 10. 1951. Plán. archů 19,25, autor. ar. 10,32, vydav. ar.
10,60, papír 84/106, 80 gr., 221-10. V Československém
spisovateli vydání 1. Náklad 10.750 výtisků. Vytiskl Orbis,
tiskařské závody, n. p., závod 3 - Jiřího Dimitrova
v Praze, písmem Fournier Monotype.

Cena brož. 41 Kčs, váz. 70 Kčs.